

ISSN 1406-8826

SOTSIAALTÖÖ JA SOTSIAALPOLIITIKA ERIALAAJAKIRI

3/2015

HIND 3,75 €

Sotsiaaltöö

Praktika sotsiaaltöö
erialaõppes

Vajadus uuriva sotsiaaltöö
spetsialisti järele

Tugi rahvusvahelise
kaitse saajatele Eestis

Mobiilse noorsootöö
värsked tuuled

Sotsiaaltöö

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne. 18. aastakäik
Ajakirjast saab lugeda uurimistulemusi ja teoreetilisi ülevaateid sotsiaaltööst ning sotsiaalpoliitikast; kogemuslikke, nõuandvaid ja informatiivseid artikleid, mis on toeks kõigile, kes puutuvad kokku sotsiaaltöoga. Ilmub neli korda aastas: veebruaris, mais, septembris ja detsembris.

Uudiskiri

Kord kuus ilmuv uudiskiri vahendab sotsiaalvaldkonna asutuste ja organisatsioonide info seadusemuudatustest, uuringutest, sündmustest, teenustest, sotsiaaltöötajate tegemistest jpm. Uudisekirjaga liitumiseks saada kiri meiliaadressil ajakiri@tai.ee.

Toimetuse kolleegium

Zsolt Bugarszki, Hans van Ewijk, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Rait Kuuse, Marju Medar, Valter Parve, Riho Rahuoja, Koidu Saia, Marju Selg, Judit Strömpl, Piret Tamme, Triinu Tikas, Tiia-Triin Truusa, Taimi Tulva

Toimetus

Vastutavad toimetajad: Regina Lind, Kairiin Olli

Toimetajad: Signe Väljataga, Margit Raias

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö

Tervise Arengu Instituut

Hiiu 42, 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, e-post ajakiri@tai.ee

Lähem info autorile: www.tai.ee/sotsiaalto

Ajakirja makett: Puffet Invest OÜ

Küljendanud ja trükkunud: Ecoprint AS

Tiraaž: 1000 eksemplari

Tellimine

Ajakirja aastatellimuse hind on 15 eurot, üliõpilastele 10 eurot. Aastatellimus kolmes eksemplaris samale tellijale 29 eurot.

Tellimuse saab vormistada:

- postkontorites üle Eesti
- veebilehel www.omniva.ee
- meiliaadressil ajakiri@tai.ee.

Üksiknumbreid saab tellida Tervise Arengu Instituudi koolituskeskusest (Hiiu 42 Tallinn) ja osta kaupluses Ülikooli Raamatupood, (Raekoja plats 11 Tartu).

Ajakirja vanemad numbrid ja värskemate numbrite valitud artiklid leiab www.tai.ee → väljaanded → trükised & infoväljaanded.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

SOTSIAALMINISTEERIUM

Sisukord

3/2015

Eessõna

Kohtumiste algus Jane Väli.....	2
------------------------------------	---

Õppides praktikast

Sotsiaälöö eriala õppest Ameerika Ühendriikides Diana M. DiNitto, Karmen Toros.....	3
Sotsiaälööuurimus – sild teaduse ja praktika vahel ning suurepärase õppismeetod Judit Strömpl.....	9
Lapse õiguste ja heaolu erimoodul Tartu Ülikooli sotsiaälöö ja sotsiaälpoliitika magistriõppekavas Dagmar Kutsar.....	17
Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs Liana Rumvolt.....	19
Abiks sotsiaälöötajale kutse taotlemisel Marju Selg, Hille Velli-Vällik.....	23
Uued suunad praktikakorralduses TLÜ sotsiaälöö ning sotsiaälpedagoogika ja lastekaitse erialadel Koidu Saia.....	27
Tartu Ülikooli sotsiaälöö ja sotsiaäl- poliitika eriala praktikakogemused Merle Linno, Reeli Sirotkina.....	29
Praktikad õppetöö osana Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaälöö ja rehabilitatsiooni korralduse õppekavas Anu Aunapuu.....	32
Hollandi tudengid Tartu tähtede all Kaisa Karu, Jelle Terpstra.....	35
Tallinna Ülikooli sotsiaälöö eriala alustas uut õppeaastat muutunud kuues Marju Medar.....	38

Persoon

Margit Väikmeri: „Iga väike samm on oluline!” Rain Uusen.....	40
---	----

Sotsiaälöö praktika

Mobiilse noorsootöö värsked tuuled Piret Talur.....	44
SOS Lasteküla peretugevdamise programm Maria Žuravljova, Elmet Puhm.....	49
Lastekeskus Tähetorn on väike, aga tubli Merle Tomberg.....	52

Teoreetilised lähtekohad

Eluilmakesksus aitab mõista sotsiaälöö väärtust Marju Selg.....	55
---	----

Peegeldusi maailmast

Vajadus uuriva sotsiaälöö spetsialisti järele Hans van Ewijk.....	60
---	----

Sotsiaälöö korraldus

Tugi rahvusvahelise kaitse saajatele Eestis Triin Raag.....	63
Pagulased ja nende staatus Gaabriel Tavits.....	67

Sündmus

Muljeid Euroopa Sotsiaälöö Koolide Assotsiatsiooni Milano konverentsilt Reeli Sirotkina.....	70
Eesti Sotsiaälvaldkonna Foorum 2015 Andero Teras.....	72

Kohtumiste algus

Mida ma võiksin sellel sügisel uut õppima hakata? Paljud inimesed mu ümber kirjeldavad sarnast rahutust, mis neid kooliaasta alguses alati tabab. See magus rahutus (kuklas kuulen siis Ruja „Rumalat rahutust“) tõukab parema, loova ajupoolkera mõtlema endast kui võimekast, suutvast, väärtuslikust õppijast, kes tahab vaid juurde, soovib aina enam.

Õppimise himu on otseselt seotud praktilise tööga. Mida enam valitud amet meid kütkestab, seda suurem on pidev soov õppida. Mul võivad olla kogemused, aga kuidas ma õpin kogemustest, kui ma pole võtnud aega neid analüüsida. Kas ma oskangi alati oma kogemusi üksinda analüüsida? Imed hakkavad juhtuma siis, kui ma oma mugavustsoonist välja astun.

Selles ajakirjanumbris tutvustavad sotsiaaltööd õpetavad kõrgkoolid oma praktikakorraldust ja õppekavade põhimõtteid, juttu on sotsiaaltöötajate täiendkoolitustest. Mõtlen ka nende õpilaste ja üliõpilaste peale, kes alustavad sügisel õppetööga samuti, nagu tehti seda sada aastat tagasi – istudes õpperuumis laudade taga, valgustaja nende ees. Aeg on ju teine! Õnneks jäävad praktikute täiendõppes järjest enam silma sellised mõisted nagu kogemuskoolitus, *coaching*, töönoustamine, supervisioon. Suvekoolid on kindlasti värskendanud õpetajate, õppejõudude, juhendajate ja koolitajate oskusi ning ma loodan väga, et tööandjad näevad tööpraktikal üha enam selliseid noori, kes on sama loovad kui 1. klassi astudes.

Töötukassa Tartumaa osakonnal on vedanud, sest tegutseme ülikoolilinnas ja alati on meile praktikale soovijaid rohkem, kui suudame vastu võtta. Saame valida parimaid ja nii valimegi need, kes oskavad mõtestada ja sõnastada, mida nad õppida soovivad. Praktika ei piirdu juhendis etteantuga, inimene otsib kontakti oma sihi ja arenguvajadustega. Praktikandi tulek asutusse on suur kingitus ennekõike juhile. Praktikandi ülesanne on aru saada organisatsioonis toimuvast, ta mõtestab tööelu ja seob selle teooriatega. Mis aga peamine: ta vaatab igapäevatööd metataseandilt. Ta pole seotud, teda ei piira tööleping ega roll, organisatsioonis väljakujunenud kultuur ja normid. Jätkuks vaid juhtidel oskust seda väärtust hinnata, tudengi tagasisidet vastu võtta ja kasutada. Praktikandi tulek annab teistelegi töötajatele võimaluse kasvada ja areneda mentoriks.

Hiljuti tööintervjuud tehes kohtasin ülikoolis sotsiaaltööd õppinud noort, kes ütles, et õppejõud andis talle kunagi suunise: sa pead otsustama, kas soovid lastega töötada või lapsi saada. Kas tunnete sellest lausest õhkuvat valu? Õnneks tajusin, et kandideerija ei juhindu oma elus sellest soovituselt, kuid samas mõistab, mida ja miks ütleja mõtles.

Meie uus praktikute kogukond ja sotsiaaltöö uurijad saavad näidata, et sotsiaaltöötaja ei pea olema vähemalt korra elus läbi põlenud või töötama kogu aeg oma jõuvarude piiril. Või olema see, kes tuleb appi isiklikust ajast ja lähedasi ohvriks tuues. Nii nagu juuksur hoolitseb tavapärasest rohkem oma jalgade ja käte eest, tuleb inimeste noustajal rohkem oma hinge eest hoolt kanda. Hing ei pea seejuures täis ega lõhki minema, kogu hingest töötamine ei tähenda, et lõpuks on hing paelaga kaelas.

Soovin praktikutele ja uurijatele palju kontakte ja kohtumisi, enda hoidmist ja õnnelikku elu.

Jane Väli

*Töötukassa Tartumaa osakonna juhataja
Eesti Supervisiooni ja Coachingu Ühingu liige*

Sotsiaalöö eriala õppest Ameerika Ühendriikides

Diana M. DiNitto

Professor,
Austini Texase Ülikool

Karmen Toros

Sotsiaaltöö dotsent,
Tallinna Ülikool

Eestis alustati sotsiaaltöötajate koolitamisega 20. sajandil esimeses Eesti Vabariigis, kuid koolitus katkes Nõukogude okupatsiooni tõttu. Alles pärast taasiseseisvumist nähti taas selleks võimalust. Et hinnata, kuhu oleme oma erialase väljaõppe arenguga jõudnud, on huvitav tundma õppida nende riikide kogemusi, kus sotsiaaltööd on pikka aega õpetatud.

Ameerika Ühendriikides on sotsiaaltöö õpe läbinud mitu arenguetaapi. Seda on kujundatud erinevate standardite seadmise teel, kuid arvestatud on ka praktikast tulenevaid kogemusi. Kuigi USA sotsiaaltööd ja selle õpetamist on raske Eesti omaga võrrelda, on siiski mitmeid huvitavaid asjaolusid, mida võiks arvestada ka Eesti õppekavade arendamisel.

Sotsiaaltöö ja sotsiaaltöö koolituse ajaloost USAs

Mõistmaks USA sotsiaaltöö ja sotsiaaltöö õpetamise tänaseid arengusuundi,

on vaja teada selle kujunemise ajalugu. Sotsiaaltöötaja elukutse arendamise eestvedajateks olid Inglismaalt alguse saanud *Charity Organization Society* (COS)¹ ja *settlement*-liikumine² (McNutt 2008). COS püüdis viia heategevuse teaduslikule alusele: palgati uurijad, kelle ülesanne oli hinnata vajadust sotsiaalteenuste järele. Kliente abistasid vabatahtlikena töötavad „sõbralikud külastajad” (ingl *friendly visitors*). *Settlement*’i kogukonnamajades aga õpetati vaestele ühiskonnas osalemiseks vajalikke oskusi, valmistati neid ette tööotsinguks ning õpetati lugema-kirjutama. Teenused

¹ *Charity Organization Society* eesmärk oli vaesusele otsese leevenduse pakkumise (nt rahalise toetuse) asemel õpetada abivajajatele tööetikat ja kokkuhoidlikku eluviisi. USAs loodi esimene COS 1877. aastal. – Toim.

² *Settlement house movement* – sotsiaalne liikumine Inglismaal ja USAs, mille eesmärk oli kogukonna vaeste ja rikaste lähendamine nn kogukonnamajade asutamise kaudu. Kogukonnamajad ehitati vaestesse piirkondadesse, kus jõukamast keskklassist pärit haritud inimesed pakkusid vaestele nõu ja teenuseid lastehoiu, hariduse ja tervishoiu vallas. Esimene kogukonnamaja loodi USAs 1886. aastal. – Toim.

olid mõeldud nii maalt linna tulnutele kui ka teistest riikidest sisserännanutele. Poliitiliselt aktiivsed kogukonnamajade töötajad mõjutasid märkimisväärselt kohalikku sotsiaalpoliitikat ja avalikke teenuseid. Nende kahe liikumise erinev rõhuasetus on tänaseni kõneaineks sotsiaaltöö koolitust ja praktikat puudutavates aruteludes USAs.

19. sajandi lõpus mõistsid USA sotsiaaltöötajate eelkäijad: ainuüksi praktikast saadavatest teadmistest ei piisa, et rahuldada nõudlust sotsiaaltöölase tegevuse järele (Hoffman 2008). Heategevuslikud organisatsioonid hakkasid pakkuma sotsiaaltöö lühikursusi, neist esimene oli 1898. aastal asutatud New Yorgi Filantroopia Kool. Kooli asutajate seas oli üks sotsiaaltöö teerajajaid Mary Richmond, sotsiaaltöö klassikalise teose „*Social Diagnosis*” (1917) autor.

1919. aastaks oli moodustatud Ameerika Sotsiaaltöö Koolide Liit (*American Association of Schools of Social Work*, AASSW), mis hakkas akrediteerima kõrgkoolide sotsiaaltöö eriala õppekavasid. Vaatamata sellele, et ülikoolides avati sotsiaaltöö õppekavad, jätkus diskussioon, kas sotsiaaltöö on käsitatav professionina.

Kui algul oli sotsiaaltöö professionaalse tegevusena USAs suunatud eeskätt majanduslikult ja sotsiaalselt kehvajärjel olevate inimeste aitamisele, siis 20. sajandi alguses saavutas kiiresti populaarsust Freudi psühhoanalüütiline meetod, mis suunas sotsiaaltöö praktika meditsiinilise mudeli juurde (McNutt 2008). Juhtumitöö sai domineerivaks mudeliks sotsiaaltöö praktikas.

1950. ja 1960. aastatel, kui Nõukogude Eestis oli summutatud igasugune poliitiline teisitimõtlemine, oli USAs poliitilise ja sotsiaalse vastupanuliikumise kõrgaeg: propageeriti kodanikuõigusi, naiste õigusi, toimusid Vietnami sõja vastased meeleavaldused. 1960. aastal president Johnsoni algatatud

vaesusevastane kampaania (ingl *War on Poverty*) pani sotsiaaltöötajad taas kesken-duma nende inimeste aitamisele, kes olid sattunud ebasoodsasse majanduslikku seis-u ühiskonna struktuurist tingitud põhjustel. Elavnes sotsiaaltöötajate huvi poliitika vastu.

Sotsiaaltöö ja sotsiaaltöö hariduse reguleerimine

Eesti sotsiaalhoolekande seadus (1995) defineerib sotsiaaltöötajat kui „vastava erialase ettevalmistusega kõrgharidusega isikut”. Sotsiaaltöötaja kompetentse ja teisi temale esitatavaid nõudeid kirjeldatakse sotsiaaltöötaja kutsestandardis, kuid sotsiaaltöötaja kutse omandamine pole töötamise eelduseks. Seega peetakse kõrgharidust piisavaks kvaliteedimärgiks.

USAs on küll olemas Ameerika Riiklik Sotsiaaltöötajate Assotsiatsiooni (*National Association of Social Workers*, NASW) koostatud sotsiaaltöö definitsioon, kuid iga osariik reguleerib sotsiaaltöötajate ülesandeid ja kvalifikatsiooni veidi erinevalt. Enamikus osariikides on töötamiseks vaja tegevusluba, seda eriti magistriskraadi nõudvate töökohade ja kliinilise sotsiaaltöö puhul. Üldjuhul saab tegevusloaga kliiniline sotsiaaltöötaja panna ka diagnoosi, toetudes sellistele allikatele, nagu näiteks Ameerika Psühhiaatriate Assotsiatsiooni avaldatud „Psüühikahäirete diagnostiline ja statistiline käsiraamat” (ingl *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, DSM); ta võib läbi viia psühhoterapiat, töötada erapraksises ja pakkuda tasu eest teenuseid kolmandatele osapooltele, näiteks era- ja riiklikele kindlustusettevõtetele.

Tegevusloa saamiseks on lisaks erialasele kõrgharidusele vaja sooritada eksam, mõnikord ka teatud arv juhendatud praktikatunde (selle alla ei kuulu ülikoolis sooritatud praktika). On osariike, kus tegevusloaga sotsiaaltöötajatele pakutakse ametinimetuse kaitset, mis

tähendab seda, et vaid nemad tohivad kasutada ametinimetust „sotsiaaltöötaja”. USA sotsiaaltöötajatel on tihti mitu tegevusluba vastavalt spetsialiseerumisele, nagu näiteks abielu- ja pereterapeut või sõltuvusnõustaja.

Väga oluliseks peetakse sotsiaaltöö eriala õppekavade akrediteerimist. Õppekavasid akrediteerib 1952. aastal moodustatud Sotsiaaltöö Hariduse Nõukogu (*Council of Social Work Education*), võttes aluseks kehtestatud standardid (CSWE 2008).

On osariike, kus tegevusloaga sotsiaaltöötajatele pakutakse ametinimetuse kaitset, mis tähendab seda, et vaid nemad tohivad kasutada ametinimetust „sotsiaaltöötaja”

Seejuures on läbi aegade vaieldud selle üle, kas akrediteeringut võivad taotleda ainult magistriõppe programmid või ka bakalaureuseõppe kavad. Bakalaureuseõppe kavade tunnustamist on palju kritiseeritud, kuna mitmed asutused ja organisatsioonid võtavad majanduslikel kaalutlustel tööle eeskätt bakalaureusekraadiga sotsiaaltöötajaid, mis on vähendanud sotsiaaltöötajate professionaalsust ning alandanud palgataset.

Bakalaureuse- ja magistriõppe sisu ja ülesehitus

Sotsiaaltöö eriala õppekavad kogu maailmas püüavad üliõpilasi ette valmistada sotsiaalse ja majandusliku õigluse edendajateks ning selleks, et nad aitaksid inimestel täielikult realiseerida oma võimalusi, seejuures arvesse võttes ühiskonna kultuurilist ja ajaloolist tausta.

Nii Eestis kui USA õppekavades rõhutatakse teooria ning peamiste sotsiaaltöö meetodite

olulisust. USA õppekavad käsitlevad sotsiaaltöö väärtusi ja eetikat, riskirühmi, sotsiaalset keskkonda ja selle mõjusid, sotsiaaltöö uurimust, heaolupoliitikat ja õppimist praktika kaudu. Nii bakalaureuse- kui magistriõppe kavad toetuvad sellistele laiapõhjalistele sotsiaaltöö mudelitele nagu lahenduskeskne lähenemine, süsteemiteooria, biopsühhosotsiaalne või ökoloogiline mudel, tugevustele suunatud lähenemine.

Õppekavad on muudetud väljundipõhiseks. Alates 2008. aastast hinnatakse akrediteerimisel seda, kas õppekava valmistab tudengeid ette selleks, et nad oskaksid rakendada 41 praktilist oskust, mis on koondatud kümnesse kompetentside kategooriasse. Näiteks üheks sotsiaaltöö eriala lõpetanu kompetentsiks on „edendada inimõigusi ning sotsiaalset ja majanduslikku õiglust”. Selleks et seda kompetentsi omandada, peab tudeng: 1) mõistma rõhumise ja diskrimineerimise avaldumisvorme ja mehhanisme; 2) edendama inimõigusi, sotsiaalset ja majanduslikku õiglust; 3) osalema tegevustes, mis edendavad sotsiaalset ja majanduslikku õiglust. (CSWE 2008)

Kui Eestis kandideeritakse otse sotsiaaltöö erialale, siis USAs peab enne ülikooli või kolledžisse sisse saama ning alles siis saab kandideerida sotsiaaltööle kui peaerialale. Bakalaureuseõpe peab andma üldise praktilise ettevalmistuse sotsiaaltööks, magistriõppe puhul eeldatakse spetsialiseerumist sotsiaaltöö mõnele kitsamale valdkonnale. Enamik USA sotsiaaltöö magistrantidest on aga eelnevalt omandanud bakalaureusekraadi mõnel muul erialal. Magistrandid, kes on saanud bakalaureusekraadi akrediteeritud sotsiaaltöö õppekava alusel, võivad magistrikraadini jõuda kahe aasta asemel ühe aastaga, kuna bakalaureuseõppes omandatu kordamist magistriõpe ette ei näe.

Paljud USA sotsiaaltöö magistriõppekavad

pakuvad spetsialiseerumist kas mikrotasandi sotsiaaltöö praktikale (kliiniline sotsiaaltöö või vahetu klienditöö) või meso- ning makrotasandi sotsiaaltööle (kogukonna korraldus, sotsiaaltöö juhtimine, sotsiaalspoliitika). Mikrotasandi sotsiaaltöö õpingutes võivad üliõpilased peasuuna sees spetsialiseeruda vaimsele tervisele, tervishoiule või lastekaitsele. Järjest rohkem magistrante valib, sõltumata õppekavast, spetsialiseerumise klienditööle või kliinilisele sotsiaaltööle.

Kui Eesti bakalaureuse- ja magistritudengid kaitsevad lõputöö, siis USA sotsiaaltöö tudengitele pole lõputöö enamuses ülikoolides juba mõnda aega kohustuslik. Uurimistöö on USA sotsiaaltöökoolituse oluline osa ja üliõpilased võivad osaleda uurimisrühmades, kuid enamasti keskendutakse praktikale töökeskkonnas. USA bakalaureuseõpe näeb ette 400 tundi ja magistriõpe 900 tundi praktikat, mõnes õppekavas võivad need numbrid olla veelgi suuremad.

Sotsiaaltöö praktika

Campanini (2010, 689) märgib, et Eestis ja teistes Ida-Euroopa riikides keskendub sotsiaaltöö pigem vaesusega tegelemisele, pakkudes abivajajatele „praktilist ja majanduslikku abi”. Mõned USA sotsiaaltöötajad tunneksid head meelt selle üle, kui pöörataks rohkem tähelepanu majanduslikult halval järjel olevatele inimestele. Palju diskuteeritakse selle üle, kas sotsiaaltöö kui elukutse on minetanud oma traditsioonilise missiooni aidata ebasoodsas olukorras inimesi, keskendudes selle asemel liigselt kliinilisele praktikale (Specht ja Courtney 1994).

Ühe uurimuse kohaselt ütles 35% Ameerika sotsiaaltöötajatest, et nad tegutsevad peamiselt vaimse tervise valdkonnas ning see valdkond huvitab ka sotsiaaltöö tudengeid: soovides saada kliinilise sotsiaaltöö tegevusluba ning erapraksist, mõistavad nad magistrikraadi

olulisust. Vaimse tervise valdkonna tööandjad soovivad oma asutustes näha sotsiaaltöötajaid, kuna neil on vajalik kvalifikatsioon, kuid nagu Eestiski, üldjuhul palgatase madalam kui psühholoogidel.

Eriala madalat mainet ja staatust ühiskonnas tajuvad sotsiaaltöötajad USAs ka laiemalt kui üksnes palga küsimuses. Tuntakse muret selle pärast, et meedias näidatakse sotsiaaltöötajaid tihti halvas valguses ning inimestel puudub selge ettekujutus, millega sotsiaaltöötaja tegeleb.

USA sotsiaaltöötajad osalevad aktiivselt poliitika kujundamises ning paljud panustavad kogukonda vabatahtlikuna.

Sotsiaaltöö ja sotsiaaltöölase hariduse tulevik

Nõudlus sotsiaaltöötajate järele kasvab nii Eestis kui ka USAs. USAs on viimase 45 aasta jooksul sotsiaaltöö eriala õppekavade arv neljakordistunud (Gelman 2014). 2014. aasta juuni seisuga pakkus akrediteeritud sotsiaaltööharidust 500 bakalaureuseõppe ja 233 magistriõppe kava. Akrediteerimist ootas 13 bakalaureuse- ja 14 magistriprogrammi.

Nii Eesti, USA kui teised riigid seisavad silmitsi väljakutsetega, millele aitavad leevendust tuua just sotsiaaltöötajad. Kõige rohkem nõuab täiendavaid sotsiaalteenuseid järjest vananev rahvastik. Õppekavad peavad seda silmas pidama ja võimalik, et tudengeid tuleb veenda selle valdkonnaga rohkem tegelema, kuna paljudes riikides valitsevad eakate suhtes eelarvamused.

Muret tekitavad ka nõudmised, mida esitatakse lastekaitsele. Eesti lastekaitseeadus läbib parajasti reformi, mis esitab lastekaitsetöötajatele uusi nõudmisi, sh erialase kõrghariduse nõude. USA valitsus on investeerinud suuri summasid, et valmistada ette sotsiaaltöö eriala tudengeid lastekaitsetööks. Pakutakse mitmesuguseid hüvesid (näiteks stipendiume),

et noored sellel alal tööle asuksid.

Nii Eestis kui USAs täiendatakse sotsiaaltöö õppekavasid pidevalt; mõlemas riigis pööratakse tähelepanu multidistsiplinaarsele koostööle. Üle maailma tõuseb üha enam esile inimõiguste teema; inimeste vaba liikumine nõuab, et sotsiaaltööhariduses pöörataks rohkem tähelepanu ühiskonna mitmekesisuse aktsepteerimisele ja sotsiaalse kaasatuse edendamisele (Campanini 2010). USAs pööratakse sotsiaaltöö eriala õpetamisel suurt tähelepanu kultuuriga seotud teadmiste ja oskuste arendamisele, eriti sellele, mis puudutab rassiliste, etniliste, sooliste, seksuaalsäätumuslike, religioossete jm erinevuste teadvustamist. Nii Eestis kui USAs soovivad üliõpilased, et nende haridus oleks pigem väljundipõhine, st pakuks rohkem võimalusi omandada ja harjutada oskusi, mida saab hiljem erialases töös rakendada. USAs töötavad paljud sotsiaaltöötajad mittetulundusühingutes, aidates neid asutada või juhtida tihti seepärast, et sellised organisatsioonid suudavad pakkuda loovamaid ja sobivamaid teenuseid sellistele kliendirühmadele nagu lähisuhtevägivalla ohvriks langenud naised või LGBT inimesed.

Sotsiaaltöötajad peavad reageerima ka muutustele riigi poolt pakutavates sotsiaalkaitstesüsteemides, -teenustes ja -toetustes. Heaolusüsteemi reform (toetuste vähendamine ja piirangud abile) ning erastamine sotsiaalvaldkonnas on jõudnud USAs Euroopasse, riikidesse, mida Ameerika sotsiaaltöötajad on tihti nimetatud eeskujulikeks heaoluriikideks. Campanini (2010, 695) on Euroopat silmas pidades öelnud, et „võttes arvesse neid väljakutseid, peab sotsiaaltöö toime tulema olukorraga, kus liigutakse riigi juurest kodanikuühiskonna poole, heaoluriigi mudelilt tööhõive suurendamisele (ingl *workfare*), mispuhul sotsiaalteenuseid pakub järjest rohkem kolmas sektor ning teenusepakujate turg”. Sotsiaaltöötajad kogu maailmas viitavad

ka vajadusele osaleda rohkem poliitikas, et mõjutada sotsiaalkaitsesüsteeme ja kaasa aidata puudustkannatava elanikkonna elutingimuste parandamisele (Campanini 2010; DiNitto 2011; Groenningsaeter ja Kiik 2012).

Olulised teemad on ka rahvusvahelistumine ja globaliseerumine. Euroopas on üliõpilastel võimalus osaleda sellistes programmides nagu Erasmus ja Socrates ning suvekoolides, mis võimaldavad omandada rahvusvahelisi ja kultuuridevahelisi kogemusi (Campanini 2010). Kuigi osalemisele panevad piiri keeleoskus ja rahapuudus, aitab kogemuste vahetamisele kaasa see, et Euroopa riigid asuvad üksteisele suhteliselt lähedal. USA rahvastik on väga kirju, Ameerika sotsiaaltöötajad puutuvad tihti kokku inimestega teisest rassist, rahvusest, kultuurist, kusjuures nende gruppide vahel võivad olla konfliktid ning pinged, millega sotsiaaltöötajatel tuleb tegeleda. Selleks et pakkuda oma üliõpilastele paremaid teadmisi ja kogemusi eri kultuuridest ja globaalsest tegelikkusest, otsivad Ameerika ülikoolid viise, kuidas võimaldada tudengitele rahvusvahelisi kogemusi.

Suurim väljakutse on koolitada piisavalt sotsiaaltöötajaid ja anda neile edasi oskused, millega nad saaksid aidata inimestel saavutada oma täit potentsiaali.

Muret teeb ka sotsiaaltööhariduse kättesaadavus. USAs on peaaegu kõik sotsiaaltöö õppekohad tasulised olenemata sellest, kas tegemist on avalik-õigusliku või eraülikooliga. Õpingute ja elamiskulude katmiseks peavad üliõpilased nagu Eestiski kas tööle minema või õppelaenu võtma. Eestis on magistriõpe üldjuhul korraldatud tsükliõppena, mis võimaldab haridust omandada töö kõrvalt.

Viimase neljakümne aasta jooksul on ka USA ülikoolid pakkunud suuremat paindlikkust kursuste ajas ja läbiviimises. Paljud ülikoolid pakuvad sama programmi mitmes asukohas, mitmed programmid võimaldavad sotsiaaltöö eriala omandada kas osaliselt või täielikult interneti vahendusel. Kuigi jätkub diskussioon, kas sotsiaaltöötaja elukutset on võimalik omandada interneti vahendusel, on interneti teel omandatav kõrgharidus USA sotsiaaltöös tõusuteel.

Kokkuvõtteks

Nii Eestis kui USAs seisavad sotsiaaltööhariduse pakkujad silmitsi väljakutsetega, mis tulenevad kiiresti muutuvast ühiskonnast. Suurim väljakutse on koolitada piisavalt sotsiaaltöötajaid ja anda neile edasi oskused, millega nad saaksid aidata inimestel saavutada oma täit potentsiaali. Nende väljakutsetega toimetulekul on abiks sotsiaaltöötajate ülemine tihe koostöö ja suhtlus. **S**

Inglise keelest tõlkinud Kristi Raffai

Viidatud allikad

- Campanini, A.** (2010). The challenges of social work education in Europe. *Psychologica*, 52, Vol. II, 687–700.
- Council on Social Work Education, CSWE** (2008). Educational policy and accreditation standards. Alexandria, VA. <http://www.cswe.org/Accreditation/2008EPASDescription.aspx> (18.08.2015).
- DiNitto, D. M.** (2011). Social welfare: Politics and public policy (7. trükk). Boston: Pearson.
- Gelman, S. R.** (2014). The evolution and context of social work education. *Advances in Social Work*, 15(1). <https://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/16642> (18.08.2015).
- Groenningsaeter, A. B., Kiik, R.** (2012). Implementing social policy: Social workers' experience from Estonia and Norway. *Journal of Contemporary Social Work*, 1. <http://journal.uia.no/index.php/JCSW/article/view/247> (18.08.2015).
- Hoffman, K.** (2008). Social work education. Teoses: Mizrahi, T., Davis L. E. (toim.), *Encyclopedia of social work*, 20.trükk. New York: Oxford University Press. 107–114.
- McNutt, J.** (2008). Social work practice. Teoses: Mizrahi, T., Davis L. E. (toim.), *Encyclopedia of social work*, 20.trükk. New York: Oxford University Press. 138–141
- Specht, H., Courtney, M. E.** (1994). Unfaithful angels: How social work has abandoned its mission. New York: The Free Press.
- Sotsiaalboolekande seadus** (1995). RT I 1995, 21, 323.

Diana M. DiNitto tänab Euroopa Sotsiaalfondi doktorantuuri ja rahvusvahelistumise programmi, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituuti ja Texase Ülikooli Austini Sotsiaaltöö kooli TLÜs külalisprofessorina veedetud aja eest 2014. aasta kevadel.

Sotsiaaltööuurimus – sild teaduse ja praktika vahel ning suurepärase õppimismeetod

Tartu Ülikooli kogemus sotsiaaltöö õpetamisel

Judit Strömpl

Programmi juht, Tartu Ülikool

Sissejuhatus

Sotsiaaltööd õpetavad kõrgkoolid seisavad silmitsi kahe olulise küsimusega: esiteks mida ja kuidas õpetada tulevastele praktikutele ja teiseks kuidas saavad diplomeeritud spetsialistid omandatud teadmisi praktikas rakendada. Loogiline oleks vastus, et õpetada tuleks palju praktilisi oskusi, mis võimaldaksid sotsiaaltöötajal tööle asudes kohe iseseisvalt tegutseda. Sellest lähtusid kaua ka kõrgkoolide õppekavad. Samas ei ole sotsiaaltöö selline kutse, kus piisab käelisest osavusest ja kutsealastest oskustest. Sotsiaaltöö praktik peab oma tööd mõtestama; teadma täpselt, millal, mida, kuidas ja miks teha ning nägema ette ka oma tegude või tegematajätmist tagajärge, selle mõju inimes(t)ele ja ühiskonnale. Sellepärast ei kindlusta keskendumine üksnes praktikale veel professionaalsust. Selle mõistmine peegeldub ka uues ülemaailmses sotsiaaltöö definitsioonis. Kui eelmises sotsiaaltöö definitsioonis (Hare 2004/2007) rõhutati sekkumist kui praktilist tegevust, mis tugineb teistest distsipliinidest saadud teoreetilistele teadmistele, siis uues

definitsioonis (IASSW 2014) on sotsiaaltöö määratletud praktilise tegevuse kõrval ka akadeemilise distsipliinina. Erinevused kahe definitsiooni vahel peegeldavad viimase kümnendi arengut sotsiaaltöö kui eriala mõtestamises.

Lõhe teooria ja praktika vahel ning püüdlused lõhet ületada

Eriala areng on toimunud tänu sotsiaaltöö praktika intensiivsele uurimisele, soovile analüüsida nii sotsiaaltöö praktika sisu (kuidas toimub sekkumine eri eluvaldkondades; mida sotsiaaltöötaja teeb; mida teevad sekkumisse kaasatud inimesed, institutsioonid jne), kui ka sekkumise mõju ühiskondlikele protsessidele, ehk sellele, kuidas sotsiaaltöölane sekkumine muudab inimeste, kogukondade, ühiskonna elu. Uurimise tulemusena on ilmunud suur hulk huvitavaid sotsiaaltöölaseid teoreetilisi töid ja uurimisaruandeid, milles kirjeldatakse ja mõtestatakse praktikat. Suur osa nendest teadmistest aga ei jõua sotsiaaltöö tegijani (vt ka Hans van Ewijk'i selle numbri artiklit) ja nii kaugeneb teaduslik töö igapäevasest praktikast

vaatamata viimaste aastakümnete jooksul toimunud suurel arengule eriala teoreetilises mõtestamises. Seetõttu on oluliseks saanud lähenemisviisid, mis püüavad vähendada lõhet teooria ja praktika vahel. Üks neist on nn tõenduspõhine praktika (edaspidi TPP), teine – kriitiline reflekteeriv sotsiaaltöö (edaspidi KRS) ning kolmas nende kahe kombinatsioon. Järgnevalt annan lühikese ülevaate nendest lähenemisviisidest, et selgitada Tartu Ülikoolis pakutava sotsiaaltööõppe põhialuseid.

Tõenduspõhise praktika kontseptsioon hakkas sotsiaaltöös levima meditsiini eeskujul. Briti epidemioloog Archibald Cochrane, uurides meditsiinilist sekkumist, pööras tähelepanu tõsiasjale, et enamus meditsiinilisi sekkumisi põhineb intuitsioonil, ekspertide arvamusel ning oletatavatel kogemustel, mitte uurimistulemustel. 1993. a Oxfordi Ülikooli juurde asutatud mittetulunduslik organisatsioon Cochrane Collaboration hakkas koguma olulisemaid tervist puudutavaid uurimistulemusi, tänapäeval on sellest saanud üks suuremaid meditsiiniuuringute andmebaase. Sarnased andmebaasid on tekkinud ka teistes riikides. Tänu infotehnoloogia arengule muutusid uuringute tulemused igale praktikule kättesaadavaks. TPP tähendabki sellist praktikat, mis kasutab uurimistulemusi, kuid mitte ainult.

Sackett ja tema kolleegid (1996) määratlevad tõenduspõhist praktikat kui „kohusetundlikku, selget ja mõistlikku tõendite kasutamist indiviidide ravi (ingl *care*) puudutavate otsuste tegemisel”. Sellele definitsioonile lisandus hiljem täpsustus, et see on „parimate uurimistõendite loimimine kliinilise ekspertiisi ja patsiendi väärtustega” (Sackett jt 2000 viidatud Morago 2006, 462). Tõenduspõhise

meditsiini ideed levisid kiiresti teistesse erialadesse, nende hulgas ka sotsiaaltöösse. Eriti kiiresti levis tõenduspõhine sotsiaaltöö liberaalse sotsiaalpoliitikaga riikides – USAs, Ühendkuningriigis, Austraalias ja Kanadas. Alates 1997. aastast tekkisid sotsiaaltöö- ja hoolekandevalaste uuringute andmebaasid (nt Campbell Collaboration, Bandolier Database), hiljem asutati sellised andmebaasid ka Põhjamaades (Nordic Campbell Center asukohaga Taanis), Hollandis, Belgias. Tõenduspõhise lähenemisviisi olulisemaks keskuseks on Oxfordi Ülikool, kus aastal 2003 avati tõenduspõhise sotsiaaltöö magistriõpe ning aastal 2004 hakkas ilmuma ajakiri *Journal of Evidence Based Social Work*.

TPP tähendab, et kasutusele võetavad sekkumismeetodid ja programmid tuginevad teadusuuringutele ning nende efektiivsust hinnatakse süstemaatiliste arvustuste ja metaanalüüside abil. Tõendamise kriteeriumitena tunnustatakse eelkõige randomiseeritud kontrolluuringuid (ingl *randomised controlled trials*). Sekkumisviisi hindamisel peetakse silmas mittekahjustamise printsiipi ning otsitakse vastust küsimusele „mis töötab?”. Hindamise läbinud programme ja sekkumisviise nimetatakse „headeks praktikateks” ning need kogutakse andmebaasidesse. Kahtlemata on see suurepärase võimalus õppida teiste kogemustest ja oleks kohatu nendele põhimõtetele vastu vaielda. Siiski näeme, et tõenduspõhise praktika tuliste pooldajate kõrvale on tekkinud selle mitte vähem tulised kriitikud. Mida siis on tõenduspõhise praktika kontseptsioonile ette heidetud?¹ Kõigepealt osutavad kriitikud keerulise sekkumisprotsessi lihtsustamisele. TPP meenutab tegutsemist kokaraamatu järgi: sotsiaaltöötajal pole vaja teha muud, kui

¹ Siinkohal peab märkima, et võrreldes algusaegadega on tänaseks TPP kontseptsiooni palju edasi arendatud ning mitmele järgnevalt käsitletud probleemile leitud ka lahendus. – autor

valida sekkumisel n-ö õige retsept ehk võtta olemasolevast andmebaasist juba kontrollitud hea praktika ja tegutseda vastavalt sellele (Morago 2006). Kuid kuna suuremahulised statistikal põhinevad uuringud otsivad universaalseid põhjus-tagajärg seoseid, siis paratamatult jäävad keerulise sotsiaalse elu üksikasjad kõrvale. TPP eeldab sotsiaalsete süsteemide teatud stabiilsust ja sarnasust, mis eeldab ka tuleviku sündmuste ettearvatavust. Sotsiaaltöötaja aga tegutseb ettearvamatus sotsiaalses keskkonnas, kus probleemidele avaldavad mõju paljud üksteisega keeruliselt läbipõimunud tegurid, millest vaid väike osa allub statistilisele tõendusele. Juhuvalimil põhinevate katsete abil on võimalik testida konkreetseid sekkumisviise, mis tõendab vaid seda, et kui teatud grupile teatud tingimustes pakkuda *midagi* ja kontrollgrupile mitte, siis lõpuks võib kinnitada, et nendes tingimustes see *miski* avaldab mõju või mitte (selle kohta põhjalikumalt vt Otto, Polutta, Ziegler 2009, 473). Kui jätkata kokaraamatu metafooriga, siis võib juhtuda, et sotsiaaltöötajal tuleb mõnda retsepti koostisosas asendada teisega, mõni aga selle puudumisel hoopis välja jätta, korrigeerida küpsetamiseks ettenähtud aega, ahjusoojust jne. Teisisõnu TPP eeldab väga põhjalikku kohandamist, mis omakorda eeldab uurimistööd.

Kõige rohkem kriitikat aga sai TPP kontseptsioon seetõttu, et see põhineb kindlal uurimismeetodite hierarhial ja taastoodab seda. TPP algses kontseptsioonis peegelduvad positivistliku lääne teaduse traditsioonid meditsiinis ja hoolekandes (vt nt Webb 2001), mis käsitlevad sotsiaalseid nähtusi kui universaalseid ja objektiivseid ehk inimeste teadmistest ja tõlgendustest sõltumatuid.

Sellest lähtudes on ükskõik kus maailmaotsas mõne nähtuse kohta käivad uurimistulemused ülekantavad teistele ühiskondadele, sest nähtuse iseärasusi käsitletakse nähtuse sees olevatena. Selline arusaam on aluseks metodoloogilisele hierarhiale. Hierarhia ülemises otsas asuvad juba mainitud suuremahulised kvantitatiivsed uuringud ja katsed, aga sellised meetodid, mis võtavad luubi alla mikrotasandi nähtusi – ainukordseid üksikjuhtumeid, inimeste tõlgendusi, kliendi- või patsiendigruppide ainulaadseid tähendussüsteeme ja selle kaudu ka nende vaatenurka – kas üldse ei aktsepteerita või asuvad need meetodid hierarhia alumises otsas. Nii jäävad kvalitatiivsed meetodid klassikalisest TPPst välja ning koos sellega jääb sotsiaaltöötaja kui oma eriala eksperdi ning kliendi kui oma elu eksperdi vaatenurk tagaplaanile². (Blom 2003; Moredo 2006; Otto, Polutta, Ziegler 2009; Petr, Walter 2009; Webb 2001 jpt).

TPPg samal ajal arenes **kriitilise reflekteeriva sotsiaaltöö** (KRS) kontseptsioon (vt nt Robert Adamsi, Lena Dominelli, Jan Fooki, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Malcolm Payne'i, Nigel Partoni, Mirja Satka jpt töid). Esmapilgul see vastandub TPP kontseptsioonile, sest mõistab sotsiaalsete nähtuste konstrueeritud, inimtegevusest/tõlgendusest sõltuvat iseloomu. KRS kontseptsioon keskendub inimeste osalemisele tähendusloome protsessis ja sellest lähtudes huvitab selle käsitusviisi esindajaid kõige rohkem erinevate inimrühmade – klientide, teenusetaarbijate, sotsiaaltöötajate, sotsiaalpoliitika kujundajate vaatenurk ning erinevate rühmade esindajate vahelised suhted. Selle paradigma esindajad mõistavad sotsiaaltööd

² TPPs kasutatakse kvalitatiivseid meetodeid sageli selleks, et paremini tõlgendada kvantitatiivse uuringu tulemusi või leida neile täiendavat infot juurde, näiteks keskkonna kohta. Sekkumiste kohandamise käigus viiakse läbi pilootuuringuid, mille puhul kasutatakse enamasti ka kvalitatiivseid meetodeid, sh fookusgrupe, intervjuusid jms. –Toim.

muutuste protsessina, kus iga samm vajab üksikasjalikku analüüsi ja hindamist. Keegi ei kahtle selles, et õppimine teiste kogemustest on vajalik ja kasulik, kuid üksnes sellest ei piisa, kuna iga juhtum on ainulaadne ning töötavate sekkumisviiside kriitikata ülekandmine ühest kontekstist teise võib kahjustada selles juhtumises osalevaid inimesi. Selle kontseptsiooni pooldajad väärtustavad kvalitatiivset uurimisviisi, mille eesmärk on mõista eri osapoolte vaateid ja nende kogemusi, lähtudes nende endi tähendussüsteemist.

*Uurimis- ja analüüsiioskused
peavad olema igal praktikul ...
Ilma selleta ei saa rääkida ei
tõenduspohisest või tõendusest
informeeritud praktikast, ega
reflekteerivast sotsiaaltööst.*

Mitmed autorid (nt Blom 2009, Moredo 2006, Pert ja Walter 2009) toovad välja mõlema kontseptsiooni positiivseid ja negatiivseid külgi ja üritavad leida kompromissi, mis ühendaks mõlemat lähenemisviisi. Nad arvavad, et olemasolevaid tõendusi peab teadma, kuid mujal katsetatud programme tuleb kriitiliselt analüüsida, hinnata ning kooskõlastada kohaliku olukorraga. Tänapäeval kasutataksegi sotsiaaltöös aina rohkem tõenduspõhise praktika asemel **tõendusest informeeritud praktika mõistet** (ingl *evidence informed practice*).

Mõned autorid pakuvad uusi mudeleid, kus TPP ja KRS põhimõtted on ühendatud. Nt Christopher Petr ja Uta Walter (2009) esitavad nn **multidimensionaalse tõenduspõhise praktika** (MTPP) mudeli, kus lisaks teadusuuringutele on arvesse võetud nii klientide kui ka spetsialistide vaatenurk ning mis põhineb nii kvantitatiivsetel kui ka kvalitatiivsetel meetoditel. Valiku tegemisel

kasutatakse heade praktikate kriitilist analüüsi, mis põhineb kvalitatiivsel uurimisviisil. MTPP ei küsi, „mis töötab” üldisemalt, vaid keskendub küsimusele, „missugust praktikat võib hinnata antud kliendigrupi puhul parimaks, et saavutada kõigile osapooltele asjakohane ja ihaldusväärne väljund” (*ibid* 227–228). Selle lähenemisviisi järgi on parim praktika protsess, mis eeldab pidevat kohandamist (kriitilist reflekteerimist) ja hindamist vastavalt konkreetsele olukorrale.

Uurimistegevuse roll sotsiaaltöös

Eelnevast ülevaatest on näha, et ükskõik missugust lähenemisviisi sotsiaaltöötaja ei kasuta, vajab ta igal juhul uurimistegevuseks teadmisi ja oskusi. Just sellest lähtumegi õppekava koostamisel ja arendamisel.

Professor Ewijk väidab oma artiklis, et praktik viib harva uurimusi läbi. Samas kirjutab ta eri tasandite sotsiaaltöö praktikutest, kus magistrikraadiga sotsiaaltöötaja peab oskama uurimusi ise planeerida, läbi viia, tulemusi hinnata ning neid oma igapäevases praktikas kasutada. Minu arvates peavad uurimis- ja analüüsiioskused olema igal praktikul, nii rakendushariduse omandanud kui bakalaureusediplomiga sotsiaaltöötajal. Ilma selleta ei saa rääkida ei tõenduspõhise või tõendusest informeeritud praktikast, ega reflekteerivast sotsiaaltööst. Kiiresti muutuv ühiskonnas võivad tekkida täiesti ootamatud ja kiiret tegutsemist vajavad probleemid. Tuleb ümber hinnata sotsiaaltöö haridusega antavaid teadmisi ja oskusi, sest juba täna näeme, et sotsiaaltöötaja peab olema paindlik ja kiire õppija, valmis kohanema uute olukordadega. Ta peab oskama muutunud olukordi analüüsida ja hinnata, peab oskama suhelda väga erinevate osapooltega (nt Eestisse saabuvate kaugete kultuuride esindajatega) ja leidma parimaid lahendusi. Selleks on vaja info

otsimise, andmete kogumise ja töötlemise, nende analüüsimise ja tulemuste hindamise ning teatavaks tegemise oskust. Kokkuvõtvalt uurimisoskusi.

Tartu Ülikoolis me lähtume sotsiaaltöötajate ettevalmistuses just sellest ning sellepärast paneme rõhku uurimisoskuste arendamisele nii bakalaureuseõppes ja eriti magistriõppes. Uurimine on samas ka suurepärane õppimise ja õpetamise meetod. Enne meie kogemuse tutvustamist seoses uurimise kasutamisega õppetöös lühidalt kolmest põhilisest õppimis- ja õpetamismudelist.

Kolm põhilist õppimismudelit

Üldiselt on teada kolm põhilist õppimise mudelit: individuaalse omandamise mudel, osalemise mudel ja teadmiste loomise mudel (vt Karvinen-Ninikoski 2005). Esimese mudeli puhul on tegemist traditsioonilise õppimise ja õpetamisega, kus õppejõude ja õpikuid ning muid teadustekste käsitletakse kui teadmuse kandjaid ning õppija eesmärk on seda teadmust omandada, kuulates loenguid, lugedes teadustekste ja jättes kuuldu ning loetu meelde. Teises mudelis on õppija aktiivne osaleja tulevase eriala keskkonnas, mille käigus tekivad tal isiklikud kogemused, nt õppepraktika käigus omandatud teadmised ja oskused. Kolmas mudel iseloomustab sellist õppimist, mille puhul teadmised ei suundu ühest allikast (nt õppejõud, teoreetilised tekstid, praktikute tegevuse jälgimine) teisele (õppija), vaid uus teadmine tekib õppijal kommunikatsiooni käigus. Teadmised suurenevad erinevate osapooltega suheldes. Ka siin loeb õppija teadustekste, kuid mitte lihtsalt selleks, et loetud informatsiooni meelde jätta, vaid selleks, et lahendada mingisugust aktuaalset ülesannet. Siin on põhirõhk loetu tõlgendamisel ja sidumisel konkreetse ülesande/probleemi lahendamise; õppejõud ei pea traditsioonilisi loenguid, vaid juhendab

õppimisprotsessi, arutledes ja täiendades õppijate tõlgendusi ning esitades täpsustavaid küsimusi, mis aitavad õppijal leida parim tee ülesande lahendamiseks. Teadmiste loomise mudel eeldab õppija aktiivsust, mis omakorda on seotud sisemise motiveeritusega, sisemine motiveeritus aga põhineb huvil.

Kui võrrelda õppimismudeleid tõenduspõhise ja reflekteeriva praktika kontekstis, siis võib öelda, et tõenduspõhine lähenemisviis sotsiaaltöötajate ettevalmistamisel eeldab pigem esimest mudelit: õppija omandab teadmisi ja oskusi olemasolevate tõendusbaaside, programmide ja sekkumisviiside ning heade praktikate põhjal. Reflekteeriva praktika puhul sobib paremini kolmas õppimismudel (teadmiste loomine). Teist õppimismudelit – praktikast õppimist – kasutatakse mõlemal juhul, kuid erineva eesmärgiga. Tõenduspõhise lähenemisviisi puhul on eesmärk praktikas kasutatavate tegevusmeetodite omandamine praktiku tegevuse jälgendamise kaudu; KRS puhul aga praktikast kogetu analüüs.

TÜ sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaõppes kombineerime kolme õppimismudelit rõhuasetusega kolmandale mudelile. Kolmanda mudeli rakendamiseks sobib väga hästi üliõpilaste uurimistegevus.

Uurimine õppimis- ja õpetamismeetodina

Uurimise all mõeldakse siin teatud sotsiaalse nähtuse (objekti) tundmaõppimist, mis toimub kaasaegse metodoloogia põhimõtete ja kindlas teoreetilis-maailmavaatelises raamistikus, süsteemselt (arvesse on võetud varasemad teadmised uuritava objekti kohta) ning meetodite abil, mis vastavad tänapäeva teadusliku uurimuse standarditele.

Üliõpilaste uurimisoskusi arendatakse nii uurimismeetodite kui ka teoreetiliste erialaainete õpetamise teel ning õppepraktikas

nii bakalaureuse- kui ka magistriõppes. Mida kõrgem tase, seda rohkem kasutatakse uurimist kui õppimis- ja õpetamismeetodit. Selleks et uurimusi läbi viia, peavad üliõpilased tundma uurimismeetodeid. Erinevates uurimismeetodeid õpetavates ainetes kasutatakse uurimist kui õpetamismeetodit erinevalt, mis on eelkõige seotud ühe või teise meetodi iseärasustega. Kvantitatiivsete meetodite kasutamisel bakalaureuseõppe ainetes on rõhk erinevate andmekogumise, andmetöötuse ja analüüsimetodite harjutamisel ning üliõpilased uurimusi reaalselt veel läbi ei vii. Nendes ainetes on tegu eelkõige individuaalse omandamise mudeliga. Kvalitatiivsete uurimismeetodite kursustel aga kulub umbes 70% aine mahust üliõpilaste poolt läbiviidavatele uurimistegevustele. Kvalitatiivne uurimisviis kui loominguine protsess eeldab õppimist tegevuse käigus. Teoreetilistel loengutel õpitut kasutavad üliõpilased kohe praktikas, täites asjakohased ülesanded ja arutledes saadud tulemusi seminaridel. Üliõpilane õpib kvalitatiivset uurimisviisi samm-sammult, kuulates loenguid, lugedes metoodikaalseid tekste ning viies läbi väikesemahulise originaaluurimuse. Uurimisteema valib üliõpilane vabalt, lähtudes oma erialastest huvidest. Sellele pööratakse erilist tähelepanu, sest meetodikursusel osalevad ka teiste erialade üliõpilased. Sotsiaaltööd õppivad üliõpilased valivad uurimisteemaks sotsiaaltöö praktikat puudutavad teemad, nagu nt sotsiaaltöö kohalikes omavalitsustes, erinevates institutsioonides (päevakeskused, koolid, hooldekodud, asenduskodud jne), sekkumistegevus (nt lastekaitstes), aga ka sihtgruppidele (nt eakad, puuetega inimesed, töötud, vähemusrühmad, jne) ette nähtud teenused koos sihtgruppi kuuluvate inimeste hinnangute uurimisega. Uurimise käigus õpivad üliõpilased kasutama osalusvaatluse ja intervjuerimise meetodeid, andmete transkribeerimist, kodeerimist

ja analüüsimist ning tulemuste kirjalikku esitamist.

Bakalaureuseõppes erialaainetes kulub uurimistööle keskmiselt 5–10% aine mahust ning eelkõige on see ülevaate koostamine teaduskirjandusest ainega seotud teemal (ingl *desk research*). Õppepraktika puhul on uurimistöö osakaal 90%.

Magistriõppe metodoloogiaaines süvendatakse uurimisoskusi viies läbi suurema mahulisi uurimusi, mis üldjuhul on kellegi poolt tellitud. Need on uurimused, kus saab õppida nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid meetodeid ning neid omavahel kombineerida. Alati ei jõuta suuremahulisi uuringuid lõpetada, mõnikord jääb üks või teine meetod domineerima, nt piirdub uurimus kvantitatiivse küsimustiku koostamisega, uurimuse läbiviimine ja analüüs nihkub aga tulevikku. Juhtub, et sellega tegeleb edasi mõni teemast huvitatud magistrant, kes saab nõnda endale magistritöö teema. Mõned uurimused aga jõuavad lõpuni ning nende aruanded avalikustatakse instituudi kodulehel (<http://www.yti.ut.ee/et/teadus/uliopilastood>).

Sotsiaalpoliitika analüüsi ja hindamise aines teevad magistrandid õppejõu juhendamisel poliitikaanalüüsi ning kursuse lõpuks esitab iga magistrant individuaalse poliitikaanalüüsi enda poolt valitud teemal. Nii grupitööna kui ka individuaalselt tehtud poliitikaanalüüs võimaldab rakendada kursuse käigus omandatud teadmisi ja analüütilisi oskusi, näha sotsiaalprobleemide ja poliitiliste meetmete omavahelisi seoseid, tuvastada siht- ja sidusrühmade huve ja vajadusi, välja töötada poliitika hindamise kriteeriume ja kasutada neid erinevate poliitikameetmete hindamisel. Uurimus tehakse poliitikaanalüüsi meetodil, mis sisaldab dokumentide (õigusaktide tekstid, uuringuaruanded, poliitikaanalüüsid) kriitilist analüüsi ja sotsiaalsete indikaatorite ning kvantitatiivsete sekundaarandmete

analüüsi probleemi ulatuse kindlaks tegemiseks. Kasutatakse ka statistilisi ja värskemate küsitluste andmeid.

Magistriõppes viiakse ainespetsiifilistel teemadel läbi miniuurimusi, nt uuritakse kogukonnatööd sotsiaaltöö praktikuid intervjuerides, või hinnatakse sihtgrupile osutatavaid teenuseid, teenusekasutajaid küsitledes. Uurimisteemad ja seega ka nende teostamisviisid varieeruvad eri aastatel, kuid põhilised väljundid jäävad samaks. Uurimise käigus õpivad üliõpilased mõistma teoreetilisi tekste, neid refereerima ja siduma konkreetsete praktiliste sotsiaaltööalaste probleemide lahendamisega. Kuna uurimine on tegevus, mis eeldab terviklikkust – alates teema valikust kuni aruande koostamiseni peavad kõik uurimise etapid olema läbi tehtud – siis selle käigus õpivad üliõpilased sotsiaalseid teemasid uurimuse keelde „tõlkima”, sõnastades uurimisprobleeme ja -küsimusi. Konkreetsetel teemal uurimust planeerides tuleb õppijal arvesse võtta üldisi teoreetilisi-metodoloogilisi nõudeid, tutvustada valitud sobivat teoreetilist raamistikku, põhjendada uurimismeetodi valikut ning tutvustada andmekogumise- ja analüüsimeetodeid; koguda andmeid ja neid töödelda ning esitada uurimistulemused nii suuliselt kui kirjalikult. Selle protsessi käigus õpib üliõpilane ka uurimistulemuste „tagasitõlkimist” tavakeelde ning kogub uusi tõendusi tõenduspõhiseks praktikaks. Sotsiaaltööuurimuste üheks iseärasuseks on see, et neid tehakse alati kellegi jaoks ja heaks (sotsiaaltöö praktik, teenuse kasutaja, institutsioon). Kuna seoses uurimisega toimuvad pidevalt arutelud ning osa ülesannetest teostatakse kas paaris või rühmas, siis nii harjutavad üliõpilased ka meeskonnatöö oskusi.

Lõpetuseks veel paari lausega sellest, miks sotsiaaltööuurimises kasutatakse eelkõige kvalitatiivseid meetodeid. Sellele

viitab ka professor Ewijk oma artiklis, kuid ei täpsusta miks seda tehakse. Sotsiaaltöö vabastav, inimõigusi ja sotsiaalset õiglust taotlev iseloom ei saa läbi ilma üksteise ja ühiskonnas toimuva mõistmiseta. Selleks et aidata, peab sotsiaaltöötaja süvenema kliendi või kogukonna eluilma ning mõistma seda, lähtudes konkreetsest kontekstist. Selline mõistmine on võimalik vaid dialoogi kaudu.

Selleks et aidata, peab sotsiaaltöötaja süvenema kliendi või kogukonna eluilma ning mõistma seda, lähtudes konkreetsest kontekstist.

Sotsiaaltöö on pidev arutelu ja suhtlemine. Hea sotsiaaltöötaja ei sekku enne, kui on probleemi olemuse, sekkumise vajaduse, loodetavad tulemused ja võimalikud riskid kõigi osapooltega läbi arutanud (vt nt Jean Pierre Wilkeni (2015) artiklit sotsiaaltöö teadmuse kujunemisest). Inimest ei saa aidata ilma tema eluilma sisenemata, ilma seda mõistmata. Vastasel juhul võib rääkida vaid kliendi allutamisest ja sundimisest, mitte tema aitamisest teel oma elu eest vastutuse võtmisel, mis on sotsiaaltöö eesmärk. Kvalitatiivne uurimus keskendub inimese jaoks oluliste asjaolude väljaselgitamisele, selles osalevate inimeste mõistmisele. Selles põhineb teadmine arutelul ja kommunikatsioonil uurija ja uuritava vahel. Kvalitatiivseid uurimusi kasutatakse siis, kui eesmärk on olla uuritava sihtrühma eestkõnelejaks. Olen täiesti nõus Ian Shaw ja Sally Hollandiga (2014), kes oma hiljuti ilmunud suurepärase, sotsiaaltöös kvalitatiivse uurimuse kasutamist käsitlevas raamatus töid välja kvalitatiivse uurimisviisi sotsiaaltööst iseloomu.

Kokkuvõte

Vastates artikli alguses esitatud küsimustele võib öelda, et ülikooli haridus peab õpetama maksimaalselt eriala raames arendatud teoreetilisi teadmisi, mis aitab lõpetajal oma eriala mõtestada. Selleks et ta ka praktilise tegevuse käigus kasutaks need teoreetilisi teadmisi, peab juba õppimise käigus võimaldada üliõpilastel kogeda eelised, mida

uurimuslik/analüütiline tegevus talle kui praktikule võimaldab. Kui ta õpib mõistma TPP andmebaaside kasutamist, kui ta mõistab suuremahuliste kvantitatiivsete uurimistulemusi, oskab neid kriitiliselt hinnata ning kohandada kliendigruppide perspektiivi ja kohaliku kultuurikontekstiga, siis loodetavasti oskab ta ka väärikalt esindada klientide huve.

Viidatud allikad

- Bandolier Database**, <http://www.medicine.ox.ac.uk/bandolier/> (06.09.2015).
- Blom, B.** (2009). Knowing or Unknowing? That is the Question. In the Era of Evidence-Based Social Work Practice. *Journal of Social Work*, 9(2), 158–177.
- Campbell Collaboration**, <http://www.campbellcollaboration.org/>
- Harc, I.** (2004/2007). Defining Social Work for the 21st century. The International Federation of Social Workers, revised definition of social work. *International Social Work*, 47(3), 407–424. Sotsiaaltöö määratlemine 21. sajandiks. *Sotsiaaltöö* (2), 52–58.
- IASSW Global definition of Social Work** (2014). http://www.iassw-aiets.org/uploads/file/20140303_IASSW%20Website-SW%20DEFINITION%20approved%20IASSW%20Board%2021%20Jan%202014.pdf (06.09.2015).
- Karvinen-Niinikoski, S.** (2005). Research orientation and expertise in social work –challenges for social work education. *European Journal of Social Work*, 8(3), 259–271.
- Morago, P.** (2006). Evidence-based practice: from medicine to social work. *European Journal of Social Work*, 9(4), 461–477.
- Nordic Campbell Center**, <http://www.sfi.dk/english-432.aspx>
- Otto, H.-U., Polutta, A., Ziegler, H.** (2009). Reflexive Professionalism as a Second Generation of Evidence-Based Practice. *Research on Social Work Practice*, 19(4), 472–478.
- Petr, C.G., Walter U.M.** (2009). Evidence-Based Practice: A Critical Reflection. *European Journal of Social Work*, 12(2), 221–232.
- Shaw, I., Holland, S.** (2014). Doing Qualitative Research in Social Work. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE.
- Webb, S.** (2001). Some Considerations on the Validity of Evidence-based Practice in Social Work. *British Journal of Social Work*, 31, 57–79.
- Wilken, J. P.** (2015). Sotsiaaltöö teadmuse kujunemine. *Sotsiaaltöö* (2), 38–41.
- TÜ Ühiskonnateaduste instituut**, üliõpilastööd <http://www.yti.ut.ee/et/teadus/uliopilastood> (06.09.2015).

Lapse õiguste ja heaolu erimoodul

Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõppekavas

Dagmar Kutsar, Ph.D.

Dotsent, Tartu Ülikool

MTÜ Lastekaitse Liit eestvedamisel ja projekti „Lapse hää” toetusel alustas Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi sotsiaaltöö õppetool koostöös TÜ õigusteaduskonnaga 2013./2014. õppeaasta kevadsemestril lapse õiguste ja heaolu õppemooduliga.

Moodul on sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriprogrammi valikuline osa ja selle maht on 24 EAP (ainepunkti). Moodul sisaldab aineid inim- ja lapse õigustest, lastekaitsest ning praktilisest tööst laste ja peredega. Õppemooduli kohustuslikuks osaks on praktika, mis võimaldab kinnistada teadmisi, oskusi ja pädevusi lapse õiguste ja lapse heaolu vallas.

Vajadus sellise õppemooduli järele oli tingitud ühelt poolt riigi suurenevast sekku misest perekonnaellu (lapse hooldusõiguse küsimused, elatis, vanema vastutus jt) ja teiselt poolt lastega kokku puutuvate spetsialistide süsteemse erialaväljaõppe puudumisest, mis käsitleks muuhulgas seda, kuidas last ära kuulata, mõista tema parimaid huve, esindada last kohtumenetluses ning kohtus. Lapse õiguste süsteemse õpetamise vajadusele on viidanud ka ÜRO lapse õiguste komitee.

Käesoleva aasta kevadel lõpetasid sotsiaal- töö ja sotsiaalpoliitika eriala magistrandid, kes esimestena Eestis läbisid täies mahus

lapse õiguste ja heaolu süsteemse õppe. Käes on vahekokkuvõtte tegemise aeg.

Üliõpilased hindavad kõrgelt õigustea- duslike ainete – inimõiguste ja laste õiguste – õppimise kaudu saavutatud kompetentse. Väärtuslik on õigusteadusliku ja sotsiaaltea- dusliku mõttelaadi sidumine laste õiguste käsitlemisel. On ju laste õigused normatiivseks raamiks nii laste heaolu eri aspektide teoree- tilisel mõtestamisel kui ka nende praktilisel rakendamisel.

Lapse õiguste normatiivsesse raami sobi- tub hästi kursus lastekaitsest ja sotsiaal- tööst peredega. Perekonnas saavad kokku eri põlvkondade vajadused ja huvid ning nende pörkumise korral jääb sageli kaotajaks pooleks laps. Kuidas tegutseb lastekaitse- või sotsiaaltöötaja? Kuidas ja kelle vaatevinklist (täiskasvanu või lapse omast) oskab ta toi- muvat mõtestada ning milliseid lahendusi leida? Kursuse läbinu on õppinud, kuidas lapse õigusi arvestades hinnata laste ja perede olukorda ja seda mõjutavaid riskitegureid ning

kuidas lapse heaolu silmas pidades rakendada ühiskonna toe ja abi võimalusi.

Sotsiaaltöö õppimine toimub nii teooria, uurimise kui praktika kaudu. Käsitledavas õppemoodulis luuakse sild akadeemilise õppe ja praktika vahele kahel moel: esiteks erikursuse abil, mille viivad läbi praktikud, ja teiseks, võimaldades üliõpilastel sooritada praktika valdkonnas, kus läheb vaja lapse heaolu ja õiguste alast pädevust. Kursust praktilisest tööst lapsega juhendavad oma ala parimad asjatundjad Tartu Laste Tugikeskusest, Lõuna Ringkonnaprokuratuurist ja Politsei- ja Piirivalveametist Lõuna prefektuurist. Kursusel antakse ülevaade töötamisest lastega, kes on väärkohtlemise ohvrid, kannatanud kuriteo tõttu või ise süüteo toime pannud. Kursusel käsitletakse lapse ülekuulamise erisusi kriminaalmenetluses, selleks vajalike tingimuste tagamist politseis ja kohtus ning lapse ettevalmistamist kohtuistungiks. Kursuse käigus omandavad üliõpilased ka praktilisi oskusi nimetatud sihtgruppidega töötamiseks.

Üliõpilaste tagasiside õppemoodulile on olnud positiivne: see on kindlasti vajalik neile, kes oma tulevases töös puutuvad kokku lastekaitsega, kuid laste õiguste ja heaolu mõistmine laiendab ka üldist silmaringi. Üliõpilastele pakuvad huvi õiguskaitsese probleemid, eelkõige lapsesõbraliku kriminaalmenetluse areng Eestis. Oma kodutöodes juhtumeid laste õiguste ja nende rikkumise seisukohalt analüüsid üllatusid üliõpilased, kui palju on vanemaid, kellest lastele tegelikult tuge ei ole ja kui palju on hooletusse jäetud lapsi. Üliõpilased ütlesid, et mõistavad nüüd politsei ja alaealiste komisjoni tööd tunduvalt paremini, mõnel tekkis isegi huvi politseitöö vastu.

Esimesed kogemused laste heaolu ja õiguste süsteemse õpetamisega annavad kindlust selle jätkamiseks. Järgmisel kevadel ootame uut lendu sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika ning nendega piirnevate erialade magistreid, kellel on lisakompetents laste õiguste ja heaoluga tegelemiseks. **S**

Laste õiguste ja heaolu käsitlemist toetab rahvusvaheline õppematerjal „Children and Non-Discrimination. Interdisciplinary Textbook”, mida on toimetanud Dagmar Kutsar ja Hanne Warming. University Press of Estonia, 2014. Elektroonselt kättesaadav:

*http://www.crean-home.net/site/assets/files/1134/crean-english-for_homepage.pdf (ingl)
<http://www.crean-home.net/site/assets/files/1134/crean-russian.pdf> (vn)*

Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs

Liana Rumvolt

Tervise Arengu Instituudi koolituskeskus

Laste ja perede arengukava 2012–2020 üks strateegilisi eesmärke on tagada lapse õigused ja luua toimiv lastekaitstesüsteem, et väärtustada iga last ja tema arengut ning laste heaolu toetava keskkonna turvalisust. Arengukava näeb ette toetusskeeme ja supervisiooni lastekaitsetöötajatele keeruliste juhtumite lahendamiseks ning viitab sellele, et juhtumikorralduse põhimõttel tehtavaks tööks vajab lastekaitsetöötaja ulatuslikke teadmisi ja oskusi. Seetõttu näeb 1. jaanuaril 2016 kehtima hakkav lastekaitseadus ette lastekaitsetöötajatele võimaluse saada igal aastal tasuta täienduskoolitust. Koolitustel osalemine on vabatahtlik ja need on mõeldud praktikutele: kohalike omavalitsuste, maavalitsuste ja Sotsiaalkindlustusameti lastekaitsetöötajatele, sotsiaaltöötajatele ja muudele ametnikele, kes täidavad lapse õiguste ja heaolu tagamise ülesandeid. Täienduskoolituste sisu ja metoodika peab võimaldama rakendada koolitusel käsitletut praktikas, vahetada kogemusi kolleegidega ja saada koolitajatelt oma tööle tagasisidet.

Hea tava on, et koolitaja parandab ja täiendab koolituskavu iga uue kursuse eel,

kusjuures õppekava põhjalikum uuendamine võiks toimuda viie aasta möödudes selle koostamisest. Kuna senine praktika on näidanud, et määrustele lisatud koolituskavad püsivad oma algsel kujul kauem, siis lastekaitsetöötajate koolituskavade koostamisel otsustati järjepidevalt täpsustada vajadusi koolituste järele, mis toetaksid tööks vajalikke kompetentse¹. Seetõttu on ka koolitusi reguleerivas ministri määruses märgitud mitte konkreetseid koolitusteemasid, vaid kompetentseid, mida koolitused peaksid toetama. Tervise Arengu Instituut viis läbi juulist 2014 kuni maini 2015 lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüsi (2015)², et välja selgitada, millistel teemadel lastekaitsetöötajad koolitusi vajavad.

Uuringu korraldus

Analüüsis vaagiti uue lastekaitseaduse koostamisega seotud uuringutes ja dokumentides märgitud koolitusteemasid, viidi läbi ankeetküsitlus ja fookusgrupi intervjuud lastekaitsetöötajate seas ning küsiti ka valdkonna ekspertide arvamusi.

Küsitluse tarvis koostati tervishoiu ja sotsiaaltöö kutsenõukogu poolt 2014. aastal

¹ Kompetentseid on teadmised, oskused, hoiakud, isikuomadused jne või nende kogumid, mis on tööülesannete täitmise eelduseks ning väljenduvad tegevuses (Eraut 1996, Kutsekoda 2011).

² Koolitusteemade kirjeldamisel, küsitluse ettevalmistamisel ja läbiviimisel ning fookusgrupi intervjuude tulemuste tõlgendamisel ja kokkuvõtmisel osalesid Kati Valma (Tallinna Nõmme LOV), Karmen Toros (Tallinna Ülikool), Helika Saar (MTÜ Lastekaitse Liit), Anna Markina ja Merle Linno (Tartu Ülikool) ja Liana Rumvolt (Tervise Arengu Instituut).

kinnitatud sotsiaaltöötaja kutsestandardite (2014 a, 2014 b), rahvusvaheliste kompetentsiraamistike ja valdkonna ekspertide soovitude põhjal loetelu 56 võimalikust täiendusõppe teemast, mille vajalikkust paluti lastekaitsetöötajatel hinnata. Teemad jagunesid suurematesse teemavaldkondadesse järgmiselt: *lapse areng, klienditöö oskused, klienditöö eri olukordades, lapse ja pere heaolu hindamine, juhtumitöö ja juhtumiplaani koostamine, võrgustikutöö, ennetustöö, lapse õigused ja lastekaitse aluspõhimõtted, lastekaitse õiguslikud alused, administreerimine ja arendamine*. Teemade loetelu koostamisel peeti silmas täienduskoolitusi, mistõttu need ei pruugi ühte langeda kõige nendega, mida õpetatakse sotsiaaltöö tasemeõppes.

Ankeetküsitlus viidi läbi 2014. aasta sügisel. Valimis olid kõik maavalitsuste ja kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajad, sh sotsiaaltöötajad, kes täidavad lastekaitsetöötaja ülesandeid. Küsimustik saadeti 324 lastekaitse- ja sotsiaaltöötajale, kellest vastas 44% (141); täies ulatuses täitis küsimustiku 32% koguvalimist (105). Koolitusvajaduse analüüsimisel arvestati ka osaliselt täidetud ankeete teemavaldkondade järgi.

Küsitluse tulemusi täpsustati fookusgrupi intervjuudest saadud info põhjal, mis toimusid Pärnus, Narvas, Tallinnas ja Tartus. Fookusgruppides olid esindatud linnade, suuremate (sotsiaalosakonnaga) ja väiksemate valdade ning maavalitsuste lastekaitsetöötajad, kokku 24 lastekaitsetöötajat.

Lastekaitsetöötajate hinnangud koolitusvajadusele

Lastekaitsetöö on oma olemuselt kompleksne ja seotud emotsionaalselt ning eetiliselt keeruliste juhtumitega (Merkuljeva ja Vesso 2013).

Selline töö nõuab kõrget kompetentsust. Seetõttu oli küsimustiku teemade loetelu põhjalik, ka fookusgrupis osalejad töid välja palju küsimusi, mida soovitakse arutada koolitajate, kolleegide või koostööpartneritega.

Suurem osa loetletud teemadest (35 teemat 56st) hinnati suure koolitusvajadusega teemadeks: 65% või enam vastajaid pidas koolitusi antud teemadel vajalikuks. Kümme kõige suurema koolitusvajadusega teemat olid klienditöö oskuste, lastekaitse õiguslike aluste, lapse arengu ning lapse ja pere heaolu hindamise valdkonnast.

Ankeetküsitluse ja fookusgrupi intervjuude tulemusi analüüsiti teemavaldkondade kaupa. Alljärgnevalt mõned olulisemad tulemused¹:

Lapse ja pere heaolu hindamise teemavaldkonnas peeti kõigi teemade koolitusvajadust suureks. Fookusgruppides tõsteti esile vajadust õppida hindama lapse ja pere riske ja ressursse, hindamisvahendeid kasutama ning hindamistulemusi tõlgendama.

Lapse arengu valdkonnas peeti tähtsaks erivajadusega laste teemat, mis näitab, et lapsevanemad ja õpetajad ootavad lastekaitsetöötajalt järjest enam nõu erivajadustega laste kasvatamisel. Samuti peeti väga vajalikuks väärkoheldud laste ja nende abistamisvõimaluste teemat, sealjuures nii väärkohtlemise äratundmist kui ka toetusvõimaluste leidmist lapsele ja perele.

Klienditöö oskuste puhul hinnati kõige vajalikumaks eri vanuses ja seisundites lastega suhtlemise oskusi, aga ka tööd lahutavate või lahkuläinud vanematega. Selgus, et koostöö perega on oluline eeskätt keerulisemate juhtumite korral, nt probleemid perest eraldatud lapse päritoluperega, erilise kultuuri- või religioosse taustaga pered jm.

Juhtumitöö ja juhtumiplaani koostamise

³ Põhjalikumalt vt kokkuvõtet lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüsist: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/144014866389_Lastekaitset66tajate_koolitusvajaduse_analysys_kokkuv6te.pdf

puhul selgus suur koolitusvajadus nendel teemadel, mis on seotud lapse esindamisega erinevates menetlustes (õppenõukogu, alaealiste komisjon, kriminaalmenetlus jm); seoses juhtumiplaani koostamisega lapse perest eraldamise ennetamiseks või lapse ja pere taasühinemiseks; lapsele sobiva asendushoolduse vormi leidmiseks.

Lastekaitse õiguslike aluste puhul hinnati ankeetküsitluses pea kõigi teemade koolitusvajadust suureks. Kõige suuremat vajadust tunti nende teemade käsitlemise järele, mis on seotud lastekaitsetöötaja õiguste ja kohustustega ja tulenevad seadustest; on seotud täitemenetlusega; kohtule arvamuste ja avalduste koostamisega; lapse huvide esindamisega menetlustes, sh kohtus. Viimasel ajal on ühed keerulisemad juhtumid olnud seotud lahutavate või lahkuläinud lapsevanemate hooldusõigusega. Seoses kohtumenetlusega tuli fookusgruppides ka jutuks, et sageli oleks lastekaitsetöötajatele vaja suuremat tuge juristilt.

Ennetuse valdkonnas ilmnas, et fookusgruppides osalejad soovisid saada tervikpilti, mida ennetustöö endast üldse kujutab, sest ennetuseks ühtteist ehk tehakse, seda nii nimetamatagi, nt arendatakse teenuseid. Kogukonnatöö puhul leiti, et töö on seni olnud suuresti pigem juhtumipõhine ning hea oleks kogukonna ja koostööpartnerite suurem tugi. Leiti, et omavalitsuse juhtkond peaks mõistma kogukonna olemust ja olema valmis toetama laste ja perede heaolu oma kogukonnas.

Lastekaitsetöötajate hinnangud teemadele langesid suuresti kokku juba varem läbi viidud uuringutes ja lastekaitseaduse koostamisega seotud dokumentides välja toodud koolitusvajadustega (vt nt *Laste ja perede...* 2011; MTÜ Lastekaitse Liit 2013, 2014; PwC 2013; ESTA eetikakomitee 2015; Riigikontroll 2013; Tartu Ülikool

RAKE 2013). *Juhtumikorralduse* puhul peeti väga vajalikuks käsitleda selle eri osi, nagu hindamist, juhtumiplaani koostamist, tööd peredega, sh kontakti loomist lapsega, oma tööle hinnangu andmist ja selle analüüsimist. Teemasid, mis puudutasid *koostööd teiste valdkondade spetsialistidega*, hinnati keskmiselt (koolitust selles valdkonnas pidas vajalikuks 55–64% vastajatest) või vähem vajalikeks. Fookusgrupi intervjuudest selgus, et kasulik on koolitusel käsitleda võrgustiku osapoolte rolle ja ülesandeid. Omavalitsuseti toimub koostöö erinevalt ja kogemuste vahetus suurendab teadlikkust võrgustikutöös kasutatavatest dokumentidest ning täpsustab osapoolte rolle, õigusi ja kohustusi.

Koolitusnõukogu ettepanekud

Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüsi tulemusi arutati detsembrist 2014 kuni maini 2015 Tervise Arengu Instituudi sotsiaalvaldkonna koolitusnõukogu laiendatud koosolekul, kus osalesid MTÜ Lastekaitse Liidu, Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni, Tallinna Nõmme linnaosa valitsuse, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi, Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi sotsiaaltöö õppetooli, Eesti Maaomavalitsuste Liidu, Eesti Linnade Liidu, sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna ning Sotsiaalkindlustusameti esindajad. Lisaks koolitusnõukogule konsulteeriti asjatundjatega kitsamatel teemadel, nt õiguslikud alused lastekaitsetöös, juhtumikorraldus ja heaolu hindamine, ennetus jm.

Nõukogu arvestas paljusid lastekaitsetöötajatele huvi pakkuvaid teemasid ning põhjendas koolitusvajadust mõnel teemal, mida küsitluses osalejad pidasid vähem vajalikeks. Näiteks tuleb koolitusel käsitleda juhtumikorraldust, kuna juhtumiplaani

koostamine on uue lastekaitseseaduse järgi kohustuslik; kogukonnatöö on aga jälle oluline kompetents sotsiaaltöötaja kutsestandardis. Arutelude põhjal pani koolitusnõukogu paika teemad 80-tunnisele põhikoolitusele: lapse heaolu hindamine ja juhtumikorraldus, lastekaitse õiguslikud alused, koostöö laste ja peredega, ennetust ja kogukonnatööd puudutavad teemad. Põhikoolituse moodulid jagunevad kahe õppeaasta vahel – igal aastal pakutakse koolitust mahus 40 akadeemilist tundi. Neid võib läbida kas täies mahus või osaleda valikuliselt mõnedes moodulites. Teemadel, mida põhikoolitusel ei jõuta

piisavas mahus käsitleda, nt väärkoheldud lapsed ja nende abistamine, lapse heaolu hindamisraamistik, piiriülesed juhtumid jm, soovitas koolitusnõukogu korraldada lisakoolitusi.

Töö uute koolitusprogrammide ettevalmistamiseks jätkub 2015. aasta sügisel. Tervise Arengu Instituut tänab kõiki lastekaitse- ja sotsiaaltöötajaid, kes osalesid koolitusvajaduse analüüsi küsitluses – vastasid küsimustikule ja avaldasid oma arvamust fookusgrupi intervjuudes. Jagame küsitluse tulemusi ka koolitajatega, kes hakkavad õppetööd läbi viima. **S**

Viidatud allikad

- Eraut, M.** (1996). Developing professional knowledge and competence. London: Falmer Press
- ESTA eetikakomitee** 9. juuni 2015 pöördumine TAI direktorile ettepanekutega lastekaitsetöötajate koolituskavade väljatöötamiseks.
- Kutsekoda** (2014 a). Kutsestandard. Sotsiaaltöötaja, tase 6 <http://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10536213/pdf/sotsiaaltootaja-tase-6.7.et.pdf> (14. 04. 2015).
- Kutsekoda** (2014 b). Kutsestandard. Sotsiaaltöötaja, tase 7 <http://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10536292/pdf/sotsiaaltootaja-tase-7.7.et.pdf> (14. 04. 2015).
- Kutsekoda** (2011). Kutsestandardi koostamise ja vormistamise juhend <http://www.kutsekoda.ee/fwk/contenthelper/10448381/10451135> (16. 03. 2015).
- Laste ja perede arengukava 2012–2020** (2011). Tallinn: EV Sotsiaalministeerium. http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf (14. 04 2015).
- Lastekaitseseadus** (2014). Riigi Teataja I, 06.12.2014.
- Merkuljeva, T., Vesso, S.** (2013). Lastekaitsetöötajatele suunatud supervisiooni süsteemi väljatöötamine. Tallinn: International Supervision and Coaching Institute. <http://www.isci.ee/wp-content/uploads/2013/06/LK-t%C3%B6C3%B6tajate-SV-s%C3%BCsteem-ISCI-kodulehele2.pdf> (14. 04. 2015).
- MTÜ Lastekaitse Liit** (2013). Lapse heaolu hindamine. <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Uuring-Lapse-heaolu-hindamine.pdf> (14. 04. 2015).
- MTÜ Lastekaitse Liidu** 21. mai 2014 pöördumine EV Sotsiaalministrile ettepanekutega lastekaitsetöötajate täienduskoolituseks.
- PwC** (2013). Lastekaitse korralduse uuendamise alusanalüüs https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/lastekaitse_alusanaluis_pwc_2013_27.11_2.pdf (14. 04. 2015)
- Riigikontroll** (2013). Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades. <http://www.riigikontroll.ee/tabid/168/amid/557/ItemId/664/language/et-EE/Default.aspx> (14. 04. 2015)
- Tartu Ülikool RAKE** (2013). Lastekaitseseaduse eelnõu mõjude analüüs http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/ec/lastekaitse_seaduse_eelnou_mojude_hindamine_loppraport.pdf (14. 04 2015).
- Tervise Arengu Instituut** (2015). Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs. Kokkuvõte. https://intra.tai.ee/images/prints/documents/144014866389_Lastekaitset66tajate_koolitusvajaduse_analysys_kokkuv6te.pdf (21. 08. 2015).

Abiks sotsiaaltöötajale kutse taotlemisel

Marju Selg, Hille Velli-Välik

ESTA kutsekomisjoni liikmed

Sotsiaaltöötajatele kutse andmises on viimasel paaril aastal toimunud suured muutused: sotsiaalvaldkonnas sai kutse andjaks konkursi korras ESTA¹ ning Tervishoiu ja Sotsiaaltöö Kutsenõukogu kinnitas sotsiaaltöötaja uued kutsestandardid². Uue kutseandmiskorra kehtestamisega kaotasid kehtivuse ega ole enam taastõendatavad senised kutsed Sotsiaaltöötaja III, Sotsiaaltöötaja IV ja Sotsiaaltöötaja V. Uute kutsete, Sotsiaaltöötaja, tase 6 ja Sotsiaaltöötaja, tase 7 taotlemisel on vaja lisaks haridust tõendavatele jm dokumentidele esitada ka kirjalik eneseanalüüs ning osaleda vestlusel.

Käesoleval kevadel taotlesid esimesed sotsiaaltöötajad kutset uue korra alusel. Järgmine kutseandmisvoor on ESTA kodulehel³ juba välja kuulutatud ja toimub sel sügisel.

Meil on olnud võimalus osaleda kogu protsessis, alustades kahe aasta pikkusest tööst Kutsekoja juures sotsiaaltöötaja kutsestandardite koostamisel, sellele järgnes kutse andmise korra väljatöötamine ESTA kutsekomisjonis ning lõpuks olime mõlemad ka esimese hindamiskomisjoni liikmed.

Esimeste kutsetaotlejate hindamise käigus tuli välja mitmeid kitsaskohti korralduses ja dokumentides, mida me ei osanud ette näha. Kutsekomisjon õpib nüüd tehtust ja püüab süsteemi täiustada. Samas näitas esimene hindamisvoor ka seda, et uued nõuded on sotsiaaltöötajatele paras pähekel. Seepärast otsustasime jagada nõuandeid, kuidas oma erialast asjatundlikkust hindamiskomisjonile paremini esitleda.

Miks on vaja kutset taotleda

Kutse taotlemine on tõsine ja kulukas ettevõtmine ning sotsiaaltöötajal peab olema selleks selge motiiv. Miks siis üldse kutset taotleda? Kõige lihtsam põhjus on praktiline. Sotsiaalvaldkonna asutustes ja organisatsioonides pööratakse järjest enam tähelepanu töötajate haridustasemele ja erialasele kompetentsusele. Mõnel erialal, näiteks lastekaitse on kutse omamise nõue juba seadusega kehtestatud. Kui korraldatakse konkursse sotsiaaltöötajate või sotsiaalasutuste juhtide ametikohtade täitmiseks, seatakse sageli tingimuseks kutse omamine. Rahvusvahelistesse

¹ Tervishoiu ja Sotsiaaltöö Kutsenõukogu 23.05.2013 otsusega nr 14 omistati ESTAle kutse andmise õigus, mis kehtib viis aastat.

² Sotsiaaltöötaja, tase 6 ja Sotsiaaltöötaja, tase 7 kutsestandardid asuvad Kutsekoja kodulehel olevas kutseregistris <http://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid>, andmed standardite vastuvõtmise ja kehtivuse kohta on standardite lõpus.

³ Teave sotsiaaltöötaja kutsete taotlemise kohta ja kõik vajalikud dokumendivormid asuvad <http://www.eswa.ee/index.php?go=kutsed-st1>

arendusprojektidesse osalema kandideerivatelt sotsiaaltöötajailt eeldatakse kutset. Tänu Euroopa ühtsele kutsesüsteemile kehtivad Eestis saadud kutsetunnistused⁴ ka teistes EL liikmesriikides. Seega avardab kutse omanine sotsiaaltöötaja võimalusi nii Eesti kui välismaa tööturul ja miks mitte ka erialaseid karjäärivõimalusi.

Aga milleks vajab kutset sotsiaaltöötaja, kes ei kavatse töökohta vahetada ega karjääriredelil edasi liikuda? Aruteludest praktikutega ja ka uurimustest on selgunud, et sageli pannakse sotsiaaltöötajaile kohustusi, milleks neil puudub erialane ettevalmistus või mis ei kuulugi sotsiaaltöösse. Eriti sageli juhtub seda väikestes maaomavalitsustes, kus kokkuhoiu nimel laotakse kõik teistest ülejäävad kohustused sotsiaaltöötaja turjale. Sellises olukorras suudab kutset omav töötaja ennast ja ka oma kolleege paremini kaitsta. Olles läbi teinud kutse taotlemise protseduuri, tundes põhjalikult kutsestandardit ja saades tuge kutsetunnistusest, on töötaja teadlik oma eriala piiridest ning tal on julgust oma professionaalseid piire kaitsta.

Kutse taotlemisel on ka laiem tähendus. Professionside arengu uurijad⁵ on osutanud, et lisaks muude tingimuste täitmisele nagu õpetamine ülikoolis, erialaühingu, eetikakoodeksi ja erialaajakirja olemasolu jms on tähtsal kohal ka avalikult tunnustatud kompetentsinõuded ja ainult kutsetunnistusega töötajate pidamine tsunfti liikmeks. Seega mida tõsiseltvõetavam on kutseandmise süsteem ja mida enam on kutsetunnistusega sotsiaaltöötajaid, seda autoriteetsemaks muutub sotsiaaltöö profession tervikuna.

Kuidas kirjutada eneseanalüüsi

Kirjalik eneseanalüüs on kõige olulisem dokument, mille alusel hindamiskomisjon hindab kutse taotleja kompetentsust. Eneseanalüüsis selgitab sotsiaaltöötaja, mida ta kutsealaselt teeb, kuidas ta seda teeb ja miks ta just niimoodi teeb, näidates seeläbi oma erialast eneseväljendusoskust ning oskust siduda igapäevatööd ning väärtushoiakuid teoreetiliste ja kogemuslike teadmistega. Eneseanalüüsis kirjutatu on ka järgneva vestluse aluseks, kuid lisaks sellele arutletakse vestluse käigus ka erialastel teemadel laiemalt, näiteks sotsiaaltöö missiooni ja sotsiaaltöötaja rolli üle ühiskonnas. Mõlemad hindamisviisid on omavahel seotud ja nende mõte on hinnata nii kutse taotleja otseseid tööoskusi kui ka analüüsivõimet, erialast silmaringi ja professionaalset pühendumust.

Et sotsiaaltöötaja kutset saada, tuleb tõendada kõik kutsestandardis loetletud kohustuslikud kompetentsid ja vähemalt üks spetsialiseerumise kompetents. Eneseanalüüsi koostamiseks on vastava kutsestandardi (tase 6 või tase 7) alusel loodud kindel vorm, milles tuleb vajalikke kompetentse⁶ käsitleda tööosade⁷ ja tegevusnäitajate⁸ kaupa. Kõik tööosad ei pea tingimata saama positiivset hinnet, kuid iga kompetentsi hinne peab olema kokkuvõttes positiivne. See on nõnda, sest isegi sama ametinimetusega sotsiaaltöötajate tööülesanded on sageli erinevad ning võimatu on koostada ideaalset standardit.

Enne kui asute täitma eneseanalüüsi vormi, püüdke kujutleda oma tööd tervikuna ning näha selle seoseid kutsestandardis olevate kompetentside, tööosade ja tegevusnäitajatega.

⁴ Kutsetunnistuste ingliskeelsed lisad on registris <http://www.kutsekoda.ee/et/kutsereregister/kutsetunnistuselisad>

⁵ Vt nt Abbott, Andrew (1988). *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Eneseanalüüsi koostamine on lihtsam, huvitavam ja ka kasulik, kui näha selle laiemat mõtet. Eneseanalüüsi vorm on hea raamistik, mis aitab argipäevarutiinist välja astuda ja mõtiskleda oma töö ja iseenda üle selle töö tegijana, oma suhete üle abivajajate ja nende lähedastega, kolleegide, ülemuste ja alluvatega, koostööpartneritega ning kogukonna ja ühiskonnaga, kuhu kuulume. Eneseanalüüs aitab eristada oma töös olulist ebaolulisest, saada selgust oma tugevates ja nõrkades külgedes ning näitab, mida on veel vaja õppida. Kõike kirja pannes võib sotsiaaltöötaja ühtäkki avastada, et „appi, kui palju ma teen!” See tõdemus aitab end kõrgemalt väärtustada ning rohkem ka enda vajadustele ja heolule mõelda.

Eneseanalüüsi koostamine on hea etteväärne arutleda kolleegidega asutuse praktika ja tööalaste suhete üle ning miks mitte ka muudatusi algatada. Hea olekski võtta kutse taotlemine ette koos kolleegiga kas oma asutusest või ka mujalt – omavahel arutades läheb eneseanalüüsi koostamine jõudsamini.

Iga tööosa juures kirjutage oma tööst nii, nagu see argielus toimub. Töösade juures loetletud tegevusnäitajad on pigem toeks ja annavad ideid oma töö erinevate tahkude väljatoomiseks. Hindamiskomisjon on teadlik, et iga viimast kui tegevusnäitajat ja kõiki tööosi ei saa täita ükski sotsiaaltöötaja. Nagu eespool mainitud, peab aga iga kompetents tervikuna saama positiivse hinde ja kui mõni tööosa on nõrgemini esitatud, olgu teised sedavõrd tugevamad.

Töösade valdamist on hea tõendada mõne iseloomuliku näitega, mille üle on huvitav ka vestluse käigus arutleda. Iga tööosa puhul

selgitage, millistele teadmistele, oskustele ja väärtushoiakutele toetudes just niimoodi toimite. Kindlasti on vaja mainida meetodeid, mida oma töös kasutate. Teadmised ja oskused võivad pärineda väga erinevatest allikatest:

- ♦ seadused, ametijuhendid, eetikakoodeks
- ♦ ülikoolis/kõrgkoolis õpitu – hea oleks mainida ka õppeaineid ja teemasid
- ♦ täienduskursustel õpitu
- ♦ uurimis- või arendusprojektis osaledes saadud uued teadmised ja kogemused
- ♦ iseseisvalt erialastest käsiraamatutest ja ajakirjadest loetu
- ♦ eriti kasulik on näidata oma kursisolekut ajakirjaga Sotsiaaltöö
- ♦ kogenud kolleegide ja ülemuse nõuanded
- ♦ enda ja/või kolleegide kogemustest, sh supervisioonil või kovisioonigrupis õpitu.

Lisaks kirjaliku allika, õppeaine või täienduskursuse nimetamisele kirjutage lühidalt, mida väärtuslikku sellest oma töö jaoks õppisite. Allikatega ei maksa liialdada, peamine on näidata enda analüüsi- ja arutlusoskust. Mida aga kindlasti eneseanalüüsi koostamisel peab vältima, on hindamisstandardist lausete kopeerimine ja muu võõra teksti esitamine enda oma pähe.

Mõne tööosa, näiteks juhtimise puhul võib algul tunduda, et sellega ma küll ei tegele. Sel juhul on üks võimalik lahendus kirjutada, millistest allikatest saaksite juhtimise kohta teadmisi ja oskusi puhuks, kui peaksite seda tegema hakkama. Heaks abimeheks on ajakiri Sotsiaaltöö, kus asja ilmus Hans van Ewijk'i artikkel sotsiaaltöö juhtimise eripärast⁹. Teine võimalus on kirjeldada ja analüüsida juhtimist oma asutuses või mujal, analüüsida oma

⁶ Kompetents on erialases tegevuses väljenduv teadmiste, oskuste ja hoiakute kogum.

⁷ Tööosa on terviklik tööülesannete grupp.

⁸ Tegevusnäitajad kirjeldavad tööalast käitumist, milles väljenduvad teadmised, oskused, hoiakud, iseseisvuse ja vastutuse ulatus ning töövahendid, mis on vajalikud tööülesannete täitmiseks.

kogemusi juhitud. Kindlasti osalete mingil moel juhtimisprotsessis, sh mõjutate finantsressursside planeerimist, arutate kolleegide ja juhiga oma tööülesandeid, teete ettepanekuid lisada mõni vajalik tegevus oma asutuse/valla/linna arengukavasse, täiendada ametijuhendeid, luua paremaid töötingimusi. Tähtis on kompetents, seega sobivad ka väljaspool tööd saadud juhtimiskogemused: osalemine üliõpilaselu, korteriühistu, külaseltsi või muu vabatahtliku tegevuse juhtimises. Samuti on kiiduväärt aktiivne tegutsemine ESTA liikmena. Ka juhendamine ja tööalane toetamine ei pruugi olla otseks ülesandeks, kuid need on sotsiaaltöös täiesti tavalised tegevused, ikka küsitakse üksteiselt nõu või palutakse selgitada, kuidas üht või teist asja paremini teha. Sellest olekski hea kirjutada. Ja igati kohane on iseenda tööstressi või läbipõlemise kogemuste analüüsimine ning kirjutamine supervisioonis või kovisioonis osalemisest, olgu siis kogemused positiivsed või mitte.

Klientide abistamise ning spetsialistide omavahelise koostöö ja võrgustikutööga seotud tegevusnäitajaid tõendades tasub tuua näiteid õnnestumistest ning selgitada, mis aitas lahendusteni jõuda. Sama väärtuslik on ebaõnnestumiste ning nendeni viinud

põhjuste või takistuste analüüs. Kindlasti on vaja lisada, mida neist näidetest õppisite. Hindamiskomisjon hindab kõrgelt ausat reflektsooni. Sotsiaaltöö ei saa olla läbinisti positiivne ning oskus ebaõnnestumisi ja raskeid kogemusi analüüsida näitab töötaja kõrget professionaalsust.

Parim on, kui kutse taotleja suudab näidata, et on omaks võtnud reflektiivpraktika põhimõtted, analüüsib pidevalt oma tööd ja arutleb kolleegidega, loeb iseseisvalt erialakirjandust, osaleb aktiivselt koolitustel ja õpib kõigest sellest.

ESTA püüab omalt poolt teha kõik mis võimalik, et aidata sotsiaaltöötajail kutset taotleda. Selleks korraldatakse sotsiaaltöötajatele kutse taotlemise alaseid koolitusi (4 tundi), kus kutsekomisjoni liikmed tutvustavad uut kutsete omistamise korda ja mida sotsiaaltöötajal tuleb kutse saamiseks teha. Harjutatakse ka eneseanalüüsi koostamist. Sellised koolitused on toimunud Tartus ja Tallinnas ning ESTA ootab koolitussoove ka teistest piirkondadest. Kutse taotlemisega seotud küsimustele saab vastuse aadressil sotsiaaltootaja@eswa.ee.

Julget pealehakkamist kutse taotlemisel!

S

⁹ Sotsiaaltöö 1/2015, lk 70–72. Paraku on selles artiklis keskastme juht ekslik tõlge, mõeldud on esmatasandi juhti (esmajuht), kes juhib otseid töötajaid ja kellele ei allu teisi juhte. Keskastme juht (keskjuht) on tipp- ja esmajuhtide vahendajaks, tema ülesanne on motiveerida ja aidata esmajuhte. (<http://termin.eki.ee/mt/esterm/>)

Uued suunad praktikakorralduses

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö ning sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse erialadel

Koidu Saia

Praktikakoordinaator, Tallinna Ülikool

Tallinna Ülikooli õppekavas on nii bakalaureuse- kui ka magistriõppes ette nähtud vähemalt 3 EAP (ainepunkti) mahus erialapraktikat. Õppekava arendamiseks annab õppekava juht vähemalt kord kolme aasta järel hinnangu praktika eest vastutava õppejõu koostatud praktikaanalüüsile ning teeb arendusettepanekuid.

Praktika on töökeskkonnas juhendaja suunamisel tehtav rakenduslik töö. Seega on erialapraktika eesmärk õpitud teadmiste ja oskuste rakendamine. Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi sotsiaalkaitse ja kogukonna arengu suunal (endine sotsiaaltöö instituut) sisaldab bakalaureuseõppekava 10 EAP erialast kohustuslikku praktikat (võimalik sooritada eriala valikainetena lisaks 12 EAP erialast praktikat, sh 8 EAP välispraktikana); sotsiaaltöö magistriõppekava 6 EAP erialast praktikat ning sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse magistriõppekava 5 EAP erialast praktikat.

Bakalaureuseõppes seob praktika teooria erialaoskustega

Sotsiaaltöö bakalaureuseõppes läbitakse kohustuslike erialaainetena:

- ♦ vaatluspraktika mahus 3 EAP (õppe-

käikudel ja praktikutega kohtudes saadakse ülevaade hoolekande ja valdkonna partnerasutustest, pakutavatest teenustest, tööst sihtgruppidega, asutuste olukorrast ja arendusvajadusest)

- ♦ klienditöö praktika mahus 4 EAP (30 või 60 tunni mahus praktikat sooritades töötatakse vähemalt ühe kliendigrupiga erialase kõrgharidusega sotsiaaltöötaja juhendamisel, koostatakse portfoolio, osaletakse praktika-seminarides, järgneb praktika kaitsmine)
- ♦ organisatsioonipraktika sotsiaaltöö sektoris mahus 3 EAP (30- või 60tunnise praktika keskmes on hoolekande või selle sidusvaldkonnas tegutseva avaliku, era- või mittetulundussektori asutuse töökorralduse tundmaõppimine ja analüüsimine sotsiaaltöö või lähedase eriala kõrgharidusega spetsialisti juhendamisel; praktikaportfoolio koostamine, praktikaseminarides osalemine, praktika kaitsmine).

Veel on võimalik sooritada vabatahtliku tegevuse praktikum mahuga 4 EAP (30 või 60 tundi praktikat), kavandades, teostades ja analüüsid vabatahtlikku tegevust sotsiaalkaitse sektoris.

Lisaks on võimalik sooritada eriala valikainete raames vähemalt 8 EAP mahus

praktikat välismaal. Erialast praktikat on õnnestunud sooritatud näiteks Kreekas, Hispaanias, Soomes, Rootsis, Tšehhis, Moskvast. Välisõpinguteks ja -praktikaks või ainult välispraktikaks taotlevad üliõpilased Erasmus+ stipendiumi, üldjuhul saavutatakse kokkulepped praktikaasutustega koostöös Erasmus partnerülikoolidega. Partnerülikoolide üliõpilastele pakutakse võimalust Tallinna Ülikoolis õppimise kõrvalt läbida ka praktika Eestis.

Bakalaureuseõppe üliõpilaste tagasisidest tuleb esile kolm olulist teemat: 1) praktika seob teoreetilised teadmised ja erialaasutused tervikuks, aitab mõista õppekavas ettenähtud kursuste tähtsust; 2) praktika ajal mõistetakse erialase töö mitmetahulisust, keerukust ja kaardistatakse enesetäiendamise vajadused; 3) praktikaasutuses luuakse kontakte, leitakse mõtteid ja võimalusi bakalaureusetöö koostamiseks ning paljudel juhtudel alustatakse vabatahtliku tegevuse, täis- või osakoormusega töötamisega praktikaasutuses või selle võrgustikus (leitakse endale huvipakkuv erialaspetsiifika).

Pikaajalistest koostööpartneritest praktikaasutused saadavad ülikooli kutsed, et tudengid kandideeriks praktikandiks, nad pakuvad ka eelnevat spetsiifilist täienduskoolitust, võimaldavad praktikantidel osaleda projektides või asendada põhitöötajaid (nt puhkuste ajal), pakuvad koostöövõimalusi (nt vabatahtlikuna) ka praktikaperioodi lõppemisel, annavad põhjalikku tagasisidet täiendamist vajavate oskuste-teadmiste kohta.

Üks hea praktika näide: koostöös Soome Savonia rakenduskõrgkooli sotsiaaltöö ja tervishoiuvaldkonna õppejõudude-üliõpilastega ning Lastekaitse Liiduga toimub igal suvel vähemalt üks laagrivahetus Eestis, kus kasvatajate ja õppejõudude juhendamisel töötavad laste ja noortega rahvusvahelised interdistsiplinaarsed meeskonnad.

Sotsiaaltöö magistriõppes roteerutakse ka töökohas ja võrgustikus

Sotsiaaltöö magistriõppes sooritatakse vähemalt 30tunnine praktika asutuses, kus saab erialase magistriraadiga kogenud juhendaja suunamisel lihvida teadmisi-oskusi hoolekande- ja sidusvaldkonna asutuste, teenuseosutamise, võrgustikutöö korralduse, planeerimise ja juhtimise, uurimise ja arendamise kohta.

Viimase aja trend on praktika ajal roteeruda enda põhitöökohas (et omandada erialaseks tööks laiem profiil) või selle võrgustikus (näiteks praktiseerides peamise koostööpartneri asutuses). Ka magistrantidel suureneb huvi välispraktika kogemuse vastu (nt head kogemused Joensuust Soomes, Moskvast Venemaal, Kreekast, Tšehhist, Suurbritanniast). Praktikakogemuse kohta koostatakse praktikaportfoolio ning tehtust antakse ülevaade praktikaettekandes. Üliõpilast hinnatakse nii portfoolio, asutusepoolse juhendaja hinnangu kui ka ettekande alusel.

Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse magistriõppes suundutakse erialasele tööväljale

Erialase rakendusliku tegevuse eesmärk on võimaldada magistrantil omandada õpingute käigus praktiline töökogemus huvipakkuvast sotsiaalpedagoogika ja/või lastekaitsega seotud valdkonnas tegutsevas asutuses ning saada sealselt juhendajalt tagasisidet oma erialastele teadmiste, oskuste, nende rakendamise edukusele ja arenguvajadusele (hinnanguleht).

Praktikabaasideks on üldjuhul kohalikud omavalitsused või haridusasutused ning juhendajateks erialase magistriraadiga lastekaitse spetsialistid/sotsiaaltöötajad või sotsiaalpedagoogid. Magistrantide uuemaks huviks on praktiseerimine lasteaiades

(väheste olemasolevate) sotsiaalpedagoogide juhendamisel; soovitud on praktikat sooritada ka sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonnas. Pärast praktikat leiavad magistrandid, et põhjalikumalt on vaja tundma õppida erialast õigusraamistikku, koostöövõrgustikke, hindamiste läbiviimist ja erialast arendustegevust. Juhendajad aga viitavad meetodikoolituste ja õiguslike regulatsioonide õpetamise vajadusele.

Uued suunad ja väljakutsed

Praktika õppekava osana ning õpiväljundite seostaja ja taseme testijana omandab üha olulisemat rolli erialaõpingutes. Sotsiaaltöö ning sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse õppekavade praktikakorralduse lähituleviku märksõnad

on projektipõhine praktika (sh praktika sooritamine süsteemsete koostööprojektide raames), mentorlus (sh ülikoolilt asutusepoolsetele juhendajatele) ja interdistsiplinaarne praktika (eri valdkondade üliõpilaste ja spetsialistide koostöös). Jätkuvalt toetatakse praktika sooritamist enda põhitööandja juures (nt roteerudes ja täites praktika ajal teisi ülesandeid), välispraktikale suundumist, VÕTA¹ kasutamist praktilise töökogemuse arvestamisel.

Praktikaarenduse võti peitub praktikute (vilistlaste, koostööpartnerite, arendajate), ülikooli ja üliõpilase koostöös. Praktikabaasid aitavad õppekava arendada ja koostöös sünnivad ideed vajalike teadus- ja arendusprojektide läbiviimiseks. **S**

„Praktikal sain teada, kuidas sotsiaaltööd reaalselt tehakse” – Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala praktikakogemused

Merle Linno, Reeli Sirotkina

Sotsiaaltöö lektorid, Tartu Ülikool

Praktika on lahutamatu osa sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialal õppimisest Tartu Ülikoolis. Bakalaureuseastmel teevad

üliõpilased vaatluspraktika, mis annab esmased kogemused sotsiaaltöötaja tööst, ja osaluspraktika, kus saab juba enam ka oma

¹ VÕTA – varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine – Toim.

oskusi rakendada. Magistriastmel on üliõpilastel võimalik valida sotsiaaltöö klienditöö, sotsiaaltöö hindamise ja sotsiaalspoliitika praktika vahel. Lisaks uute kogemuste saamisele ning praktilise töö õppimisele on väga oluline nende kogemuste reflekteerimine ja analüüs.

Proovides tekib suhtlemisjulgus

Töö praktikaasutustes vaheldub seminari-dega ülikoolis, kus õppejõu juhendamisel jagatakse kogemusi. Kogume järjepidevalt tagasisidet praktilal kogetu kohta. Üliõpilased on öelnud, et seminarides osalemine annab lisaks näpunäidetele ideid, kuidas oma praktikaaruannet kaitsta. Vähetähtis ei ole ideede saamine uurimistööks: nii mõnigi üliõpilane on leidnud oma bakalaureuse- või magistritöö teema kas praktilal olles või teiste üliõpilaste praktikakogemustest osa saades. Praktika ajal loovad üliõpilased juba tõiseid kontakte ja erialaseid suhteid ning tunnevad ennast noore kolleegina.

Esimesel seminaril soovitame, milliste asutuste poole võiks oma praktikasooviga pöörduda. Õppetoolil on kujunenud lai ring kohalikke omavalitsusi, haridus-, meditsiini- ja õiguskaitseasutusi ning mittetulundusühinguid, kus tasub õppida sotsiaaltööd.

Praktika algab juba praktikaasutusega kontakti võtmisest, bakalaureuseastme üliõpilastele võib see saada esimeseks prooviviks. Noorte suhtlemisstiili muutumise tõttu on üliõpilastel näiteks raske helistada sotsiaaltööasutusse, et uurida, kas vajatakse praktikante. Samas ei saa ükski sotsiaaltöötaja töötada oma klientidega ja suhelda ametnikega ainult internetis. Otsese suhtlemise julgus ja kogemused on väga olulised. Juba esimese telefonikõnega saab üliõpilane väärtusliku kogemuse: kuidas ennast esitleda, kuidas selgitada oma soove jne. Üliõpilaste tagasiside

kohaselt on esimese sammu tegemine raske, ent iseseisvumisel on see hästi oluline ja annab eduelamuse tunde: sain hakkama.

Magistriõppe sotsiaaltöö hindamise praktika saab sooritada ka oma töökohas. Sellisel juhul valib üliõpilane oma igapäevatööst välja teatud valdkonna, mida hinnata, kasutades ülikoolis õpitud sotsiaaltöö uurimise meetodeid. Sotsiaaltöö hindamine on aga oluline kompetents, mille vajalikkust rõhutab uus sotsiaaltöötaja kutsestandard. Seega peavad tudengid saama õpingute ajal kogemusi ka selles valdkonnas. Üliõpilased on rääkinud, et oma tööandjale võib olla raske uurimuse eesmärgi põhjendada ja uurimuse kavale kindlaks jääda, samas sotsiaaltöö uurimuses on eesmärgi üle arutlemine ja suhtlemine uurimuse tellijaga olulisel kohal ning üliõpilased saavad kogemusi, kuidas seda teha.

Vahel takerdub praktikale minek bürookraatlike vormistusreeglite taha: milliseid kolmepoolseid lepinguid praktikaasutus soovib sõlmida, millised on lepingu sätted, mis järjekorras lepingud allkirjastatakse jne. Seega peavad üliõpilased arvestama teatud ettevalmistusajaga ega saa loota, et täna tuleb idee ja homme oledki praktilal. Lepingute sõlmimine ning praktikatingimuste läbirääkimine näitab sotsiaaltöö praktika professionaliseerumist: praktikaasutustes tähtsustatakse korrektsust, läbimõeldust ja üliõpilaste eesmärgipärast tegevust.

Sõnumid praktikapõllult

Igal üliõpilasel on võimalik valida just teda huvitav praktikakoht, õppetooli partnerid muutuvad igal aastal. Kõige rohkem on praktilal käidud kohalikes omavalitsustes: sealsed üldsotsiaaltöö tegevused haakuvad hästi sotsiaaltöö ja sotsiaalspoliitika eriala ettevalmistusega ülikoolis. Üliõpilased võivad teha praktikat ka välismaal, seda võimalust kasutatakse nii bakalaureuse- kui

ka magistriõppes.

Viimaste aastate kogemus näitab, et meie üliõpilased on sotsiaaltöösutustesse oodatud, väga harva saavad nad äraütlevaid vastuseid. Koostööd lihtsustab asjaolu, et asutustes on praktikajuhendajateks järjest rohkem meie eriala vilistlasi. Sotsiaaltöötajad on ka järjest teadlikumad praktika olulisusest ja korraldusest. Aasta-aastalt on suurenenud praktikaasutuste huvi ja motivatsioon: praktikandid võetakse vastu avasüli, praktikaasutused otsivad ise aktiivelt tudengeid.

2014./15. õppeaasta kevadsemestril toimus ühiskonnateaduste instituudis praktikate päev, kuhu kutsusime praktikaasutuste juhendajad. Saime head tagasisidet selle kohta, mida ootavad meilt praktikajuhendajad, samas kasvas ka nende motivatsioon praktikante vastu võtta. Tõdeti, et tudeng pole tasuta tööjõud. Räägiti, et praktikantide juhendamine ja „võõras pilk enda tööle” panevad mõtlema, miks mingeid probleeme lahendatakse just nii, miks võetakse esmalt kontakti just nende inimestega jne.

Oluline on ka sotsiaalse kapitali loomine: praktikantidest tekib potentsiaalsete töötajate ja/või tulevaste võrgustikuliikmete n-ö andmebaas. Praktikant on justkui hinnang praktiku tööle: kui praktikale tahetakse tulla, siis järelikult tehakse selles asutuses head sotsiaaltööd.

Praktikat juhendavate õppejõududena hindame võimalust tutvuda (uuesti) sotsiaaltöö praeguse praktikaga. Üliõpilaste kogemused näitavad, millised on aktuaalsed teemad sotsiaaltöö uurimises ja õpetamises. Tudengid väärtustavad järjest enam praktikal kogetu seostamist teoreetiliste teadmistega. Pärast praktikal käimist on koolis käimine mõtestatum ja lõbusam. Sõnumid praktikapõllult on väga väärtuslik tagasiside akadeemilisele õppele.

Lõpetuseks mõned väljavõtted üliõpilaste

praktikakogemustest:

Praktika raames sain aimduse sellest, kuidas sotsiaaltööd reaalselt tehakse, millised on tööülesanded, mis järjekorras probleemidega tuleb tegeleda, kuidas lahendusi otsida jne.

Sageli tundsin ennast üsna rumalana ja pidin ühte ja sama küsimust mitmeid kordi üle küsima. Näiteks seda, kuidas toimub isikute paigutamine hoolekandeesutusse või missuguse korra alusel toimub hoolekandeesutuse arvete tasumine. Õnneks oli juhendaja kannatlik ja jutukas ning püüdis vastuseid alati näidete abil selgitada.

Praktika oli äärmiselt huvitav ja hariv, sest see tõi välja minu tugevad ja nõrgad küljed. Esimene praktikakogemus teadvustas mulle, et palju on vaja veel õppida ja areneda, et tulevikus olla sellel erialal pädev ja kompetentne. Praktika süvendas veelgi minu huvi sotsiaaltöö vastu.

Praktika juhendamine tulemuslikumaks

Praktika juhendajatena näeme, et praktikal on äärmiselt oluline koht õppekavas – sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialal peab praktika olema kohustuslik aine. Praktikast saab õppida ainult reflekteerimise ja analüüsimise teel, seega peavad praktikat juhendama nii praktikaasutus kui ka ülikool. Ei saa loota, et praktika ise õpetab.

Ülikooli poolt vaadatuna on praeguse praktikakorralduse üks miinus vähene suhtlemine praktikaasutuste juhendajatega. Kevadine praktikate päev oli esimene samm suhtlemise tihedamaks muutmiseks ning edasise tegevuse planeerimiseks. Miks mitte luua asutustesse sotsiaaltöötaja-õppejõu ametipositsioon, kus konkreetsel sotsiaaltöötajal on praktika juhendamise ülesanne, side ülikooliga, võimalus saada tööjuhendamist ja supervisiooni? See võimaldaks korraldada praktikantide juhendamist veel tulemuslikumalt. Uus

sotsiaaltöötaja kutsestandard pakub magistritasemega töötajale võimaluse valida üheks tööosaks praktika juhendamise, see oleks

muudatusele heaks aluseks. Ülikooli praktikaainete juhendajatena näeme, et meil juba on sellise pädevusega sotsiaaltöötajaid. **S**

Praktikad õppetöö osana

Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse õppekavas

Anu Aunapuu

Lektor/programmijuht, Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž

Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse õppekavas on kolme liiki praktikaid: tutvumis-, ettevõtlus- ja klienditöö praktika. Lisaks toimuvad mitmetes õppeainetes praktikumid, mis omakorda aitavad üliõpilastel omandatud teoreetilisi teadmisi praktikas kasutada.

Praktikaasutuse valik ja praktika korraldus

Praktikaasutuse valivad ja esialgsed kokkulepped sõlmivad üldjuhul üliõpilased ise, vajadusel abistavad asutuse leidmisel kolledži praktikajuhendajad.

Enne praktikale minekut mõtleb üliõpilane põhjalikult läbi, miks ta konkreetse asutuse praktikakohaks valis, ja esitab oma juhendajale kolledžis praktikaplaani, milles kirjeldab isiklikke eesmärgi ja õpisoove antud asutuses ning seda, kuidas ta kavatseb oma eesmärkideni jõuda. Samuti toob praktikant välja

praktikaasutusega kokkulepitud tegevused, mida hakatakse praktika jooksul tegema ning kirjeldab praktikaplaanis oma ootusi kolledžile praktika jooksul.

Praktikakoha valiku põhimõtteid on mitmeid. On üliõpilasi, kes tahavad praktikate käigus põhjalikult tundma õppida üht sotsiaaltöö valdkonda, näiteks lastega tehtavat sotsiaaltööd – sel juhul tehakse näiteks üks praktika omavalitsuse lastekaitsetöötaja juures, teine asenduskodus, kolmas noortekeskuses. Kui üliõpilane soovib aga saada laiemat kogemust sotsiaalvaldkonnast, võib ta praktikad sooritada näiteks eakate hooldekodus, psühhiaatriakliiniku päevakeskuses ja noorsoopolitiseis.

Iga praktika kestab asutuses neli nädalat, lisaks on üks nädal ettevalmistuseks ehk asutuse leidmiseks ja kokkulepete saavutamiseks ning üks nädal pärast praktika sooritamist aruande koostamiseks. Ühe

praktika edukas sooritamine annab üliõpilasele 9 EAPd (ainepunkti), mis tähendab 240 tundi tööd. Praktika toimumise ajal võtab kolledži praktikajuhendaja vähemalt korra kas telefoni teel või kohal käies ühendust asutuse praktikajuhendajaga, et olla kursis üliõpilase praktika kuluga.

Asutuse praktikajuhendaja koostab pärast praktika lõppu hinnangu, kus on kirjas üldhinnang praktikandile, hinnang tema tööle, sh suhtumisele tööülesannetesse, ettevalmistuse piisavusele, tööaja kasutamisele jms.

Pärast praktika sooritamist koostab praktikant praktikaaruande, kus kirjeldab, kuidas ta on vastava praktika eesmärgid saavutanud. Praktikaaruanne tuleb kaitsta komisjoni ees, kaitsmisele kutsutakse alati ka asutuste praktikajuhendajad.

Uuest õppeaastast on TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse praktikad koondatud ühte veebikeskkonda, kus asuvad kõik praktikaid puudutavad juhendid, dokumendid, soovitusel. Samuti soovitusel asutuste praktikajuhendajatele. Praktikantide ülesandeks saab veebikeskkonda üles seada link oma isiklikule praktikablogile, kus on kirjeldatud praktika jooksul tehtud tegevused. Sissekandeid tuleb praktikal olnud aja jooksul teha vähemalt kord nädalas.

Mitmekesised praktika võimalused

Esimene praktika ehk **tutvumispraktika** toimub teise õppeaasta sügissemestril. Selleks ajaks on üliõpilastel juba läbitud mitmed üldised õppeained, näiteks sotsioloogia, suhtlemispsühholoogia, inimese areng, õiguse ja avaliku halduse alused, aga ka erialased ained, näiteks sotsiaaltöö alused, sotsiaaltöö teooriad, hoolekande korraldus ja sotsiaaltöö sihtrühmad, klienditöö meetodid jt. Tutvumispraktika sooritamine võimaldab üliõpilasel erinevates

institutsioonides tööd jälgides ja analüüsi-des ning võimalusel tööprotsessis osaledes tundma õppida erinevaid sotsiaaltööga seotud organisatsioone, nende töökorraldust ja sihtrühmi.

Ettevõtluspraktika toimub teise õppeaasta kevadsemestril, vajadusel saab praktikat sooritada ka suvekuudel. Ettevõtluspraktika eesmärk on tundma õppida hoolekande, rehabilitatsiooni või selle sidusvaldkondade juhtimist omavalitsuse, maakonna või riigi tasandil; sotsiaal- või rehabilitatsiooniteenuseid osutavate avalike, äri- või mittetulundus-asutuste töökorraldust; personaalset sobivust valitud erialale, sh saada tagasisidet võimalikest lünkadest erialases ettevalmistuses.

Klienditöö praktika sooritatakse kolmanda õppeaasta sügisel ja selle eesmärk on töö käigus tundma õppida kliendi toimetulekutaseme tõstmiseks kasutatavate töövõtete (sh kontakti ja töösuhte loomine kliendiga, kliendi ja keskkonna hindamine, sekkumise planeerimine ja monitooring) efektiivsust.

Mõistagi käib meie kõige tihedam koostöö Pärnu piirkonna sotsiaal- ja rehabilitatsiooniasutustega, kuid mitmeid asutusi/organisatsioone on ka väljastpoolt Pärnut, sest üliõpilased on pärit kogu Eestist ja sageli soovivad nad sooritada praktika kodukoha ligidal. Üliõpilastel on võimalik praktika sooritada ka välisriikides – mitmed on käinud praktikal Soome sotsiaalasutustes, aga ka lõunapoolsetes riikides, näiteks Hispaania hotellides, kus peatuvad erivajadustega inimesed. Võimalusi praktikaid sooritada on palju, tuleb vaid püüda leida see „oma” ja õige koht, et saaks õpingutest ja praktikatest võtta maksimumi.

Kasu nii asutusele kui üliõpilasele

Praktikandi võtmine tähendab asutusele kahtlemata suurenevat töömahu ja riski,

kas praktikant sobib klientide ja töötajatega, vahel jääb ehk üliõpilastel vajaka ka vene keele oskusest või seaduste tundmisest. Samas on puudulikke oskusi võimalik just praktika käigus täiendada. Mõnikord kardetakse, et kõrvaltvaataja (praktikant) näeb või kuuleb asutuses midagi, mida ei soovita avalikustada. Üliõpilastel võib aga olla hoopis häid mõtteid ja soovitusi selliste olukordade lahendamiseks. Asutuse arengule ning klientide heaolule mõeldes on taolised tähelepanekud ja soovitused ainult kasuks.

Üliõpilastele annab õpingute ajal praktikate sooritamine võimaluse ära tunda see päris „oma” ala. On juhtunud, et õppima asudes on üliõpilasel ettekujutus endast kui tulevases lastega töötavast spetsialistist, kuid pärast lastekaitsetöötaja juures praktika sooritamist on selgunud, et see valdkond ikkagi ei sobi. Samas on näiteid, kus üliõpilane on jäänud praktikaasutuse otsimisega hiljaks ja seetõttu sunnitud minema asutusse, kuhu ta suurima hea meelega ei läheks, kuid praktika käigus ilmneb, et just see,

esialgu sobimatuna tunduv valdkond ongi südamelähedane.

Noortel puudub tavaliselt erialane töökogemus ning pärast kõrgkooli lõpetamist esimesele töökohale kandideerides heidetakse neile seda sageli ette. Praktikate sooritamine ja lühike kirjeldus praktika jooksul täidetud ülesannetest tasub kindlasti lisada CVsse, sest mõnikord võib see saada määravaks erialasele töökohale kandideerides. Asjalikud praktikandid kutsutakse sageli pärast praktikat ka asutusse tööle – see on üliõpilastele suur väärtus.

Oleme püüdnud oma parimaid koostööpartnereid-praktikaasutusi nende tänuväärse töö eest ka tunnustada. Kuna meil ei ole võimalik asutuste juhendajatele tasu maksta, pakume neile tasuta täiendkoolitusi, kutsume iga-aastasele tänuüritusele emakeelse ülikooli aastapäeval, püüame kontakti hoida ja praktikaasutuste vajadustele vastu tulla.

Täname kõiki praktikaasutusi, kes meie üliõpilasi on praktikale võtnud ja teevad seda edaspidi! **S**

Hollandi tudengid Tartu tähtede all

Kaisa Karu

Üliõpilane, Tartu Ülikool

Aprilli lõpus külastasid Tartut sotsiaaltöö tudengid Hollandist. Viisime nad lodjaga Emajõe karges öös tähti vaatama, kuid mitte ainult. Külastasime ka Tartu Kristlikku Noortekodu ja kodutute varjupaika. Hollandlased omakorda korraldasid intervjuerimise ja tagasiside andmise töötoa.

Mulle tundub, et vähemalt esmapilgul on meil, Tartu sotsiaaltöö tudengitel hollandlastega väga vähe ühist. Kuna Ede Kristlik Kõrgkool pakub rakenduslikku kõrgharidust, saavad nad palju praktilisemat õpet kui akadeemilist haridust andva Tartu Ülikooli üliõpilased, kes me peame sotsiaaltöö teoreetilise baasi palju detailsemalt selgeks saama. Seetõttu tekitavad hollandlaste iga-aastased praktiliste oskuste käeajutamise töötoad palju elevust. Nagu ka küsimusi: miks antakse meile nii vähe praktilisi oskusi ja miks peame meie nii palju (kuiva) teooriat endale selgeks tegema.

Sel aastal õppisime, kuidas tagasisidet anda ja nähtut-kuuldut peegeldada. Selleks mängisime läbi vestluse kliendiga etteantud situatsiooni põhjal. Hollandlased leidsid, et me võiksim kontakti luues ja suheldes olla loomulikumad. Liialt palju olevat samm-sammulist intervjuerimisreeglite järgimist, mis muudab vestluse puiseks. Siin võis rolli mängida ka see, et enamik töötoas osalenuist olid esmakursuslased, kelle tunniplaanis on peamiselt üldisi teemasid käsitlevad loengukursused. Kuid üks küsimusi ja nurinat jääb ka hilisemasse õpingute aega. Seda võib seletada vastamata jäänud ootustega: TÜs

võiks sotsiaaltöö õppesse puutuvat avatumalt arutada.

Hollandlaste ja eestlaste õppetöö erinevus seisneb ka selles, et Edes spetsialiseeruvad tudengid juba varakult, TÜs aga õpitakse bakalaureuse astmes sotsiaaltööd ja -poliitikat üldisemalt-laiemalt. Seda oli märgata ka külaliste küsimustest: peamiselt esitati neid oma spetsialiseerumisvaldkonna kohta. Sellevõrra peaks meil jällegi (sotsiaaltöö) silmaring olema laiem.

Hollandlaste ajakavasse Tartus kuulus kindlasti hoolekandeesutuste külastamine. Nende soov oli näha ühte nn nõukogudeaegset ja teist moodsamat institutsiooni. Reaktsioone oli tavaliselt kahte sorti: kõik tundub palju kehvem kui Hollandis või siis on sealsele üllatavalt sarnane.

Sel aastal tutvusid hollandi tudengid Tartu Kristliku Noortekodu ja kodutute varjupaikaga. Idealismist tingitult olid muljed pigem kriitilised. Noortekodu puhul toodi välja, et lapsi kasvatatakse seal hulga kohustuste ja rea reeglite varal. Vähem näikse pööratavat tähelepanu laste vaimsele ja emotsionaalsele heaolule. Samuti jäi hollandlastele silma, et võrgustikutööle eriti rõhku ei panda ning

laste suhtlust vanemate-sugulastega ei soodustata. Siinkohal heidaks eestlane võib-olla hollandlastele ette (liigset) tolerantust.

Varjupaigas toodi positiivsena välja head elukorraldust ja seda, et nõutud tingimusi täites on võimalik lisaks öömajale saada ka stabiilsemat ulualust. Hirmutav oli külalistele aga see, et varjupaiga palgal on hulk turvamehi, kui selle asemel võiks hoopis olla rohkem sotsiaaltöötajaid. Puudusena viidati asjaolule, et vähe pööratakse tähelepanu sõltuvusravile ja vaimsele tervisele. Aga hiljem selgus, et ka Hollandis on kodutute varjupaiku, kus nendega eriti ei tegeleta ja nad lihtsalt oma ööd ja päevad n-ö ära tiksubad.

Hollandlasi üllatas ka eestlaste praktilis-pragmaatiline ellusuhtumine ja emotsioonide väljapaistmatus. Nii mõnigi kurtis, et eestlasi on raske „lugeda”, sest neutraalsest näoilmeist ei saa aru, kas inimene on kurb või rõõmus. Seda on varengi tähele pandud. Ma ise arvan, et see teeb meist sedavõrd tähelepanelikumad „nägudelugejad”, sest suudame emotsioone tabada paarimillimeetrise muutuste järgi näoilmes. Pole halba ilma heata.

Kõigile neile erinevustele vaatamata leidmise siiski ühise keele, sest juttu ja seiklusi jätkus kõigil Tartus viibitud päevadel. Arvan, et sellised külaskäike on vaja, sest õppisime teineteiselt palju. Õpime kindlasti veelgi, kui sügisel omakorda väikese grupiga Edesse külla sõidame.

Hollandlased on Tartus käinud nüüdseks neli aastat. Tartlased sõidavad külla teist korda. Ede Kristlikus Kõrgkoolis viiakse nn õppekäik läbi palju laiemas ulatuses: nad korraldavad rahvusvahelist nädalat, kuhu sõidab kokku külalisi mitmest riigist, kellega on võimalik vahetada sotsiaaltöölaseid (õppimis)kogemusi. Reeli Sirotkina, külaskäikude eestvedaja Tartu Ülikoolis leiab, et õppejõuna on „rikastav, kui näed, mis mujal toimub just õpetamises. Saab ideid, on võimalus võrrelda. Saab teiste õppejõududega kirjandust, teemasid, ainet ja õppimismeetodeid jagada. Ja arutada, kuidas lektori ametis 50 aastat vastu pidada”.

Kuulu järgi on Ede Kristlik Kõrgkool ka ruumide poolest TÕst erinev: hästi avatud ja ruumikas. On kohti, kus tudengid saavad olla omaette, aga ka õppejõududega vestelda ja igasuguseid asju ette võtta. On traditsiooniks, et õpingute algul sõidavad „rebased” koos õppejõududega laagrisse, et veidi sisekaemusega tegeleda. On ju sotsiaaltöötaja üks tähtsamaid tööriistu iseenda isiksus. Tundub, et üliõpilased hindavad seda kõike kõrgelt, sest nad on kooli mitu korda Hollandi parimaks hääletanud. Mulle tundub, et meil on hollandlastelt nii mõndagi õppida, sest meilgi võiksid tudengite ja õppejõudude omavahelised suhted olla vähem akadeemiliselt distantseeritud.

S

Sotsiaaltöö üliõpilased Edest külas Tartus

Viimased viie aasta jooksul on Ede Kristliku Kõrgkooli sotsiaaltöö akadeemia (Hollandis) ja Tartu Ülikooli sotsiaaltöö õppetool sõlminud aktiivselt sidemeid, mille tulemusena on aset leidnud mitmed külastused mõlemas suunas. Sellesse tegevusse on kaasatud nii lektorid kui üliõpilased. Oleme sellega loonud haruldaselt hea võimaluse koos õppida, kohtuda üliõpilastega teisest kultuuriruumist ning avastada, et sotsiaaltöö võib olla riigiti vägagi erinev.

Viimati külastasid Ede üliõpilased Tartut selle aasta aprillis: üheksa (enamasti teise aasta bakalaureuseastme) Hollandi üliõpilast külastasid koos õppejõududega Tartu hoolekandeesutusi ja osalesid koos Tartu üliõpilastega seminarides. Õppekäigud asutustesse võimaldasid näha igapäevast sotsiaaltööd praktikas, mis tegi külastused väga meeldejäävateks. Üliõpilasi üllatasid nii positiivsed algatused Eestis, kuid ilmsiks tulid ka mõned probleemid, millega Eesti sotsiaaltöötajad silmitsi seisavad.

Loengusaalis harjutasid Hollandi üliõpilased koos Eesti tudengitega suhtlemisoskusi. Samal ajal kui Eesti üliõpilased on mõnikord paremini ette valmistatud uurimistegevuseks, märkasid Hollandi üliõpilased, et neil on mitmeid teadmisi ja oskusi professionaalsete vestluste pidamisest, mille üheks osaks on aktiivse kuulamise tehnikad. Neid oskusi püüti jagada ka Eesti üliõpilastega. Üliõpilaste omavaheline kogemuste vahetud andis mõlemale osapoolale võimaluse omandada uusi oskusi.

Mõned muljed Tartus käinud üliõpilaselt:

„Sel hommikul läksime Tartus asenduskodusse. Kolmel sealsel lapsel polnud vanemaid, kuid rohkem kui 50 last lihtsalt ei saanud erinevatel põhjustel enam kodus elada. Asutuses on otsustatud kasutada raha eelkõige loovate programmide tarbeks, mitte asenduskodu hoone renoveerimiseks. See liigutas mind, sest töö, mida selles asutuses tehakse, on tõesti suurepärane. Asutuse juhil on kindel visioon. Tema üheks kavatsuseks on pakkuda vanematele lastele ka võimalust iseseisva elu alustamiseks. Pärast asutuse külastust läksime ühte keldris asuvasse restorani lõunale. Tundus, et see söögikoht on üks tudengite lemmikpaiku: toit oli väga maitsev ja hinnad soodsad. Pärastlõunal viisime läbi koos Eesti tudengitega ühise praktilise õpitoa, mis oli tõeliselt põnev: ma olin üllatunud, et praktilistele oskustele keskendumine, mis on Hollandis kesksel kohal, pole Tartus nii tähtis. Õpitoas saigi selgeks, et tegemist on lihtsalt erinevate rõhuasetustega sotsiaaltöö hariduses. Eesti üliõpilastele osutus eriliseks väljakutseks tagasiside andmine. Selle kõige nägemine ja kogemine aitas mul paremini mõista, mida olen kõrgkooli õpingute jooksul omandanud.

Mõeldes tagasi sellele, kui külalislahked olid kõik inimesed, kellega Tartus kokku puutusin, mõeldes meie võõrustajatele, kes olid äärmiselt sõbralikud ja elurõõmsad, teistsugusele kultuurile ja toredatele ettevõtmistele Tartus ... ei suuda ma naeratust oma näolt pühkida. TÄNAN kõiki, kelle toel sain selle suurepärase kogemuse võrra rikkamaks!”

Jelle Terpstra

Sotsiaaltöö lektor, Ede Kristlik Kõrgkool (Holland)

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö eriala alustas uut õppeaastat muutunud kuues

Marju Medar

Sotsiaaltöö dotsent / sotsiaalkaitse ja kogukonna arengu akadeemilise suuna juht, Tallinna Ülikool

Muutuste põhjuseks on Tallinna Ülikooli uue arengukava vastuvõtmine ja uute eesmärkide seadmine aastateks 2015–2020. Arengukava kohaselt on ülikooli visiooniks olla targa eluviisi eestvedaja. Selle saavutamiseks koondatai ressursid ja tegevused viide teadus- ja õppesuundi lõimivasse interdistsiplinaarsesse fookusvaldkonda. Need on haridusuuendus, digi- ja meediakultuur, kultuurilised kompetentsid, terve ja jätkusuutlik eluviis ning ühiskond ja avatud valitsemine.

Alates 1. septembrist esindab igat valdkonda vastav akadeemiline instituut, kuuenda instituudi ülesanne on teiste instituutide toetamine digitaaltehnoloogiate ja analüütikaga. Lisaks on ülikoolil kaks regionaalset kolledžit, Rakveres ja Haapsalus.

TLÜ Eesti tuleviku-uuringute instituut, TLÜ Katariina kolledži sotsiaalteaduste suund, TLÜ sotsiaaltöö instituut, TLÜ rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut, TLÜ riigiteaduste instituut, TLÜ õigusakadeemia ja TLÜ Eesti demograafia instituut liideti ühiskonnateaduste instituudiks.

Ühiskonnateaduste instituudil on viis akadeemilist tegevussuunda.

Poliitika ja institutsioonidisaini all tegutsevad riigiteaduste bakalaureuse- ja

magistri-, haldus- ja ärikorralduse bakalaureuse-, haldusjuhtimise magistri-, politoloogia magistri- ja riigi- ja poliitikateaduste doktoriõppekava. Suuna juht on üldpolitoloogia lektor Mari-Liis Jakobson.

Sidusa ühiskonna suund katab sotsioloogia bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõppekava, suuna juht on sotsioloogiaprofessor Ellu Saar.

Siseriikliku ja transnatsionaalse õiguse suund koondab õigusteaduse bakalaureuse- (eesti ja inglise keeles), õigusteaduse magistri- ja rahvusvaheline äriõiguse magistri- (inglise keeles) õppekava. Suuna juht on inimõiguse dotsent Mart Susi.

Globaalse võrgustumise ja tulevikuseire suuna all tegutsevad rahvusvaheliste suhete magistri- ning riigi- ja poliitikateaduste doktoriõppekava, samuti pakutakse riigiteaduste bakalaureuseõppekavasse rahvusvaheliste suhete valikmoodulit. Suuna juht on avaliku juhtimise dotsent Katri-Liis Lepik.

Sotsiaalkaitse ja kogukonna arengu suund koondab sotsiaaltöö bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõppe ning sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse magistriõppekava. Suuna juht on sotsiaaltöö dotsent Marju Medar.

Ühiskonnateaduste instituut lähtub oma tegevuses Tallinna Ülikooli arengukavas 2015–2020 fookusvaldkonna „Ühiskond ja avatud valitsemine“ all sõnastatud eesmärkidest, mõtestades seda lahti järgmiselt:

„Nüüdisaegset ühiskonda iseloomustab kasvav määramatus, fragmentaarsus ja vastastiksõltuvus, mille on tinginud rahvastiku teisenev koostis ja kihistumise muster, muutuvad elustiilid ja väärtused ning uuenevad sotsiaalmajanduslikud tegevusvormid ja ettevõtlusmudelid. Muutustega toimetulek eeldab valitsemise, institutsioonide ja õigussüsteemi uuenemist. Eeltoodust lähtudes mõtestame uuenevaid ühiskondlikke protsesse ja toetame 21. sajandi heaoluühiskonna arengut institutsioonide, valitsemise ja õigussüsteemide uuenemisel ning kogukondade ja indiviidide heaolu edendamisel. Selleks ühendame riigiteadused, rahvusvahelised suhted,

õigusteaduse, sotsioloogia, demograafia, strateegilise kavandamise ja tuleviku-uuringud ning sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika valdkondade teadmised. Arendame välja ühiskonna arengut mõtestavad uued interdistsiplinaarsed ja probleemikesksed uurimissuunad ja uuendame neid toetavaid uurimismetodoloogiad. Toetame avatud valitsemise praktikate juurdumist kohaliku omavalituse ja riigi tasandil ning pakume teaduspõhiseid ja innovaatilisi lahendusi avalikule teenistusele, poliitikutele, õiguspraktikutele ja vabaühendustele. Töötame välja uusi sekkumise viise indiviidide toimetuleku ja heaolu tagamiseks. Panustame sotsiaal-, õigus- ja riigiteaduste eestikeelse terminoloogia uuendamisse. Ülikooli sees toetame ülikooli kujunemist avatud valitsemise eeskujuks ning aitame kaasa ülikooli positsiooni tugevdamisele ühiskondlike debattide edendamisel ja eestvedamisel.“

Lisaks kuulub instituudi koosseisu kaks teaduskeskust. TLÜ rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudi teadus-, arendus- ja loometegevuse baasil tegutseb rahvusvaheliste sotsiaaluuringute keskus, mida juhib vanemteadur Marge Unt. TLÜ Eesti demograafia instituudi teadus-, arendus- ja loometegevuse baasil tegutseb Eesti demograafia keskus, mida juhib vanemteadur Luule Sakkeus.

Ümberstruktüreerimine on olnud kee-

ruline, kuid inspireeriv. Tulevik näitab, kui head koostööd suudame teha ja kuidas oskame ära kasutada avanenud võimalused. Kõike planeeritut ei suuda instituudi töötajad kindlasti üksi ellu viia, ootame kolleegide, partnerorganisatsioonide ja üliõpilaste kaasalöömist ja koostööd. Sellest, kuidas muudatused mõjutavad sotsiaaltöö eriala arengut ja õpetamist, anname teada Sotsiaaltöö järgmistes numbrites. **S**

FOTO: RAIN UUSEN

Margit Väikmeri: „Iga väike samm on oluline!”

Rain Uusen*

„Ma olen kärsitu, väga kärsitu,” tunnistab kohe intervjuu alguses Jõelähtme vallavalitsuse lastekaitse- ja noorsootöö vanemspetsialist **Margit Väikmeri**, keda Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon tunnustas kevadel aasta lastekaitsetöötaja tiitliga. „Aga tänaseks ma tean, et mul on ka väga palju kannatlikkust,” – kümned tööaastad on aidanud tal avastada uusi tahke ka iseendas. „See töö on mulle kätte näidanud, mis on elus tõelised väärtused.”

Margit Väikmeri nõustab inimesi laste hool-
dusõigusega seotud küsimustes, teavitab
puuetega laste peresid nende võimalustest,
aitab korraldada lapsehoiuteenust, tugiisiku-
teenust ja mitmesuguseid nõustamisteenuseid
ning on ka alaealiste komisjoni sekretär.

„Ma võin kolleegidele tunduda väga püsi-
matuna”, võtab ta oma töökohustused ja
asjaajamise kontoris kokku. „Kõike on vaja
nüüd ja kohe, ruttu, mis me ootame!” Töös
kliientidega saab ta aga rakendada oma seni
varjul olnud külge, kuna klienditöös on tema
märksõnaks pigem rahu. „Anna talle aega,
las ta mõtleb ...”

Väikmeri sõnul puutub ta iga päev kokku
inimeste omavaheliste suhete ja selliste küsi-
mustega nagu hingerahu ja tervis ning siin
ei saa kedagi takka sundida ega kiirustada.

Juhtumikorraldaja, eemal lastest

„Lastekaitsetöötaja ei tööta ju lastega,” selgitab
Margit Väikmeri ühe põhilise mõõdamõt-
lemise selles valdkonnas. „Lastega töötavad
koostööpartnerid – lasteaiaõpetajad, logo-
peedid jt. Olen töötanud aastaid lastega,
aga praegu [lastekaitsetöötajana – toim.]
tunnen ma puudust tööst lastega,” selgitab
ta oma töö argipäeva.

Ta on õppinud lasteaiaõpetajaks ja tööta-
nud kokku viis aastat selles ametis ning sama
kaua eripedagoogina ja koolis sotsiaalpeda-
googina. „Praegu tegelen täiskasvanutega,
et nad toetaksid lapsi.”

Lastekaitse- ja noorsootöö vanemspetsia-
listina on tema peamine ülesanne suunata
lapsevanemaid, näidata neile kätte võimalusi,
kuidas nad saaksid oma lastele keerulistes
olukordades toeks olla.

„Lastekaitsetöötaja on juhtumikorraldaja
perekondlikes elusituatsioonides. Kui perel
on raskusi või probleeme lapsega, siis mina
olen see nähtamatu, kes seob, paneb toe alla,

ehitab sillad ...” Väikmeri sõnul on uues laste-
kaitseaduses küll kirjas, et lastekaitsetöötaja
annab hinnangu lapse tervislikule, füüsilisele,
kognitiivsele, vaimsele ja majanduslikule
seisundile, kuid tegelikult teevad selle töö
ära teised eksperdid.

Olla vajalik on hea tunne, aga ...

Margit Väikmeri selgitab, et tihti on ta
eeskostel lapsele ainsaks usaldusisikuks, kuigi
oma töö sisult ta seda olla ei tohiks. „Nad ju
klammerduvad minu külge, sest nende jaoks
ma olengi sel hetkel pereliige, aga samas pean
leidma kiiresti inimese, kes on lapse jaoks
olemas 24 tundi ööpäevas, olgu selleks siis
hooldus- või tugipere. Võib tekkida kiusatus
panna lapsed endast sõltuma, aga seda rolli
ei tohi lasta tekkida,” ütleb ta.

Laps võib ju seda tahta ja isegi vajada, aga
kutseetika nii käituda ei luba, ka poleks selline
lahendus lapse parimates huvides. „Kuigi see
on lastekaitsetöös just see osa, mis annab
sulle hea tunde – olla vajalik, olla oodatud.”

Väikmeri sõnul kipuvad tema külge
klammerduma ka puuetega laste vanemad.
„Neile tundub, et olen pereliige, sest tekib
nii suur usaldus, aga pean andma mõista, et
olen siiski ametnik, mitte kõige tähtsam liige
peres. Sest mis saab siis, kui mul on puhkus,
olen haige või otsustan sootuks töölt ära
minna?” arutleb ta. See on mõttekoht igale
lastekaitsega, üldse inimestega töötavale
ametnikule: kus läheb piir töökohustuse ja
inimliku kaastunde vahel.

„Need piirid võivad kiiresti kaduda,” räägib
ta oma kogemustele tuginedes. „Kui pere satub
hätta, siis minul pole normeeritud tööaega
ega puhkust, ma pean endale aru andma, et
nii kaua, kuni seda tööd teen, pean olema
alati kättesaadav,” on Väikmeri resoluutne.
„Ja kui ma enam ei jaksa, siis pean sellelt
töölt lahkuma.”

Õppides praktikast: sotsiaalmeediast on saanud lastekaitsjatetöötaja tööriist

„Facebook on oluline töövahend, kus jälgin perede ja laste, st minu klientide, tegemisi,” räägib Jõelähtme vallavalitsuse lastekaitse- ja noorsootöö vanemspetsialist Margit Väikmeri. „Vaatan ka kaasaegseid multifilme, tean kõiki kangelasi, see on meie töös väga oluline. Selleks et see kõik laste kasuks pöörata, peabki siis selle kõigega kursis olema.”

Kui Väikmeri vanem tütar hakkas arvutis palju aega veetma, palus ta end pigem sellesse

kaasata, kui et hakata piiranguid seadma. „Nii mul tekkis võimalus teda suunata. Oma töös usaldan ka noorsoopolitsei kanaleid, usaldan nende koostööd koolide ja lasteaedadega.”

Väikmeri sõnul pooldab ta kaasaegsete tehnoloogiliste vahendite kasutamist koolitundides, aga seda arukalt. „Aga päriselu, laste tegevused ja mängud peavad jääma, sest vastasel juhul loomulik areng peatub ja tekivad hälbed,” selles on Margit Väikmeri veendunud.

Eraelus sõber või juhtumikorraldaja?

„Minu lastel on kodus sõnavabadus,” ütleb kahe lapse ema Väikmeri. „Ei ole nii, et mina ütlen ja nii ongi, me siiski arutame. Tihtipeale on see keerulisem tee, aga ma näen, et lapsed suudavad ise otsustada ja mõelda,” kiidab ta oma laste mõistlikkust ja elutervet suhtumist.

„Nad ei ole ju ka teistsugust elu näinud,” ütleb ta kui pereema ja ametnik ühes isikus. „See on minu hobi ja minu töö. Olen korra vanema tütre käest küll kuulnud etteheidet, et „sul on ju kõigepealt teised ja siis mina”, aga see oli vaid korra tema puberteedieas, ja ka siis me arutasime seda temaga.”

Ta on õnnelik, et oma lapsed oskavad enda ümber teisi inimesi märgata ja nendega arvestada. „Muidu ju ikka öeldakse, et ega kingsepal pole kingi ja rätsepal riidet, aga mul on tõesti hea meel, et lastega on küll asjad ära korraldatud,” naerab ta muu jutu vahele.

Aga kõik see, mis jääb laste ja tööülesannete vahele – sõbrad, tuttavad, kellel kõigil on sada häda varrukast võtta? „Viimastel aastatel, mil olen lastekaitsetööd teinud, olen kahandanud oma tutvusringkonda,” tunnistab Väikmeri. „Korraldan ja suhtlen nii palju, et paratamatult räägivad sõbrad ja

lähikondsete pered mulle ka omavahelistest suhetest, ja et seda kõike veel lisaks enda peale võtta ...,” jääb naine mõtlikuks.

„Kui keegi mu sõpradest räägib mulle oma probleemidest, püüan võtta endale sõbra, mitte juhtumikorraldaja rolli, kuigi nad seda [viimast] minult just ootavad. See on teinud mind pigem erakuks,” ütleb Väikmeri.

„Ja siis mõtlen, et võib-olla ma lihtsalt vananen ja tahangi võtta endale rohkem vaba aega. Püüan ka vältida suuri üritusi. Vaatamata sellele, et pean palju rääkima, oskan ma ka kuulata. Aga nüüd enam ei jaksa,” tunnistab ta. Kui ta kaheksani õhtul on teinud juhtumikorraldaja tööd, siis vabal ajal ta seda enam teha ei soovi.

„Lastekaitsjana on minu töökohustus reageerida kriisisituatsioonis perede kõnede, ka eratelefonile tulevatele. Ja siis ma ei mõtle kunagi, et ma enam ei jaksa.”

Raha ei pane kedagi paremini töötama

„Läbipõlemise sümptomid ei teki mitte juhtumitest ega klientidest, vaid enda kolleegidest ja tugivõrgustikust, sest keegi otsustab ikka ja jälle jätta kokkulepitud asjad tegemata või pole piisavalt professionaalne,” selgitab Margit

Väikmeri karmi tegelikkust. „Inimene peab väga selgelt endale aru andma, kui temast sõltuvad teised inimesed, sest selles valdkonnas pole kusagil maailmas palju raha. Ja kõigi eelduste kohaselt ei hakkagi olema. See [töö] on pigem missioon, mille eest makstakse nii palju, et saad ära elatud. Ma ei tea ühtegi lastekaitsjat, kes teeks oma tööd ainult raha pärast”. Tema sõnul aitavad kõige paremini tööpingest vabaneda kohtumised teiste lastekaitsjatega, inimestega, kes on isiksustena ühte tüüpi, kel on sama töö ja arusaamad. „Meil käib grupis koos 3–5 inimest, leiame alati üksteise jaoks aega, et juhtumipõhised probleemid koos läbi arutada. Eestis on palju seksuaalset ja füüsilist väärkohtlemist, mille suhtes on vaja ühel hetkel kellegagi nõu pidada, erialaselt,” räägib Väikmeri pingete teadlikust maandamisest oma töös. „Sa ei jaga seda oma sõprade või pereliikmetega. Mul pole õigust tööd sellisel kujul koju kaasa võtta. Ka eneseabi mõttes mõistab sind kõige paremini ikkagi teine lastekaitsetöötaja.”

Tema sõnul peab lastele jääma ettekujutus ilusast maailmast. „Tihti tundub, et elan sellises maailmas, kus midagi ilusat nagu polekski – lähisuhtevägivald, lastele tehakse palju halba, laste juuresolekul tehakse palju halba. Seda näevad ja kuulevad lapsed nii ehk teisiti igalt poolt, ka meediast. Kuigi lapsed teavad, et selliseid asju juhtub, siis oma lastele räägin pigem ikkagi positiivsetest juhtumitest.”

Õnneks maailm muutub

Margit Väikmeri sõnul elame väga põneval ajal. „Maailm on muutunud, ka meeste roll. Sugude võrdõiguslikkusest, erinevusest ja võrdsusest ollakse teadlikumad”, kiidab ta. „Paljud mehed ei saanud tükk aega arugi, et

võrdõiguslikkus kaitseb ka neid, et ka mehed võivad olla need, kes nad tahavad olla, mitte ei pea järgima matšo-mudelit.”

Maailm on Väikmeri sõnul muutunud ka selles, et paljusid nn naistetöid aitavad nüüd ära teha masinad. „See annab meeste jaoks rohkem võimalusi ja julgust lastest hoolida, olla kaasatud laste mängumaailma, mehed saavad enam tegutseda lastega koos, nendega koos süüa teha. Isa roll on pereelus suurenenud, ja see on hea.”

Ühiskonnas on Väikmeri sõnul aga arenguruumi veel küll ja küll. „Ikka veel ei arvesta paljud lapsevanemad lapse arengutasemega, mistõttu nad ei oska anda lapsele teatud olukordades otsustusõigust,” selgitab ta. „Ei lasta lapsel ise tegutseda. On kaks äärmust, ühed [lapsed], kes peavad kõike ise tegema, ja need lapsed, kes ei pea ise midagi tegema. No ja siis need maailmad ju pörkuvadki,” viitab lastekaitsja probleemidele lasteaedades ja koolides, ka koolikiusamisele. „Lapsevanemad ise oma suhtumise ja hinnangute andmisega tekitavad selliseid pörkumisi. Seetõttu peaks iga lapsevanem endale väga selgelt aru andma, mida kodus omavahel räägitakse, olgu selleks kas või pagulased, vaesus, hoolimatus.”

Väikmeri sõnul pole tema igapäevatöös ei täiesti õigeid ega valesid otsuseid. „Sa annadki endast parima. Iga väike samm on oluline. Olen kindlasti teinud ka vigu, aga julgen neid alati tunnistada. Mõnikord on mõni pisike nüanss jäänud märkamata, sest situatsioonid ja inimesed on erinevad. Mu lähedased on öelnud, et võib olla sa ei peaks oma vigadest nii palju rääkima, sest neid kasutatakse sinu vastu. Ja on ka kasutatud. Aga aasta lastekaitsja tiitel andis mulle enesekindlust juurde. Olen ehk võtnud ebaõnnestumisi liiga isiklikult. Nüüd ma ei kahtle enam nii palju.” **S**

* Rain Uusen on endine ajakirjanik ja toimetaja, kes on lõpetamas bakalaureuse taseme õpinguid Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö erialal spetsialiseerumisega lastekaitsele.

Mobiilse noorsootöö värsked tuuled

Piret Talur

Noorsooteenistuse juhataja, Tartu Linnavalitsus

Nagu sotsiaaltöö, nii muutub ka selle sidusvaldkond noorsootöö koos ühiskonnaga. Kui sotsiaaltöös kostab järjest valjemalt toetust deinstitutionaliseerimisele, siis noorsootöös on sarnaseks arenguks mobiilne noorsootöö. Mõistagi on need protsessid väga erinevad, kuid arengu fooniks on ühine nägemus ühiskonnast: kogukond on omavahel põimunud, seinte asemel rajatakse ... kergliiklusteid.

Toodud paralleel mõjub ehk humoorikalt, aga valisin selle võrdluse teadlikult. Me ei kõnele kergliiklustee puhul mitte edasikulgemisest kiire ja/või suletud sõiduvahendiga, mis on juhi kontrolli all (auto, rong, buss, lennuk), vaid tegu on liiklejalt pingutust nõudva liikumisviisiga (kõnd, jooks, rattasõit, rulluisutamine). Samamoodi eeldavad ka sotsiaaltöö ja noorsootöö nüüdisaegsed lähenemisviisid, et sotsiaalne muutus sünniks sihtrühma ja professionaalide koostöös.

Mõtlemapanevad faktid

Eestis on väga hästi arenenud lastele ja noortele mõeldud avatud hoonete võrgustik – laste- aedadest koolideni, muusikakoolidest spordiklubideni, mängutubadest kultuurimajadeni. Noorsootöö¹ institutsioone on samuti palju: Eestis on üks huvikool 527 noore kohta ning üks noortekeskus 1250 noore kohta; huvikoolide arv on viimasel kümnel aastal

kahekordistunud ning noortekeskuste hulk suurenenud kolmandiku võrra (Batueva 2014).

Tartus tegutseb 21 huvikooli ning 4 noortekeskust, mille tegevustes osaleb regulaarselt ligikaudu 14 000 noort ehk üle poole Tartu 22 655 elanikust vanuses 7–26 eluaastat. Lisaks töömalevlased ning linnalaagrites käijad, koorilauljad ning noorsportlased, noorteühingute ning huviklubide liikmed. Paistab, et arendavaks vaba aja tegevuseks leiavad Tartus võimaluse kõik huvilised.

Ometi näitas Tartu Linnavalitsuse tellitud uuring „Noorte ja lastevanemate rahulolu arendavate vaba aja veetmise võimalustega Tartus 2010. aastal” (Hillep 2010), et umbes kümnendik Tartu noori ei osale organiseeritud vaba aja tegevustes. Noored põhjendasid tegevustes mitteosalemist aja- ja huvipuudusega, muude kohustustega, suure koormusega koolis ning sooviga olla koos sõpradega. Uuringutulemused näitasid, et sõprade seltskond ja organiseeritud vaba aja tegevused on konkurendid. Tuli välja seos (tõsi küll, mitte väga tugev), mille järgi aktiivselt organiseeritud vaba aja tegevustes osalevad noored väidavad endil olevat vähem sõpru. (Seda saab sõnastada ka vastupidi: oma sõprade arvu väiksemaks hinnanud noored osalesid aktiivsemalt organiseeritud vaba aja tegevustes.) Erineva sotsiaalse taustaga

¹ Noorsootöö on tingimuste loomine noore isiksuse mitmekülgsaks arenguks, mis võimaldab noortel vaba tahte alusel perekonna-, tasemeharidus- ja tööväliselt tegutseda. Noor on seitsme kuni kahekümne kuue aastane füüsiline isik. Allikas: noorsootöö seadus, redaktsioon 01.01.2015 <https://www.riigiteataja.ee/>.

noorte vaba aja tegevustes osalemises ei olnud märkimisväärsed erinevusi.

Kuigi uuringutulemused andsid põhjust tunda heameelt sellest, et noortel on piisavalt sõpru, kellega ajaveetmist eelistatakse formaalsematele tegevustele, pani mõtlema tõsiasi, et organiseeritud tegevustes osalejate hulgas oli tunduvalt rohkem neid, kes on mõelnud ja teavad, mis tööd nad tahaksid tulevikus teha. Seda võib võtta märgina, et mitteformaalse suhtluse eelistajad võivad jääda ilma mõtteainest ja inspiratsioonist tuleviku teemal – mõnes mõttes ei ole nende jalad nii kindlalt maas. Noorsootöö tähtis ülesanne on aga noore eneseleidmise toetamine. Seda arvestades võeti passiivsete noorte rühm eraldi huviorbiiti ning 2012. aastal kaardistati Tartu noorte kogunemiskohad (Toomela, Ōuema 2012), et käivitada mobiilset kontaktnoorsootööd.

Mobiilse noorsootöö taassünd

Selleks ajaks oli 2011. aastast Eesti Avatud Noortekeskuste Ühenduse² eestvedamisel toimunud üleriigiline projekt ka tartlastele tutvustanud moodsa mobiilse noorsootöö võimalusi. Toetudes 1992. aastal Saksamaal asutatud temaatilise võrgustiku ISMO (*International Society for Mobile Youth Work*)³ kogemusele sotsiaaltööl põhinevast mobiilsest noorsootööst, pakkusid projekti eestvedajad Eesti jaoks välja üldise mudeli, mida kohalikud omavalitsused said kohandada vastavalt oma vajadustele ning eelistustele.

ISMO nägemuses on mobiilne noorsootöö

lastekaitse ja kuriteoennetus ning tähendab ennekõike tänavalastega tehtavat tööd, mis jaguneb neljaks üksteisega seotud valdkonnaks: üksikabi, tänavatöö, rühmatöö ja kogukonnatöö.

Kontaktloomist vanemliku hoolitsuseta lastega õhtusel ajal avalikes kohtades on Eestis üheksakümnendate aastate lõpus praktiseeritud mitmel pool. Tartus võib ses osas pidada pioneerideks toonase Tartu Kristliku Kodu töötajaid. Koos lastekaitsetöö üldise edenemisega kaotas tänavatöö lastega uue aastatuhande algul oma olulisuse ning jäi tagaplaanile.

Mobiilse noorsootöö taassündi uues vormis ajendas noorsootöö filosoofilise mõtte areng koos muutustega noorte eluolus. Eestis astus noortekultuur ühte jalga Euroopa suundumustega: linnastumine; vaba aja keskustena toimivate kaubanduskeskuste teke; avaliku ruumi kujunemine järjest meeldivamaks vaba aja veetmise paigaks (näiteks mänguväljakute buum); interneti- ja mobiiliteenuste levik, mis tegi kergeks spontaansete kohtumiste kokkuleppimise jms.

Muutunud sotsiaalkultuurilisel foonil tekkis linnateismeliste jaoks kütkestavamaid alternatiive kui osalemine organiseeritud vaba aja tegevustes ja kogunemine kodus vanemate silme all – nn tšillimine ja hängimine ehk muretu ja sihitu triivimine sõprade seltskonnas avatud linnaruumis ning kaubanduskeskustes. Nii mõnelgi juhul kaasnesid sellega seadustest üleastumised alaealisena suitsetamisest poevargusteni. See tõmbas noorteseltskondadele politsei ning sotsiaal- ja

² Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus on üleriigiline eestkosteorinisatsioon, mis ühendab Eestis asuvaid noortekeskusi. Eesti ANK asutati 9. novembril 2001. Seisuga 15. aprill 2015 kuulub ühendusse 81 liiget 132 noortekeskusega. <http://www.ank.ee>.

³ Rahvusvaheline Mobiilse Noorsootöö Ühing (*International Society for Mobile Youth Work*, ISMO) asutati pärast Tübingeni Ülikooli Kasvatusteaduste Instituudi (*Institut für Erziehungswissenschaft der Universität Tübingen*) algatatud mobiilse noorsootöö koostöövõrgustiku teket 1980. aastate Saksamaal. Selle peakorter asub Stuttgardis. <http://www.ismo-online.de>.

noorsootöötajate tähelepanu.

Seega oli olukord mobiilse noorsootöö taassünniks küps. Kui viieteistkümne aasta eest oli mobiilne noorsootöö oma olemuselt ennekõike abipakkumine hädasolevale vanemliku hooleta lapsele või heitunud noorele, kes ei oska ise üles leida teda toetavat institutsiooni, siis muutunud oludes sai mobiilse noorsootöö arendamise ajendiks soov astuda lähemale noorele, keda institutsionaliseeritud tegevused ei kütkesta või kellele pole need kättesaadavad.

Mobiilne kontaktnoorsootöö – linnapiirkonna valik

Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus keskendus oma 2010.–2013. aasta arendusprojektis⁴ neljale mobiilse noorsootöö tegevussuunale:

- tänavatöö
- töö internetis
- noortekeskuse teenuse „kohaleviimine” ümberkaudsete linnade või valdade noortele
- noorsootöö teenuse tagamine noorte kogunemiskohtades.

Selle projekti raames tehti Eestis mobiilset noorsootööd 70 piirkonnas (Paabort 2013). Maapiirkondade eluolu muutudes on saanud väljakutseks maanoortele võrdsete võimaluste loomine. Selleks sõitis näiteks MTÜ Noored Toredate Mõtetega mobiilse noorsootöö (MoNo) buss Tartumaal (MoNo BUSS, s.a.) väikeasulatesse noortega suhtlema. Hästi arenenud noorsootöö infrastruktuuriga linnapiirkondades kujunesid aga mõistagi välja teistsugused rõhuasetused.

Projekti tulemusi kaardistanud Triin Vallsalu kirjutas oma Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia lõputöös: „Suures linnas

on anonüümsus suurem, noored on töötajatele võõrad ja vastupidi, esimeste sammude tegemine on keerulisem ja stabiilsuse loomine ning noorte usalduse võitmine oluliselt raskendatud.” (Vallsalu 2013).

Tartu noorsooteenistuse toonane pühendunud arendustandem Kristel Altosaar ja Anne Õuemaa koondasid Tartus asjast huvitatud ja teadlikud inimesed kohaliku mobiilse kontaktnoorsootöö mitteformaalseks algatusrühmaks. Ülelinnalise võrgustiku eestvedajaks kujunes Triin Raudoja juhitud MTÜ Tähe Noorteklubi, mis kombineeris teenuse arendamiseks Eesti-Šveitsi koostööprogrammi Vabaihenduste Fondi, Kodanikuühiskonna Sihtkapitali ja Tartu linna raha. 2014. aastal mõjutas Tähe Noorteklubi seitsmeliikmeline mobiilse kontaktnoorsootöö rühm oluliselt mitmesaja noore elu.

Teenuse hindamiseks ja arendamiseks viis OÜ Eesti Uuringukeskus MTÜ Tähe Noorteklubi tellimusel 2014. aastal tänavanoorsootöös osalenud noorte seas läbi küsitluse ning tegi noorte ja nende vanematega süvaintervjuusid. Mis selgus?

- Noored hindasid tänavanoorsootöö mõju kõige kõrgemalt oma meeskonnatööoskuste arendamisel. Lisaks leidsid kõik 63 vastanud noort, et tänu teenusele on nad enesekindlamad. Enamik noori tundis, et paranenud on nende eneseväljendusoskus (65%), nad on kohusetundlikumad (67%), sallivamad (52%) ja taluvad paremini pingeid (51%). Mitmed küsitletud kinnitasid, et suudavad tänu tänavanoorsootöös osalemisele pingelistes olukordades sagedamini rahulikuks jääda.
- 37% noortest on oma sõnul tänavanoorsootöö mõjul hakanud rohkem koolitundides osalema ning 21% on jätkanud pooleli jäänud

⁴ „Noorte konkurentsivõime suurendamiseks ja sotsiaalse tõrjutuse vähendamiseks ühiskonnale pakutava noorsootöö teenuse osutamine läbi noortekeskuste”. Rahastaja Euroopa Sotsiaalfond. <http://www.ank.ee>.

õpinguid. Süvaintervjuudes (kokku 22) toodi samuti sageli välja tänavanoorsootööst saadud abi ja tuge kooli ning õppimisega seonduvas.

- Mobiilse kontaktnoorsootöö tegevustes osalemine ja tänavanoorsootöötajatega suhtlemine on oluliselt mõjutanud noorte oskusi hoida häid suhteid: enam kui poolte vastajate arvates olid oluliselt paranenud nende suhted poiss- ja tüdrukusõprade ning sõpradega. Väiksemat, ent siiski positiivset mõju avaldas tänavanoorsootöö noorte hinnangul ka nende suhetele vanematega. Suhete paranemist lähikondlastega kinnitasid ka noortega tehtud süvaintervjuud.
- Tänavanoorsootöö mõju oma igapäevaste probleemidega toimetulekule hindasid noored kõrgelt: 46% hinnangul oli sellest olnud palju ning 49% arvates veidi abi, vastavat mõju ei näinud üldse vaid 5% noortest.
- Ka kõik neli intervjuueeritud lapsevanemat leidsid, et tänavanoorsootöös osalemine on aidanud nende lastel oma eluga paremini hakkama saada. Toodi välja, et on paranenud koolis käimine ja et võimalus probleemidest rääkida laseb leida abi nende lahendamisel. Vaba aega sisustatakse senisest rohkem kasulike tegevustega, paranenud on suhtlemisoskus ja kasvanud enesekindlust. Tänavanoorsootöö positiivset mõju nägid lapsevanemad ka selles, et arenes konfliktide sõnadega lahendamise oskus ja pingelistes olukordades suudeti varasemast sagedamini rahulikuks jääda (Mobiilse kontaktnoorsootöö ... 2015).

Tartu mobiilne noorsootöö lähiaastail

Heas koostöös noorsootöö arengust huvitatud partneritega kogus mobiilne kontaktnoorsootöö Tartus üha laiemalt toetust. 2014. aasta keskel Tartu Linnavalitsuse väljakuulutatud hankes noortekeskuse teenuse osutamiseks aastatel 2015–2017 oli mobiilse noorsootöö

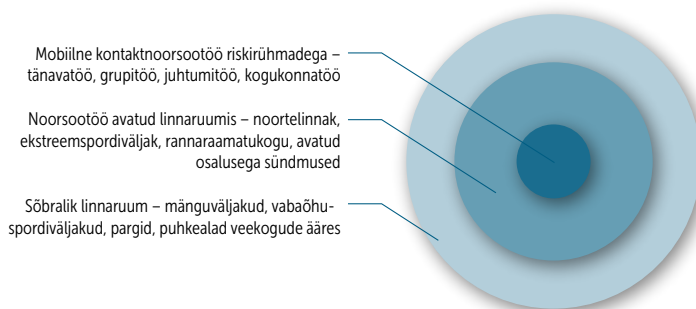
korraldamine juba üks teenuse kohustuslikke komponente.

- Hanke võitja MTÜ Tähe Noorteklubi asus senisele kogemusele toetudes aktiivselt tegutsema. Teenus on 2015.–2017. aastal mõeldud kuni 26aastaste (põhirõhuga 13–21aastastel) riskikäitumisega noorte ja noortegruppidega usaldusliku kontakti loomiseks avalikus ruumis (parkides, kaubanduskeskustes jne), et
- pakkuda noortele individuaalset tuge
 - toetada noorte toimetulekut soodustavate sotsiaalsete oskuste omandamist grupis
 - luua võimalusi noorte ning kogukonna omavaheliseks paremaks suhestumiseks.

Statistilised näitajad on kokku lepitud järgmiselt:

- töö noortega avalikus ruumis – luua kontakt vähemalt 160 noorega aastas
- grupitööd, mille käigus arendatakse noorte sotsiaalseid oskusi ja pakutakse võimalusi uute käitumismustrite praktiseerimiseks – vähemalt 200 grupitöö kohtumist aastas, kus osaleb kokku vähemalt 85 sihtrühma noort aastas
- juhtumitöö, mille eesmärk on aidata noortel leida lahendusi oma elu keerulistele olukordadele personaalse nõustamise ja ülelinnaliselt koordineeritud võrgustikutööga – tegeletakse vähemalt 75 noorega aastas
- kogukonnatöö, mis toetab teisi töösuundi ja lähendab kogukonda ning noori, st sihtrühma noorte osalemine kogukondlikes ühistevustes, kus senise probleemse käitumisega noortel on võimalik näidata end teisest küljest – vähemalt 32 sihtrühma noort panustavad aasta jooksul kokku vähemalt 15 kogukonna üritusse.

Eelmistes lõikudes kirjeldatud riskikäitumisega noortele mõeldud tegevuste kõrval peame Tartus oluliseks ka mobiilset noorsootööd avatud linnaruumis tegutsemise tähenduses.

Joonis 1. Mobiilse noorsootöö kihid linnaruumis

Sellega tegelevad Tartus kõik noorte-keskused. 2015. aasta suve alustas näiteks Tartu Lille Maja korraldatud töötubaderohke vabaõhu-lastekaitsepäev esimesele kooliastmele, Tartu Skatehall lükkas käima ja hoiab kontrolli all suvised ekstreemspordivõimalused Tähtvere Puhkepargis ning Anne Noortekeskus seadis juulikuus kesklinnas üles mitmekülgsede tegutsemisvõimalustega ajutise noortelinnaku. Lisanduvad teiste Tartu organisatsioonide algatused, näiteks Tartu Linnaraamatukogu korraldatav traditsiooniline Rannaraamatukogu Anne kanali ääres, kus raamatukogutöötajaid abistavad malevlased.

Kokkuvõttes on mobiilne noorsootöö

Tartus kolmetasandiline tervik (vt joonis 1). Kõige kitsamas tähenduses on tegu kontakt-noorsootööga potentsiaalse riskikäitumisega noortega, laiemalt hõlmab see arendava tegevuse võimalusi avatud linnaruumis ning kõige üldisemalt on mobiilne noorsootöö osa sõbraliku linnaruumi kujundamisest kohalikus omavalitsuses. Nagu artikli alguses juba öeldud, on mobiilse noorsootöö lähtealuseks arusaamad põimunud kogukonnast ning sotsiaalse muutuse sündimisest sihtrühma ja ühiskondliku sekkumise algatanud professionaalide koostöös. Sellist mõtteviisi vajame ja kanname üha enam Eesti sotsiaal- ja noorsootöös, kuid loodetavasti ka linnaplaneerimises. **S**

Viidatud allikad

- Batueva, V.** (2014). Ülevaade muutustest noorte eluolus. Kogumikus Noorteseire aastaraamat 2013: Noorsootöö tulemuslikkuse hindamine. SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Eesti Noorsootöö Keskus. <http://www.noorteseire.ee/>.
- Hillep, P. jt** (2010). Noorte ja lastevanemate rahulolu arendavate vaba aja veetmise võimalustega Tartus 2010. aastal. OÜ Eesti Uuringukeskus, Tartu linna kultuuri- ja sotsiaalsektori noorsooteenistus. <https://www.tartu.ee>.
- Mobiilse kontaktnoorsootöö mõju-uuring.** (2015). OÜ Eesti Uuringukeskus, MTÜ Tähe Noorteklubi. <https://www.tartu.ee/>.
- MoNo BUSS.** (s.a.) http://www.ntm.ee/www/?MoNo_BUSS.
- Paabort, H.** (2013). Mobiilne noorsootöö – mis see on? <http://www.ank.ee>.
- Toomela, E., Õuema, A.** (2012) Noorte kogunemiskohtade kaardistamine Tartu kesklinnas. Sisend kontakt-noorsootöö teenuse pilootprojektiks. Tartu Linnavalitsus. <https://www.tartu.ee>.
- Vallsalu, T.** (2013). Mobiilse noorsootöö erinevused Eestis MoNo rakendajate arvamustes erinevate aastate lõikes. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia lõputöö. lk 39 <http://dspace.utlib.ee/dspace/>.

SOS Lasteküla peretugevdamise programm

Maria Žuravljova

Sotsiaaltöö assistent/
programmijuht,
Tartu Ülikooli Narva kolledž

Elmet Puhm

Teenuste arendusjuht,
SOS Lasteküla

Tavaliselt seostatakse SOS Lasteküla vanemliku hoolitsuseta laste abistamisega, kuid SOS Lasteküla Eesti Ühing viib alates 2008. aastast läbi ka peretugevdamise programme. Esimese programmiga alustati Narvas, suure huvi tõttu laieneti tänavu ka Sillamäele.

SOS *Children's Village International* peretugevdamise (ingl *Family Strengthening*) programm on kohandatud Eesti oludele. Peamiselt tegeletakse ennetustööga, mis on suunatud eri põhjustel laste kasvatamisega härra sattunud peredele. Kriisis vanemad ei oska alati oma laste olukorda õigesti hinnata ning seetõttu ei ole nad võimelised tagama lapsele turvalist ja eakohast arengut. 2014. aastal viis Tartu Ülikooli Narva Kolledž läbi Narva peretugevdamise programmi mõju-uuringu. Uuringust selgus, et peamiselt suunati programmi pered, kus olid pereliikmete vahel konfliktid või olid lastel probleemid koolis. Osal peredest oli ka raske materiaalne olukord või oli oht, et vanematelt võetakse ära laste hooldusõigus.

Riskiperedes elavate laste huvides tuleb

probleemide ilmnedes kohe sekkuda, et tagada lastele turvaline kasvukeskkond. SOS Lasteküla peretugevdamise programm püüab seda eesmärki igati täita. Koostöös kohaliku omavalitsuse, teiste institutsioonidega, perede ning kohaliku kogukonnaga arendatakse perede võimekust oma laste eest paremini hoolitseda. Programmi pakutavaid teenuseid finantseerib SOS Children's Villages International, kaasfinantseerijaks on kohalik omavalitsus.

SOS Lasteküla peretugevdamiseprogrammi peamised põhimõtted on:

- ♦ Lapsel on kõige parem kasvada oma päritoluperes.
- ♦ Vanemad vastutavad oma lapse arengu eest.
- ♦ Kohalik kogukond on lastele ja peredele toeks.
- ♦ Lastele ja peredele peavad olema tagatud nende õigused.

SOS Lasteküla peretugevdamise programmi töömeetodiks on juhtumikorraldus, mille tööprotsessi kirjeldab joonis 1.

Joonis 1. Peretugevdamise programmi tööprotsess

Peretugevdamise programmi tööprotsess

Programmi käigus pakutakse perele toetavaid tegevusi mitmes eluvaldkonnas. Tegevused on mõeldud eelkõige tervele perele, kuid on ka neid, mis on suunatud vanematele või lastele eraldi. Peamiselt pakutakse programmi raames pere tugitöötaja teenust. Teised toetussuunad on:

- Hariduse toetamine: lapsele parema ligipääsu võimaldamine koolieelsetele asutustele, kooli- ja koolivälistele teenustele. Näiteks osutatakse abiõpetaja teenust; juhendatakse vanemaid, kuidas kindlustada lastele nende arengule vastav õppekava.
- Tervise toetamine: lapse ja vanemate tervisliku seisundi parandamine, sh ka ennetustegevus.
- Sotsiaalne toetamine: sotsiaalnõustamine ja rühmatöö.
- Psühholoogiline toetamine: positiivse psühholoogilise keskkonna kujundamine peres, pingetaluvuse ja iseseisva toimetuleku oskuse arendamine.
- Vanemaharidus: lastevanemate oskuste ja teadmiste suurendamine selleks, et nad oskaksid toetada oma laste füüsilist, emotsionaalset, intellektuaalset, sotsiaalset ja vaimset arengut.
- Vaba aja tegevuste toetamine, et laps saaks osaleda huvitegevuses, käia kultuuri- ja spordiüritustel.

Programmi raames töötatakse ka kogukonnaga, sõltub ju perele heaolu ka kogukonna toetusest. Põhilised tegevussuunad on:

- Kogukonda teavitavad üritused.
- Kogukonna mobiliseerimine: abivajajate märkamine, nende vajaduste hindamine ja toetusvõimaluste leidmine lähtudes kogukonna ressurssidest.

Programmi raames arendatakse oskusi, mis

toetavad perele iseseisvat toimetulekut. Pakutavad teenused ja tegevused vastavad pere arenguplaanile, mis koostatakse koos pere ja neid toetava võrgustikuga pere hindamise põhjal. Aastaks koostatud arenguplaan vaadatakse kord kuus üle. Programmis võib pere osaleda üks kuni kolm aastat. Programmi ajaline piiritletus ei sobi siiski kõigile perele, nii pööratakse oma probleemidega perega tegelenud töötajate poole ka pärast programmi läbimist.

Programmi mõju-uuring Narvas

Eespool viidatud mõju-uuring viidi läbi viis aastat pärast programmiga alustamist. Parema ülevaate saamiseks rakendati andmete kogumiseks nii kvalitatiivset kui ka kvantitatiivset meetodit. Kvantitatiivne uuring teostati ankeetküsitlusega, kvalitatiivses uuringus kasutati poolstruktureeritud individuaal- ja gruppintervjuusid. Kokku osales 52 sellist peret, kes kasutasid uuringu ajal ka programmi teenuseid (64% kõigist osalevatest peredest) ja 46 peret, kes olid juba programmi läbinud (54% kõigist sellistest peredest). Lisaks võtsid uuringust osa ka programmi töötajad (perele tugiisikud ja koordinaator) ning partnerid (Narva linna sotsiaalabiamet, Ohvriabi, MTÜ Pereprojekt, SA Narva Haigla, MTÜ Perekolle, EHPV, SA Narva Muuseum ja koolid).

Uuringust selgus, et enam kui pooled peredest suunas programmi lastekaitse, 18% peredest suunati koolist, 16% osalejaist pöördus oma algatusel, 5% juhtudest olid suunajateks sõbrad või tuttavad ning üksikuid peresid suunasid ka lastekodu ja lasterikaste pere ühing.

Lastekaitse suunatud perele puhul nimetati kõige sagedamini suunamise põhjuseks vanemate konflikti lastega, teisel kohal on raskused koolis ning konflikt perekonnas. Kõik pered, kes osalesid programmis seoses

vanemlike õiguste säilitamisega, olid lastekaitse suunatud, kahe pere lapsed olid programmi rakendamise jooksul asendushooldusel. Lastekaitse on ühtlasi ka programmi kõige pikaajalisem koostööpartner, lastekaitsetöötajad hindavad programmi mõju sihtrühmale kõrgelt.

Uuringust selgus, et programmi osalemise keskmine aeg on 1,5 aastat, kuid paljud pered osalevad programmis rohkem kui kolm aastat. Tihti on tegemist multiprobleemsete peredega ja vanematega, kellel on alkoholisoletuvus. Keskmine programmis osalev pere on kolmeliikmeline üksikvanemaga pere, kus vanem on keskaridusega ja ei tööta. Pere keskmine sissetulek on 710 eurot ja 22 senti kuus.

Vastates küsimustele, mis puudutasid pere rahulolu teenustega, töid pered välja, et programmis osalemine mõjub nende elule hästi. Kõige kasulikumaks pidasid nad pere tugitöötajate tööd, teisel kohal on psühholoogiline nõustamine ja kolmandal kohal vanemate klubi.

Üheks efektiivsuse kriteeriumiks on programmi pikaajaline positiivne mõju peredele pärast programmi läbimist. Uuringust selgus, et programmis osalemise ajal on positiivne mõju kõige suurem. Programmi läbimise järel hea mõju kestab, kuid on ka peresid, kes ei suuda oma probleemidega iseseisvalt toime tulla ja mõned neist soovivad läbida programmi korduvalt. Programm mõjutab peamiselt pere emotsionaalset võimekust, paraneb pere iseseisev toimetulek ja see omakorda aitab lahendada probleeme. Enamik peresid osaleb mitmes programmi tegevuses. Nad omandavad teadmisi ja arendavad oskusi suhtlemispsühholoogias ja laste kasvatuses,

saavad sotsiaal- ja juriidilist nõustamist. Enamik peredest on rahul programmi korraldusega ja töö tulemustega, sest on saanud enda sõnul programmist kasu. Vanemate arvates pakkus programmis kogetu neile psühholoogilist ja juriidilist tuge, nad saavutasid parema kontakti oma lapsega. Intervjuudest vanemate ja lastega selgus ka, et muutusid pere väärtushinnangud. Programmis pöörati palju tähelepanu pere terviklikkusele, usaldusele ja sõprusele. Enamik uuringus osalenud peredest, kes olid juba programmi läbinud (76%), kinnitas, et programm mõjus neile positiivselt. Negatiivset mõju ei toonud ükski pere välja, kuid 24% vastas, et programm ei avaldanud perele mingisugust mõju. Viimaste seas olid peamiselt vanemad, kellel ei õnnestunud vanemlike õigusi säilitada või oli endiselt oht neid õigusi kaotada. Kuid siiski enamik seoses vanemlike õiguste säilitamisega programmi suunatud peresid sai sealt abi ja lapsed on jäänud perekonda.

Uuringutulemustest võib järeldada, et programm täidab oma eesmärgi: tugevdab peresuhteid ja aitab kaasa sellele, et lapsed kasvaksid peres. Mõnel juhul suunati laps sõltumata pere programmis osalemisest ikkagi asenduskodusse.

Programm vajab veel põhjalikumat hindamist ja täiendamist, kuid kindlasti tuleb suurendada programmi erinevates tegevustes osalevate perede arvu.

Programmi mõju-uuring näitas programmi tugevaid külgi, kuid samas panni mõtlema, kuidas programmi täiendada/parandada, et tõsta teenuste kvaliteeti. SOS Lasteküla arvestab uuringu tulemustega ja jätkab programmi arendamist. **S**

Artikli koostamisel on kasutatud SOS Lasteküla dokumente ja juhendmaterjale.

SOS Children's Villages International kodulehekülg <http://www.sos-childrensvillages.org>
SOS Lasteküla kodulehekülg <http://www.sos-lastekyla.ee>

Lastekeskus Tähetorn on väike, aga tubli

Merle Tomberg

Juhatuse esimees, Lastekeskus Tähetorn

Igal Eesti hoolekandetasutusel on oma tugevused ja väljakutsed. Samas otsivad hoolekandetöö tegijad sageli teenuste parendamiseks uusi võimalusi. Jagan järgnevalt väikese lastekeskuse Tähetorn sotsiaaltöö kogemusi.

Lastekeskus Tähetorn (edaspidi LT) on mittetulundusühinguna tegutsenud 14 aastat. Lastekeskus asub Tallinnas Kopli tänaval kahekordses üüritud majas. Algul oli meie tegevus mõeldud nn tänavalastele, lapsed tulidki esimestel aastatel keskusse otse tänavalt. Praegu pakume päevakeskuse teenust toimetulekuraskustega perede kooliealistele lastele, keda suunavad lastekeskusesse lastekaitsetöötajad. Laste päevakeskuse teenuse sisule ei ole seadusega nõudeid kehtestatud, kuid seda on teinud kohalik omavalitsus. Tallinnas on sarnase teenuse pakkujaid kokku kaheksa. Neist kuus on Tallinna linnaosade asutused ja kaks mittetulundusühingut. Teenuse vajadus on kõige suurem Põhja-Tallinnas ja Lasnamäel. Lastele mõeldud teenus peab olema kodu lähedal, sest kodust ja koolist kaugele sõitmine ei ole mõistlik ega sageli ka võimalik.

Lastekeskuse eripära

LT on suhteliselt väike asutus: täiskohaga töötajaid on kolm, lisaks väikse koormusega õpetaja abi ja asendusteenistuja. Lapsi on nimekirjas ligikaudu 30. Toetame LTs lapsi õppimisel, pakume neile ühiseid ja individuaalseid arendavaid tegevusi, suhtleme lapsle oluliste inimestega. Meie keskuse

teeb eriliseks see, et jagame ka traditsioonilisi kristlike väärtusi. Lastele on piiblitunnid, toidu eest täname söögipalvega, jagame isiklike kogemusi jm. Pakume keskus sooja lõunasööki, igal aastal külastame Vembu-Tembumaad, käime ekskursioonidel, lapsed esinevad meie külalistele. Igasuvine laager toimub mõnes mereäärse laagrikeskuses, programmi valmistavad ette ja viivad läbi vabatahtlikud kristlased USAst. Ürituste ja huvitegevuse korraldamisse keskus kaasame samuti vabatahtlikke. Väga harva saame teenuse pakkumise lõpetada seetõttu, et perel ei ole selle järele enam vajadust. Tavaliselt on lõpetamise põhjuseks pere kolimine või see, et laps lõpetab põhikooli. Sageli jäävad lapsed pärast kooli lõpetamist veel mõneks ajaks töötajate ja teiste lastega suhtlema, eriti siis, kui nende nooremad õed-vennad käivad veel keskus. Ilmselt on meie väikses mittetulundusühingus ka natuke rohkem ohinapõhisust kui hoolekandetasutustes keskmiselt.

Olulised põhimõtted

Asutuse väärtuste ja tööpõhimõtete ühine sõnastamine võtab tavaliselt rohkem aega, kui esialgu planeeritud. Neid teemasid ei analüüsita tihti, samas on need inimeste

igapäevase kokkutulemise põhjus. Eelmisel aastal võtsime aega, et läbi arutada ja kirja panna, mis on meie kõige olulisemad põhimõtted. Kõike olulist ei jõua kirja panna, piirdusime kuue põhimõttega ja need ei ole siin tähtsuse järjekorras.

- Laste individuaalsetest vajadustest lähtumine.
- Laste ja perede kaasamine tegevuste planeerimisse, elluviimisesse ja hindamisse.
- Traditsiooniliste kristlike põhimõtete järgimine.
- Partnerite kaasamine tegevuse tulemuslikkuse suurendamiseks.
- Kvaliteetse, tulemusliku ja kestliku teenuse pakkumine.
- Abivajavate laste ja perede vääriskuse austamine.

Et kõik saaksid asjast ühtemoodi aru, lisasime põhimõtetele ka täpsema kirjelduse ja näited. Suuremad eesmärgid kajastuvad ka meie iga-aastases tegevuskavas.

Kvaliteedi edendamine

LT on praegu kõige väiksem sertifitseeritud EQUASSi (sotsiaalteenuste kvaliteedi sertifitseerimissüsteem) rakendav asutus Eestis. Otsustasime EQUASSiga tegelema hakata 2013. a sügisel. Põhimõttelisele valmisolekule seda kvaliteedisüsteemi rakendada järgnes enesehindamine. Saime aru, et ees ootab palju tööd. EQUASS Assurance kvaliteedisertifikaadi saime aprillis 2015. Kahe vahepealse aasta sisse mahtus hulga koosolekuid, uusi algatusi, üritusi ning oma dokumentide korrastamist.

Otsustasime ühingu arendustegevustele taotleda rahalist toetust Kodanikuühiskonna Sihtkapitali Arenguhüppe taotlusvoorst. Projekt, mille sisuks oli kvaliteedisüsteemi rakendamisega alustamine, sai rahastuse. Tänu sellele oli meil võimalik katsetada

loomateraapiat, võimaldada töötajatele koolitust, korraldada seminar Tallinna laste päevakeskuse teenuse pakkujatele. Projekti raames uuendasime põhjalikult ühingu põhikirja, koostasime esimese arengukava, kirjeldasime pakutavat teenust, koostasime töötaja käsiraamatu, muutsime ametijuhendeid, uuendasime sisekorraeeskirju, töötasime välja aasta tegevuskava ja aruande vormid ning kaebuste esitamise korra. Viisime läbi tagasisideküsitlused laste, lapsevanemate ja koostööpartnerite hulgas. Korraldasime esimesed perepäevad. Täiendasime kodulehte, viisime läbi töökeskkonna riskihindamise ja töötasime välja ning võtsime kasutusele üheksa uut klienditöö vormi. Ürituste info on lastele jt huvilistele kättesaadav LT Facebooki lehel.

Töötaja käsiraamatusse koondasime kõik olulisemad töö põhimõtted. Näiteks töö planeerimine ja aruandlus; tagasiside kogumine; personalitöö ja -arendus; laste õiguste tagamine ning laste füüsilise, vaimse ja majandusliku ärakasutamise ennetamine; klienditöö konfidentsiaalsus; teenuse tulemuslikkuse näitajad.

Ajajärk enesehindamisest EQUASSi auditini oli töörohke tõttu tormiline ja samas väga huvitav. EQUASSi koolitustel toonitatakse, et kvaliteedisüsteemi edukas rakendamine eeldab juhtkonna pühendumist. Muutuste elluviimisel oligi meil suur roll juhatuse liikmetel, kes olid samal ajal ka tegevjuhi rollis. Lastekeskuse kogenud töötajad tulid muutustega meelsasti kaasa ja sidusid oskuslikult LT mineviku, oleviku ja tuleviku. Väikese asutuse suur eelis on see, et kõik töötajad suhtlevad vahetult, info ei muutu selle edastamisel mitme struktuuriüksuse vahel. Kõige huvitavamad olid aga ilmselt sisulised arutelud sellistel teemadel nagu näiteks laste õiguste tagamine, tagasiside kogumine, laste arvamusega arvestamine, lastekeskuse sisekord, eetika igapäevatoos

jms. Häid ideid kogunes rohkem, kui saame kohe rakendada. Kuigi nüüd on lastekeskusel esimene kvaliteedisertifikaat käes, on kõik ikka alles (ja jälle) alguses. Uuendused tuleb n-ö käima joosta, siis aga nende sobivust hinnata ja vajadusel asju muuta.

Väljakutsed ja tulevik

Olen nii Eestis kui ka välismaal näinud usku-matult tublisid väikeseid asutusi. Sageli on nende edu saladuseks võime muutusi kiiresti ellu viia, sest kaasatavaid töötajaid on vähe. Väikeses asutuses teab iga inimene, et tema tööst sõltub palju ja igaüks on väga oluline.

Mida soovitada teistele väikestele asu-tustele? Soovitan kaasata vabatahtlikke, sest abikäsi ja värsket pilku on ikka tarvis. Samas ei tohi inimesi, kes on nõus panustama, ülesannetega üle koormata. Vabatahtlik töö on jätkusuutlik, kui sellest on tegijale rohkem rõõmu kui muret. Teiseks soovitan asutuste juhtidel tutvuda EQUASSiga ja otsustada, kas seda võiks oma asutuses rakendada. LTle sobib see hästi ja ilmselt sobib paljudele sot-siaalteenuste pakkujatele. Eriti neile, kellel on oma klientidega pikemaajaline suhe (mitte üksikud nõustamiskorrad). Väikesel ja suurel teenusepakkujal on mõlemal omad plussid ja miinused, asutuse suurus ei peaks olema omaette eesmärk. Oluline on soov ja suut-likkus pakkuda kvaliteetset teenust.

Lastekeskuse pidev väljakutse on tasakaalu leidmine grupi- ja individuaalse töö vahel. Meie sihtgrupp on põhikoolis käivad lapsed, eri vanuses lastele tuleb läheneda erinevalt. Lastekeskuses käib nii eesti kui ka ainult vene keelt kõnelevaid lapsi. Tegevuste korraldamine eri keeltes ja tõlkimine on vahel keerukas, kuigi lapsed kohanevad kiiresti.

Muidugi peame olema kursis kõigi teenusepakkujatele kehtestatud nõuete ja muudatustega. Suur asutus saab värvata igasse tööloiku (personalitöö, finantsjuhtimine,

kvaliteedijuhtimine jne) kompetentse spet-sialisti, väikses asutuses tuleb kõik küsimused lahendada juhil. Kuna LT vabatahtlikud vahetuvad sageli, siis tuleb pidevalt otsida uusi inimesi, kellel on oskusi ja soovi abiks olla.

Lastega suheldes seisavad töötajate ees tihti tõsised pedagoogilis-psühholoogilised väljakutsed. Kuigi erialane haridus, pikaaja-lised kogemused ja ligimesearmastus aitavad enamikus olukordades, vajavad töötajad ka täiendkoolitusi, et oma teadmisi uuendada. Piiratud eelarve sageli ei võimalda tasulisi koolitusi. Ka asendamiste korraldamine koolituste ajaks on väikeses asutuses keeruline.

LT sooviks teha rohkem, kui lähiaja inim-, finants- ja ajaressurss võimaldavad. Lastekeskuse kõige suurem väljakutse on teenuse kestma jäämine. Rahaline stabiilsus võimaldaks rohkem aega pühendada sisulisele tööle. Meile teevad suurt rõõmu meie pika-ajalised koostööpartnerid ja ka ühekordsed toetajad, kes on lastele tuge pakkunud ja lastekeskust aidanud. Lastekeskuse kodu-lehel täname kõiki toetajad alates väikeste kingituste tegijatest Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuametini. Meie väga oluline koos-tööpartner on ka Põhja-Tallinna Valitsus.

Lastekeskus tegutseb selleks, et muuta laste ja perede elu paremaks nii olevikus kui ka tulevikus. Tegevusi planeerides mõtleme sellele, et lastel oleks pakutud teadmistest ja saadud kogemustest abi ka tulevikus täiskas-vanuna. Laste päevakeskustel on suur roll asendushoolduse ja kuritegude ennetamisel. Üldjuhul ei ole vaja last perest eraldada, kui ta saab tuge päevakeskusest. Kõik lastekaitsega seotud inimesed teavad, kui palju tõsiseid probleeme toob kaasa see, kui nn riskilapsed veedavad aega tänaval. LT soovib, et lastel jääks lapsepõlvest ilusaid mälestusi, et nad saaksid toimetulekuks kasulikke oskusi, lõpetaksid põhikooli ja teaksid, et kiriku uks on kõigile alati avatud. **S**

Eluilmakesksus aitab mõista sotsiaaltöö väärtust

Marju Selg

Sotsiaaltöö lektor, Tartu Ülikool

Eluilmakesksus oma tervikliku inimese-, ühiskonna- ja sotsiaaltöökäsitlusega annab vahendid, mille toel näidata sotsiaaltöö väärtuslikkust, tõsta esile sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötajate erilist rolli ühiskonnas.

Selles artiklis jätkan eluilmakeskse sotsiaaltöö käsitlemist, millega tegin algust ajakirja eelmises numbris (Selg 2015). Kõigepealt mõne sõnaga pealkirjast. Sotsiaaltöös on tähtsal kohal väärtused: inimlikkus, sotsiaalne õiglus, inimväärikus, ausus ja usaldus, tähenduslike suhete olulisus, kompetentsus, vastutustunne ja professionaalne pühendumus. Selles loetelus peegelduvad nõudmised, mida ühiskond sotsiaaltöö professionile ja igale sotsiaaltöötajale esitab. Ka erialasisene väärtuste ja eetilise rõhutamine, võiks ka öelda, et sotsiaalne malbus ja ettevaatlikkus teeb selle professioni haavatavaks: võimukamatel huvigruppidel ei ole raske leida sotsiaaltöö nõrku kohti, et selle üle kontrolli kehtestada ning oma eesmärkidele allutada. On selge, et väärtused kuuluvad sotsiaaltöö teadmusse, aga tõsiseltvõetavaks professioniks teeb sotsiaaltöö selle eripärane teoreetiline ja uurimuslik alus. Usun, et eluilmakesksus oma tervikliku inimese-, ühiskonna- ja sotsiaaltöökäsitlusega annab vahendid, mille toel näidata sotsiaaltöö väärtuslikkust, tõsta esile sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötajate erilist

rolli ühiskonnas. Artiklis käsitlen kõigepealt eluilma mõistet sotsiaaltöös, toetudes saksa autoritele. Seejärel arutlen, kuidas eluilmakesksus aitab mõista sotsiaaltöö eripära ja kohta teiste distsipliinide seas.

Keskne mõiste – eluilm

Eluilmakeskse sotsiaaltöö juured on fenomenoloogilises filosoofias ja sotsioloogias (Husserl, Schütz, Berger ja Luckmann) ning oma nime on see saanud sealt pärit eluilma mõistest. Laiemas tähenduses on eluilmakeskne sotsiaaltöö üldmõiste, mis võtab kokku viimase 30–35 aasta erialased diskussioonid ning teoreetiliste lähenemisviiside, praktika mudelite ja rakendusvaldkondade arengu Saksamaal ja teistes saksa kultuuriruumi maades.

Eluilmale keskendumise idee hakkas sotsiaaltöösse ilmuma 1960. aastatel, inspireerituna uuest kriitilisest sotsiaalteadusest. Mõiste eluilm aitas teadlikult vastu seista distsiplineerivale ja stigmatiseerivale sotsiaaltööle, mis eirab abivajajate vaatenurka ning toimub ekspertide poolt kindlaksmääratud meetodite

kohaselt. Üldiselt oli eluilmakesksuse tulek sotsiaaltöösse vastus poliitilisele ja erialasele võõrandumisele.

Esimesena võttis eluilmakeskse sotsiaaltöö kui mõiste kasutusele Hans Thiersch 1970. aastate lõpus. Ta vastandas eluilmakesksuse traditsioonilistele, meditsiinilist abi jälgendavatele töövormidele (anamnees, diagnoos, ravi) ning pidas tähtsaks inimese probleemide käsitlemist tema argipäeva ja tema arusaamu arvesse võttes. Thiersch tõi sotsiaaltöösse abistamisviisi, mis põhineb dialektilisel vastuolul kliendi argipäeva ja toimetulekustrateegiate austamise ning nende provokatiivse vaidlustamise vahel. Inimese argipäeva ning tema individuaalse, kohalikul tasandil toimuva abistamise asetas ta keskkonnast tulenevate raskuste ja võimaluste ning ühiskonna sotsiaalsete struktuuride konteksti.

Eluilm mõistet tänapäeva sotsiaaltöö kontekstis lahti mõtestades eristab Thiersch koos kaasautoritega viit lähenemisviisi (Thiersch jt 2015, 184–186).

Esiteks, eluilm kui kirjeldav, fenomenoloogilis-interaktsioonilise suunitlusega mõiste, mis viitab sellele, et inimest ei käsitleta abstraktse indiviidina, vaid arvesse võttes seda tegelikkust, millest ta end ikka ja uuesti leiab, tema argipäeva. Inimeste argipäeva ja eluilm kriitiline analüüs sai alguse Alfred Schützi, Bergeri ja Lucmanni ning Chicago koolkonna töödest ning seda on edasi arendanud paljud tuntud teadlased. Idee on selles, et inimese elutegelikkust ja toimimismustreid rekonstrueeritakse, lähtudes argipäevasusest. Argipäevane eluilm moodustub kõigest sellest, mis meid vahetult ümbritseb nii füüsiliselt (tehis- ja looduslik keskkond) kui ka sotsiaalselt ning mis on saanud meie omaks tänu tähendustele, mida me ise ja teised sellele omistavad. Inimese argipäevast eluilm struktureerib kolm mõõdet: läbielatud aeg, läbielatud ruum ja

läbielatud sotsiaalsed suhted. Sotsiaaltöös on eriti oluline tegelikkuse ja selle kogemise mustrite kvalitatiivne külg: kas ruumid on inimesele avatud või suletud, kas aeg struktureeritud või kaootiline, perspektiivitu või lootusrikas, kas oleme teistega loomulikes ja tähendusrikkastes suhetes või ära lõigatud, kas suhted on toetavad ja arengut soodustavad või konfliktid ja allasuruvad. Inimese eluilm on tema enesestmõistetav elukeskkond, argipäev, millest ta ei saa välja astuda, kuid mida on võimalik vaidlustada ja muuta. Elu võib olla ressursirikas ja võimalusterohke, kuid võib veeretada teele ka üle jõu käivaid takistusi. Selles kontekstis on ebakohane või hälbiv käitumine märk jõupingutustest ebasoodsate oludega toime tulla ning seepärast on vaja inimese olukorda ja pingutusi kõigepealt austada, isegi siis, kui toimuval on inimesele endale ja teistele halvad tagajärjed.

Teiseks, avaramast vaatenurgast on eluilm kogetav tegelikkus, mis jaguneb elukeskkondadeks või -valdkondadeks. Funktsioonide järgi eristuvad eluvaldkondadena perekond, töö, kool, noortegrupid ja avalikkus. Inimesed läbivad elu jooksul mitmeid eluvaldkondi, liiguvad neis eri teid pidi ja erinevas järjekorras ning saavad erinevaid kogemusi. Need kogemused kas liituvad ja täiendavad üksteist positiivselt, või siis surutakse alla, mille tulemuseks on hingelised kannatused ja traumad. Selles kontekstis on eluilm mõiste vajalik konkreetsete tingimuste rekonstrueerimisel eri eluvaldkondades, näiteks kohanemisprobleemide korral, kui on vaja end jagada mitme eluvaldkonna vahel.

Kolmandaks, eluilm kriitilise rekonstrueerimise tähenduses on eluilm normatiivne ja kriitiline mõiste. Inimene kogeb ressursse, tähendusi ja toimetulekumustreid olemuslikult vastuolulistena: need võivad olla kergendavad, pakkuda sotsiaalset kindlustunnet, ergutada fantaasialendu ja loovust,

aga ka allasuruvad ja takistavad, nii et nende talumine tekitab viha ja kurbust. Eluilm normatiivse ja kriitilise mõistena käsitleb inimesi läbi vastuolu enesestmõistetava stabiilsuse ning võimaluste ja muutuste vahel. Sotsiaaltöö klient on vastuolulises olukorras: ühel pool on vilets, kuigi siiski stabiilselt laabuv argipäevatoimetulek, kusjuures ta kardab muutusi ja keeldub endale tunnistamast oma armetust ja allasurutud seisundit, teisel pool aga võimalused ja lootused parematele tingimustele. Sellisele dialektilisele vastuolule toetuv sotsiaaltöö lõhub (dekonstrueerib) mitterahuldava tasakaalu ja rekonstrueerib elu ilma, st aitab üles ehitada paremat tulevikku. Stabiilsuse ja muutuste dialektika rakendamise näiteks sotsiaaltöös oli eelmises elu ilma-artiklis (Selg 2015) käsitletud perejuhtum.

Neljandaks on elu ilma mõiste alati seotud aja ja sotsiaalse kontekstiga. Kogetav tegelikkus on määratud ühiskondlike struktuuride ja ressursidega: ühiskonnakorraldus ja üldised sotsiaalmajanduslikud tingimused; ühiskonnas valitsev solidaarsus või ebavõrdsus; inimeste argielu keskkondade füüsiline ja sotsiaalne kvaliteet. Eluilm on mõtteline punkt, kus lõikuvad objektiivsed, inimese kogemusest sõltumatud struktuurid ning inimese subjektiivse tegelikkuse, tema argipäeva tähendused ja toimimismustrid. Piltlikult öeldes on eluilm näitelava, kus inimesed esitavad oma osi vastavalt lavastuses ettenähtud lavakujundusele, näitemängu tekstile ja lavastaja juhistele. Aga eluilm on ka koht, kus teatud reeglite järgi improviseerides mängida. Fooni ja esiplaani interaktsiooni mõistmine aitab sotsiaaltöötajal rekonstrueerida inimese elu ilma, takerdumata püüdesse kirjeldada olukordade, suhete, tähendus- ja

toimimismustrite kogu keerukust.

Viiendaks, eluilmakeskne sotsiaaltöö areneb vastavalt ühiskonna uutele väljakutsetele. Ressursside ebavõrdse jaotuse, globaalprobleemide, konfliktide, ühiskonna killustumise ning normide murenemise ja võõrandumise¹ tingimustes vajavad elu ilma toimimis- ja tähendusmustrid ajakohastamist. Ebakindlas ühiskonnas triivima läinud inimesed ei suuda luua mõtestatud elukeskkonda ega vastutustundlikult kujundada enda ja omaste elu. Raske on kujundada identiteeti ja eluplaane ning hoida oma joont vastuoluliste kogemuste mõjuväljas. Selle teeb raskeks ühiskonna avatus, kindlate piiride, normide ja pidepunktide puudumine. On kokkuleppe küsimus, millised peaksid olema sobilikud elukeskkonnad ja toimetulekumustrid. Elu ilma mõiste võimaldab neid teemasid tundlikult käsitleda, leida inimeste elus ja sotsiaaltöös uusi võimalusi, korrastada keerukaid kogemusruume ja luua eluplaane vastuoluliste nõudmiste kontekstis. Tänapäeva sotsiaaltöö ülesanne on olla vahendajaks ja otsida tasakaalu vastuolulisuse ja kõigele avatuse ning usaldusväärsuse, kindlustunde ja lootusrikkuse vahel.

Sotsiaaltöö koht ühiskonnas ja teiste distsipliinide seas

Paraku kipub selline avarama mõtestaja ja vahendaja roll Eesti sotsiaaltöös jääma otsese abistamistöö varju. Eluilmakesksus käsitleb sotsiaaltöötajat lisaks kõigele muule ka omapärase sotsiaalse tõlgina, kes tänu oma inimlähedasele tööle on argielu asjatundja ning argielu probleemide tõlkija avalikkusele ja poliitikutele, ning ka vastupidi – ühiskonnakorralduse, sotsiaalsete normide, ressurside ja abivõimaluste tõlkija inimestele. Nõnda osaleb

¹ Võõrandumine (ingl *alienation*, sks *Entfremdung*) kirjeldab individuaalset või ühiskondlikku olukorda, kus algselt loomulik suhe on katkenud, ärastatud või häiritud. Inimene võib võõranduda oma perest, kogukonnast või töökollektiivist, aga ka iseendast, oma tööst või töö produktist.

sotsiaaltöö sellise ühiskonna kujundamises, kus raskustesse sattunud või sihi kaotanud inimestel oleks võimalik leida oma koht, end teostada ja saada täievoliliseks ühiskonna liikmeks.

Eesti kontekstis ärgitab eluilm mõiste arutlema sotsiaaltöö kitsama ja laiema tähenduse üle. Tavamõistes on meie sotsiaaltöö suhteliselt kindlapiiriline, ühiskonnas teatud ülesandeid täitev kutseala koos oma regulatsioonidega ning arendus- ja koolitussüsteemidega. Sellise sotsiaaltöö adressaadiks on eelkõige inimesed, kel on raskusi enda ja omaste argielu korraldamise ja heaolu tagamisega. Kuid sotsiaaltööd võib käsitada ka üldmõistena terve rea inimesi teenivate kutsealade kohta, mis tegutsevad ühiskonna süsteemide ja eluilm vahelisel sotsiaalsel alal, kus oma koht on ka „kitsal” sotsiaaltööl. Need on kutsealad, mis tegelevad aitamise, toetamise, juhendamise, õpetamise, kasvatamise, innustamise ja nõustamisega igäüks oma pädevuspiiride ja kompetentsi kohaselt. Õpetajad ja eripedagoogid, psühholoogid ja psühhoterapeudid, esmatasandi meedikud, noorsootöötajad, avaliku ruumi planeerijad, kogukonnaarendajad, ärijuhid, treenerid, toitumis- ja elustiili nõustajad keskenduvad igäüks eluilm eri aspektidele. Igal neist on oma sotsiaalseid aspekte ja nendega saab tegelda eluilmakeskselt, mõistes eluilm vastavalt oma töö eripärale.

Aga erinevalt neist kitsamalt spetsialiseerunud kutsetest on sotsiaaltöö subjektiks inimene kui tervik: füüsiline ja sotsiaalne, tundev ja mõtlev olend, iseenda ja oma argipäeva aktiivne kujundaja. Et inimene suudaks oma eluga toime tulla, võib ta vajada järeleaitamist, tuge ja innustamist eri eluvaldkondades. Eespool loetletud erialad ja abistamisviisid suudaksid täita paljusid lünki inimese toimimises, kuid need ei

pruugi olla kättesaadavad personaalsete ja struktuursete tõkete tõttu nagu teadmatuse, ebakindluse ja eelarvamused, aga ka vaesus ja keskkonna ressursipuudus, kaugel elukoht, puue, umbkeelsus jne. Seepärast ongi sotsiaaltöö ülesanne vahendada teiste erialade abi ja muid ühiskonna ressursse, edendada erialadevahelist koostööd (Selg 2015) ning ka teatud osa iga abistamistöö ülesannetest enda kanda võtta.

Sotsiaaltöö vahendajaroll ja mitmekülsus kajastub rahvusvahelises ning järjest enam ka Eesti sotsiaaltöö teadmuses, mis püüab endasse haarata naabererialade teoreetilisi ja kogemuslikke teadmisi. Selle tulemuseks on ülimalt keerukas teadmiste kogum, mis annab senisest kitsalt erialakesksest sotsiaaltöökäsitusest üsnagi erineva pildi ning alles ootab põhjalikumalt integreerimist ja mõtestamist (Ewjik 2010; Thole 2010).

Samal ajal võib Eesti sotsiaalvaldkonnas näha, kuidas domineeriv neoliberaalne sotsiaalpoliitika² eirab sotsiaaltöö püüdu areneda iseseisvaks ning oma valdkonnas juhtivaks ja vastutavaks professioniks, mis toetub oma teadmiste ja väärtuste süsteemile. Huvitav on jälgida, kuidas sotsiaaltöö mõiste ja tegevusväli on viimaste aastate ametlikus keelekasutuses ja korraldustes üha pisemaks muutunud. Domineerib kitsas sotsiaaltöö määratlus: nende inimeste (materjalne) aitamine ja hooldamine, kes ise oma eluga toime ei tule. Selline areng aitab kaasa nii sotsiaaltöö adressaatide kui ka sotsiaaltöö enda marginaliseerimisele. Pisendamise taga on neoliberaalsele sotsiaalpoliitikale omane „jaga ja valitse” põhimõte: liigendada sotsiaaltöö üksikuteks erialadeks, mis aga enam ei suuda terviklikult hõlmata inimese argipäeva ning mida sotsiaaltöoga ei seo ka enam selle nimetus (nt rehabilitatsioon, sotsiaalpedagoogika, lastekaitse). Sotsiaaltöö

² Neoliberaalse sotsiaalpoliitika kriitilist analüüsi vt nt Lorenz 2006.

kitsamad erialalõigud on poliitiliselt ja bürokratlikult kontrollitavamad, neile saab kehtestada kvantitatiivseid kriteeriume ning nad peavad konkreetseis lõigus oma tõhusust ja tulemuslikkust tõestama (Lorenz 2006, 128–129).

Selle protsessiga kaasneb sotsiaaltöö küljest ära võetud funktsioonide või erialade sidumine teiste valdkondade või erialadega, mis vähendab sotsiaaltöö kui terviku iseseisvust, avalikku nähtavalekut ja mõjukust. Võtame näiteks hiljuti Maalehes ilmunud artikli Eestis kavandatavast tervishoiureformist ja loodavatest tervisekeskustest. Teenuste seas, mida uued keskused võiksid pakkuda, järgnes tervishoiuteenustele rida sotsiaalsemat laadi teenuseid: „psühholoogilise nõustamise, töötervishoiuarsti-, sotsiaalnõustamis- ja rehabilitatsiooniteenus ning lastekaitsetöötaja vastuvõtt” (Soopan 2015). Loetelu näib pärinevat mõnest sotsiaalministeeriumi kodulehel olevast dokumendist, nt Esmatasandi tervisekeskused (2015), kus neid nimetatakse „esmatasandi tervishoiu *teisasteks* teenusteks” [minu esiletõst – MS]³.

Seda laadi dokumente lugedes tekib paratamatult küsimus, kuidas mõistavad sotsiaaltööd ametnikud, kes kureerivad sotsiaalvaldkonda. Teenused on nimetatud igaüks omaette, neid ei seo omavahel miski ja miski ei seo neid ka keskuses korraldatavate tervisteenustega. Uue keskuse struktuuris ei ole näha üksust, mis eri teenuseid omavahel seoks. Sotsiaaltöö asjatundjad teavad, et sotsiaaltöötaja või esmatasandi tervishoiutöötaja abi vajavatel inimestel on enamasti rohkem kui üks mure. Ka siis, kui inimene pöördub ühe kindla soovi või probleemiga, võib lähemal uurimisel

selguda, et see, mida ta väljendada sõandas, on vaid jäämäe veepealne osa. Seepärast vajavad uued keskused avaramat sotsiaalset missiooni ja ka nimetust, mis seda väljendaks. Eriti just esmatasandil abistamisel on vaja inimest käsitleda tervikuna tema argipäevases eluilmas ja avaramas keskkonnas koos kõigi kehaliste, hingeliste, materiaalsete ja sotsiaalsete vajadustega. See peab saama enesestmõistetavaks praktikaks, mida toetab kogu töökorraldus.

Ning see eeldab, et sotsiaaltöötaja ei oleks uues keskuses peidetud sotsiaalnõustamisteenuse⁴ pakkuja sildi taha, vaid on töö korraldamisel võtmerollis.

Eristamisprotsessi näiteks on ka sotsiaaltöö väljatõrjumine koolist, koolisotsiaaltöö äralõikamine sotsiaaltööst ja ümbernimetamine sotsiaalpedagoogikaks, mis väidetavalt tegeleb küll *sotsiaalsete* probleemidega, aga kasutab selleks *pedagoogilisi* vahendeid, nagu on kirjast Hariduse ja kasvatuse sõnaraamatus (Erelt 2014, 382), mis oleksid justkui aprioorselt õilsamad kui sotsiaaltöö meetodid. Samal ajal on Eesti sotsiaalpedagoogikale eluilmakeskne lähenemine võõras. Et teha veelgi selgemat vahet sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika vahel, on pedagoogide koostatud sõnastikus sotsiaaltöö defineeritud kui „kutsetöö *teiste* inimeste toimetuleku tagamiseks ja seeläbi nende elukvaliteedi parandamiseks” ning sotsiaaltöötaja „tööks on riskirühmadesse kuuluvate inimeste aitamine” (järgneb „riskirühmade” loetelu) (*ibid.*, 383). *Teiste* toimetuleku [minu kursiiv – MS] rõhutamine näitab haridusvaldkonnas levinud kitsast arusaama sotsiaaltööst ning sotsiaaltöö ja selle adressaatide asetamist peavooluühiskonnast väljapoole.

³ Mõtlemapanev on tõsiasi, et see vigane keelend on ministeeriumi kodulehelt levinud paljudesse dokumentidesse, sh perearstide seltsi kodulehele ja KOVde arendusdokumentidesse. Selgituseks: Eesti õigekeelsussõnaraamatu järgi on *teisene* sekundaarne, miski, mis on hiljem lisandunud. *Teisane* ÕSs puudub, leidub sõna *teisal*, mis tähendab mujal, teises kohas.

⁴ Sotsiaalnõustamine on üks sotsiaaltöö lõikudest, mille peamiseks sisuks on teabe andmine teenuste, toetuste jm ressursside ning nende taotlemise korra kohta.

Lõpetan selle mõtlemapaneva näitega ja tõdemusega, et oma eripärase teadmusbaasi aktiivne arendamine ja sellele toetumine aitab sotsiaaltööl end ideoloogiliste mõjude eest kaitsta ja oma iseseisvust tugevdada.

Järgmistes eluilmakeskse sotsiaaltöö käsitlustes tutvustan selle suuna praktilisi perspektiive ja rakendusalasid ning seejärel ka teadmiste loomist, kasutamist ja korrastamist.

S

Viidatud allikad

- Esmatasandi tervisekeskused** (2015). Sotsiaalministeerium, http://sm.ee/sites/default/files/content-editors/Uudised/tervisekeskused_22012015_kor.ppt (21.08.2015).
- Ewijk, H. van** (2010). European Social Policy and Social Work: Citizenship-Based Social Work. London, New York: Routledge.
- Erelt, T.** (toim) (2014). Hariduse ja kasvatuse sõnaraamat. Eesti Keele Sihtasutus.
- Soopan, I.** (2015). Saja miljoni projekt raputab arstiabi alustalasid. *Maaleht*, 30. juuli.
- Lorenz, W.** (2006). Perspectives on European Social Work: From the Birth of the Nation State to the Impact of Globalisation. Opladen: Verlag Barbara Budrich.
- Selg, M.** (2015). Tervikliku sotsiaaltööteooria otsingul: eluilmakeskne sotsiaaltöö. *Sotsiaaltöö*, 2, 26–31.
- Thiersch, H.; Grunwald, K.; Königeter, S.** (2015). Lebensweltorientierte Soziale Arbeit. Grundriss Soziale Arbeit, VS Verlag, 184–186.
- Thole, W.** (2010). Die Soziale Arbeit – Praxis, Theorie, Forschung und Ausbildung. Versuch einer Standortbestimmung. Grundriss Soziale Arbeit, VS Verlag, 19–70.

Vajadus uuriva sotsiaaltöö spetsialisti järele

Hans van Ewijk

Külastisprofessor, Tartu Ülikool

Üldiselt peavad sotsiaaltöötajad end praktikuteks. Samas ollakse rahvusvahelises sotsiaaltöös seisukohal, et sotsiaaltöötaja on kõrge kvalifikatsiooniga spetsialist ning sotsiaaltöö peaks rajanema uurimistööl. Rahvusvahelisest vaatenurgast on sotsiaaltöö Eestis heal positsioonil: seda õpetatakse

ülikoolides – Tallinnas iseseisva erialana, Tartus lähestikku sotsiaalpoliitikaga. Seega oleks vaja põhjalikumalt arutleda, nagu seda teeb ka Judit Strömpl ajakirja käesolevas numbris, milline on Eestis vanemsotsiaaltöötaja¹ roll. Ma nimetaksin neid „uurivateks spetsialistideks”.

¹ Mõiste vanemsotsiaaltöötaja ei viita kindlale ametinimetusele, pigem kõrgema kvalifikatsiooniga spetsialistile, kes panustab sotsiaaltöö arengusse. – Toim.

Uuriv spetsialist ehitab oma praktika üles uurivale hoiakule, viies läbi uurimusi ning rakendades uurimuste tulemusi praktikasse. *Uuriv hoiak* tähendab seda, et vanemsotsiaaltöötaja kui oma ala meister püüab alati mõista kliendi toimimist tema eluolukorras ning üritab sellest lähtudes talle sobivat tuge pakkuda. Kontekstist lähtuv probleemi mõistmine on sotsiaaltöös hädavajalik ja nõuab sotsiaaltöötajalt uurimistahet ning uurija omadusi.

Praktikud tegelevad uurimistööga harva. Rahvusvaheline arusaam sotsiaaltöötajast kui spetsialistist eeldab aga, et tal on uurimistöö oskused. Vanemsotsiaaltöötaja peaks läbi viima kohalikust kontekstist lähtuvaid uuringuid, näiteks uurima noorte või kodutute probleeme oma piirkonnas või seda, kuidas paremini rakendada riiklikku sotsiaalpoliitikat kohalikul tasandil; või siis uurima võimalusi, kuidas vabatahtlikke kasutades lahendada kogukonna sotsiaalseid probleeme. Uurimistegevuse rakendamine sotsiaaltöö praktikas eeldab uurimuste mõistmist, uurimistulemuste kasulikkuse hindamist praktika seisukohast ja oskust uurimistulemusi ning teoreetilisi teadmisi praktikas kasutada.

Algselt põhines teadustöö aga just nende spetsialistide tegevusel, kes uurisid omaenese praktikat ja töötasid selle põhjal välja lahendusi. Seda tehakse endiselt meditsiinis, IKTs ning inseneriteaduses, kuid sotsiaalvaldkonnas valitseb suur lõhe praktikast kaugenenud teadlaste ja teadusest kaugenenud praktikute vahel. Minu arvates on see tõsine probleem, kui tahame sotsiaaltööd edasi arendada, sest lõhe teaduse ja praktika vahel on lihtsalt liiga suur. Seega peaksid vanemsotsiaaltöötajad kui uurivad praktikud tegema tihedat koostööd sotsiaaltöö teadlastest uurijate ja õppejõududega ülikoolides ja rakenduskõrgkoolides. Eestis, kus sotsiaaltööd õpetatakse ülikoolides ja vahemaad on väikesed, saaks

uuriva spetsialisti mudelit edukalt rakendada.

Professionaliseerumise mudelid

Professionaliseerumine on protsess, mille käigus parandatakse elukutse kvaliteeti uurimuste, profiilide ehk ametikirjelduste, standardite, supervisiooni, koolituste ning praktikast õppimise kaudu. Professionaliseerumine võib toimuda erinevate mudelite järgi.

Spetsialistide mudel. Mõnedel kutsealadel määravad professiooni olemuse spetsialistide hulgas levinud juhtivad diskursused. Nad panevad paika elukutse standardid, ametikirjelduse, tõendus põhise kriteeriumid ja haridusnõuded. Seda on endiselt mingil määral näha meditsiinis ning selline on klassikaline professionaliseerumise mudel.

Ülalt alla mudel vastandub eelnevale, sest siin teevad otsuseid nii riiklikes kui valdkonda puudutavates küsimustes juhid, st asutuse juhtkond ja ametnikud. Sellist mudelit kohtame politseis ja kaitseväes. Ülalt alla kujundatakse nii ametikirjeldused, koolitus kui standardid. See mudel kehtib valdkonnades, mille olulised otsused langetatakse kõrgeimal ehk valitsuse tasandil; paljudes riikides tehakse seda osaliselt ka sotsiaaltöö puhul.

Akadeemilises mudelis juhivad elukutse arendamist kõrgkoolide juures töötavad teadlased. Seda mudelit kohtab kindlasti sotsiaaltöös, eriti Eestis. Kuid ka rahvusvahelistes erialavõrgustikes osalevad sotsiaaltöö ametikirjelduste, kompetentside ja kvalifikatsioonide üle peetavates aruteludes kõige aktiivsemalt ülikoolide professorid ja õppejõud. Rahvusvahelistel, aga ka riigisisestel konverentsidel ja aruteludel puudub nii mõnigi kord praktikute vaatenurk.

Täiuslikkusele püüdleva organisatsiooni mudel (vt ka McLaughlin 2007) on mulle meeltemööda, kuna üritab hoiduda

ühepoolsest lähenemisest ning kasutada pigem lõimivaid strateegiaid, et elukutset adekvaatselt arendada. Selleks et meil oleks tugev ja „hea” sotsiaaltöö, oleks vaja tasakaalustatud koostööd praktikute, sotsiaalpoliitika tegijate, teadlaste ja juhtide vahel. Ma usun, et sotsiaaltöötaja elukutse on ideaalne sellise täiuslikkusele püüdleva organisatsiooni mudeli rakendamiseks. Eestis jääb elukutse arendamisel vajaka sotsiaaltöö praktikute ja juhtide vaatest.

Sotsiaaltöö uurimise olemus ja valdkonnad

Viimase paarikümne aasta jooksul on avaldatud väga palju uurimusi sotsiaaltööst, ning analüüsitud sotsiaaltööstuuringu olemust ja valdkondi. Teadlastele on oluline küsimus, kas sotsiaaltöö uurimus on eriline uurimistöö viis või on see lihtsalt sotsiaaltöö praktika uurimine. Arvan, et uurimistöö rõhuasetused ja meetodid sõltuvad suuresti uurimisvaldkonnast ja uurimisküsimusest. Pole olemas ühtainsat igale olukorrale sobivat uurimistöö mudelit. Füüsikaseadustest ja inimekäitumisest arusaamiseks on vaja erisuguseid uurimismudeleid. Sotsiaalteadusteski läheb tarvis eri uurimisvaldkondades erinevaid mudeleid. Sotsiaaltööstuuringus seab eesmärgiks kontekstist sõltuvate keerulistest sotsiaalsetest probleemidest arusaamise ja neile lahenduste leidmise. Seega vajab see spetsiifilisi uurimismeetodeid: enamjaolt kvalitatiivseid, mida täiendavad kvantitatiivsed. Minu nägemuses on sotsiaaltöö uurimises neli peamist uurimisviisi:

1. Professionaalse praktika uurimine.

Uurimissubjektiks on sotsiaaltöö spetsialist oma erialases tegevuses. Kuidas ta tegutseb ja miks: milline on spetsialisti ja kliendi

omavaheline suhe; milliste eetiliste dilemmadega sotsiaaltöötaja silmitsi seisab; mis teda motiveerib ja millised on tema võimed; milliseid teadmisi ta vajab; milliseid probleemiasetusi valib ja milliseid sekkumisi rakendab. Siia kuulub ka tõenduspõhine praktika ja spetsialisti tegevuse hindamine praktikas.

2. Konteksti uurimine, milles sotsiaalteenuste kasutajad on kliendi või kodaniku rollis. Siin uuritakse kontakte ümbritseva maailmaga: kuidas tervishäired, puuded, traumad, isiklikud läbielamised, sotsiaalne klass, sugu, vanus, rahvus, usuline kuuluvus jms mõjutavad inimesi. Kontekstipõhine uurimus on tavaliselt väikese ulatusega konkreetse olukorra või koguni üksikjuhtumi uurimine.

3. Poliitika ja organisatsioonide uurimine. Uuritakse, missugusel positsioonil on sotsiaaltöö sotsiaalpoliitikas ja ühiskonnas; uuritakse valitsemist, kvaliteedipoliitikat ja juhtimist; uuritakse sotsiaaltööd kui valdkonda, kus on palju osapooli, vastasmõjusid ja diskursusi; uuritakse töötingimusi.

4. Professioni uurimine. Keskendutakse üldistele professioniga seotud küsimustele, nagu kompetentsid, ametikirjeldused, haridus ja koolitus, professionaliseerumine, erialaidentiteet, eetikakoodeks, reflektiivsus, vaiketeadmised.

Minu meelest on ajakiri Sotsiaaltöö suurepärane teadmiste vahendaja ning näide selle kohta, kuidas poliitikakujundajad, eksperdid, teadlased ja praktikud annavad ühise panuse professioni arendamisse. Ehk oleks isegi võimalik, et Sotsiaaltöö kaasautoritest võiks välja kasvada üleriigiline sotsiaaltöötaja elukutse arendamise koostöövõrgustik. **S**

Tõlkinud Kristi Raffai

Viidatud allikas

McLaughlin, H. (2007). Understanding Social Work Research. London: Sage Publications.

Tugi rahvusvahelise kaitse saajatele Eestis

Triin Raag

Peaspetsialist, sotsiaalministeerium

Selle aasta kevade ja suve emotsionaalseim, räägituim ja kirjutatuim teema on olnud pagulaste vastuvõtmisega seonduv. Seda hetkest, kui Euroopa Komisjon avaldas 13. mail rände tegevuskava, millega tehti ettepanekud Vahemere-äärsete riikide põgenikekriisi lahendamiseks. Enim tähelepanu said tehtud ettepanekutest liikmesriikidele seatud kvoodid ehk iga liikmesriigi nime taga oli number, kui palju põgenikke ta ümberpaigutamise kaudu Itaaliast ja Kreekast ning ümberasustamise kaudu kolmandates riikides asuvatest pagulaslaagritest vastu võtma peab. Tunduvalt vähem said tähelepanu ettepanekud, mis puudutasid piirkontrolli, inimkaubanduse tõkestamist puudutavaid tegevusi jms. Eesti pidi esialgse kava põhjal ümberasustamise või ümberpaigutamise kaudu vastu võtma kahe aasta jooksul üle 1000 inimese.

Praeguseks, s.o augusti alguseks, pärast mitmeid kohtumisi, on otsustatud, et Eesti võtab kahe järgmise aasta jooksul vastu kõige enam 200 pagulast. Kindlalt on otsustatud 150 inimese vastuvõtmine, sügise jooksul lisandub sellele veel 20–30.

Eesti senine kogemus pagulaste vastuvõtmisel

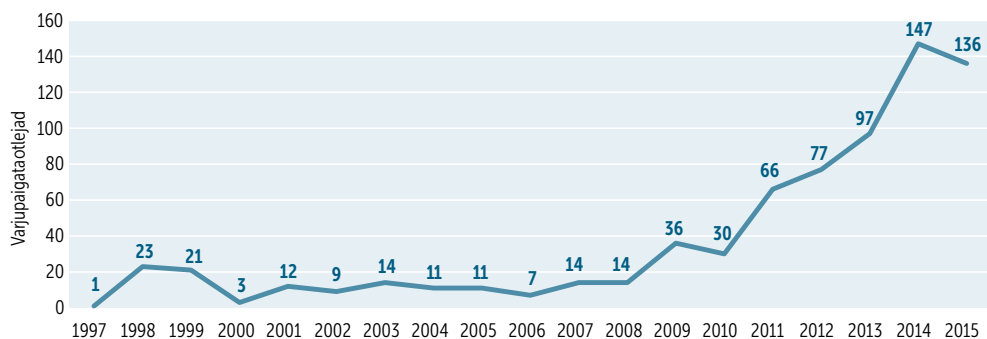
Eesti pagulasvaldkonna ajalugu ulatub tagasi 1997. aastasse, kui Eesti ühines ÜRO Pagulasseisundi konventsiooni ja 31. jaanuari 1967. aasta pagulasseisundi protokolliga ning

jõustus pagulaste seadus. Sellest hetkest on Eesti pakkunud rahvusvahelist kaitset neile, kellel ei ole oma päritoluriiki võimalik tagasi pöörduda, sest põgenetakse sõja või mõne muu konflikti eest; neile, keda ähvardab päritoluriigis tagakiusamine rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast; neile, keda ähvardab surmanuhtluse täideviimine või kohaldamine või piinamine või muu ebainimlike ja inimväärikust alandavate karistusviiside kasutamine olukorras, kui päritoluriik ei soovi või ei ole võimeline kaitset pakkuma.

Rahvusvahelise kaitse menetluse korraldust, rahvusvahelise kaitse andmist, rahvusvahelise kaitse taotlejate ja rahvusvahelise kaitse saajate vastuvõtu korraldust reguleerib 2006. aastast kehtiv välismaalaste rahvusvahelise kaitse andmise seadus.

1997. a alates on Eestilt varjupaika taotletud 757 korral. Varjupaigataotlejate arv on oluliselt kasvanud paaril viimasel aastal (vt joonis 1), kuid endiselt on Eestis esitatud varjupaigataotluste arv üks väiksemaid Euroopa Liidus. Rahvusvaheline kaitse on antud 134 inimesele, see tähendab 15–20% Eestilt varjupaika palunud inimesele. Ülejäänud peavad kas ise Eestist lahkuma või saadetakse nad oma päritoluriiki tagasi.

Kuigi esitatud varjupaigataotluste arv on väike, on päritoluriikide nimekiri pikk. 1997. aastast on varjupaika taotlenud 56 riigi kodanikud. Kõige enam on varjupaigataotlejaid

Joonis 1. Rahvusvahelise kaitse taotlejate arv aastatel 1997–2015

Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet

olnud Afganistanist, Gruusiast, Süüriast, Ukrainast, Venemaalt. Keskmine varjupaigataotleja on mees, vanuses 18–34 eluaastat (vt joonis 2). See kinnitab fakti, et pika ja raske teekonna kodust kaugele jõuavad reeglina ette võtta noored mehed. Naised, lapsed ja eakad jäävad tavaliselt maha kas päritoluriiki või naaberriikide põgenikelaagritesse.

Eestis (nii siseriigis kui ka piiril) menetleb esitatud varjupaigataotlusi Politsei- ja Piirivalveamet. Ühe varjupaigataotluse menetlusaeg on kuni kuus kuud, mida võib põhjendatud juhtudel pikendada ühe aastani. Menetluse ajaks suunatakse taotlejad varjupaigataotlejate majutuskeskusesse. Juhtudel, kui varjupaigataotlejal on endal piisavalt raha või tema ülalpidamise tagab Eestis seaduslikult elav isik, võib Politsei- ja Piirivalveamet anda talle loa elamiseks väljaspool majutuskeskust. Samuti võib varjupaigataotleja paigutada elama väljapoole majutuskeskust turvalisuse huvides, nt kui tegemist on inimkaubanduse ohvriga.

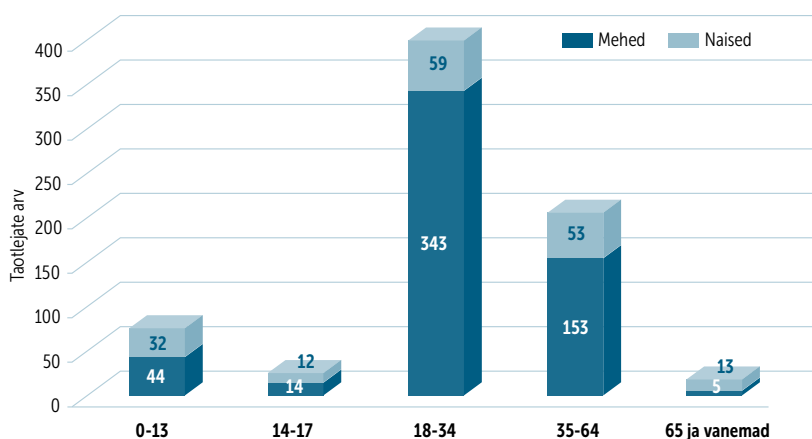
Varjupaigataotlejate majutuskeskuseteenust pakub Hoolekandeteenused AS, kellega on sotsiaalministeeriumil sõlmitud teenuseosutamiseks haldusleping. Praegu on Eestis üks majutuskeskus – Vao keskus –, kuid on selge, et varjupaigataotlejate arvu oluline kasv viimasel ajal on kaasa toonud vajaduse lähiajal veel ühe keskuse avamiseks. Veel ei ole teada,

kus ja millise mahutavusega uus keskus saab olema, kuid on selge, et uue majutuskeskuse avamiseks on vajalik eelnev kokkulepe kohaliku omavalitsuse ja kogukonnaga.

Keskuses viibimise ajal tagatakse varjupaigataotlejale majutus, makstakse toimetulekupiiri ulatuses rahalist toetust, varustatakse esmavajalike rietus- ja muude tarbeesemetega, samuti on olemas juurepääs tervishoiuteenusele. Keskuses toimuvad eesti keele tunnid, viiakse läbi ühisüritusi, osaletakse avalikel üritustel. Varjupaigataotlejatel tekib õigus töötada kuus kuud pärast taotluse esitamist. Töötamisõigust kasutatakse aktiivselt – on mitmeid kohalikke ettevõtteid, kes pakuvad varjupaigataotlejatele tööd hooajatöödel, aga võimalusel ka pikemaks ajaks. Võimalus töötada annab võimaluse olla aktiivne, omandada ja säilitada tööoskusi, tunda end väärtustatuna. Samal ajal kui varjupaigataotleja töötab, katab ta ise kulutused riitele jms, samuti ei maksta talle rahalist toetust.

Tugi rahvusvahelise kaitse saajale

Rahvusvahelise kaitse saajaid toetavad kohalikku omavalitsusse elama asumisel majutuskeskus ja tugiisikud. Esmalt püütakse koostöös leida sobiv elukoht, mille otsimisel arvestatakse töökoha leidmise võimalusi või juba olemasoleva töökoha asukohta, lastega

Joonis 2. Rahvusvahelise kaitse taotlejate jagunemine soo ja vanuse alusel (1997–2015)

Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet

perede puhul kooli- ja lasteaia asukohta jms. Arvesse võetakse ka rahvusvahelise kaitse saaja soove, kuid talle selgitatakse reaalseid valikuid ja võimalusi. Tavaliselt leitakse sobiv eluruum üüriturult, rahvusvahelise kaitse saajat toetatakse üürisuhte alustamisega seotud tasude maksmisel ning vajadusel üüri tasumisel kuni kahe aasta vältel. Samal perioodil tagatakse võimalus õppida eesti keelt. Eesti keele õppimine ei ole praegu rahvusvahelise kaitse saajatele kohustuslik, kuid selle kohustuslikuks muutmise osas käib arutelu. Eesti keele õppimise vajalikkuses ei kahtle keegi, pigem on küsimus, kuidas seda toimivalt ja edukalt teha.

Vajadusel tagatakse rahvusvahelise kaitse saajale ka tõlketeenus, seda eelkõige ametiasutustes, aga ka tervishoiuteenuse saamisel või haridusasutuses. Tõlketeenust on läbi aastate väga vähe kasutatud. Põhjuseid võib olla mitmeid: tõlketeenus ei ole alati kättesaadav, seda kas tõlgi puudumise, suure vahemaa või hinna tõttu, kuid vähese vajaduse tingib ka rahvusvahelise kaitse saajate (vahel vähene) inglise ja vene keele oskus ning kindlasti ka tugiisikute tugi asjaajamise juures.

Ümberasustamise ja ümberpaigutamise kaudu pagulaste vastuvõtmine

Nagu eespool juba öeldud, võtab Eesti järgmise kahe aasta jooksul vastu kuni 200 pagulast, neist 160 ümberpaigutamise kaudu Itaaliast ja Kreekast ning 20 ümberasustamise kaudu kolmandates riikides asuvatest põgenikelaagritest. Kuna vastu võetakse inimesed, kellel on juba antud rahvusvaheline kaitse (neile laienevad kõik samad õigused ja kohustused, mis teistele alalistele elanikele), ei paigutata neid elama majutuskeskustesse, vaid neile leitakse elukohad Eesti erinevates piirkondades. Elukoha valikul peetakse silmas reaalseid töötamise, õppimise, kohanemise jm võimalusi.

Selleks et tagada vastuvõetavate pagulaste võimalikult sujuv kohanemine, on Eesti väljendanud soovi kaasa rääkida vastuvõetavate pagulaste valikul – eelistatud oleksid pered, samuti üksikvanemad koos lastega. Samuti ei saabu kõik ligi 200 inimest Eestisse ühel ajal. Esimesed inimesed saabuvad siis, kui oleme nende vastuvõtmiseks valmis, st olemas on eluruumid, lastel on võimalik minna kooli jms.

Kuni 200 inimese vastuvõtmine ei ole meile kindlasti midagi üle jõu käivat. Näiteks elab ühes korrusmajas sageli enam kui 200 inimest. Kahe järgmise aasta jooksul Eestisse vastuvõetavad inimesed asuvad elama Eesti erinevatesse piirkondadesse, nad muutuvad üsna kiiresti üheks osaks meie tavapärasest ühiskonnast.

Lingid:

- ♦ www.valitsus.ee/pagulased
- ♦ www.unhcr.org
- ♦ www.iom.ee
- ♦ www.jmk.ee
- ♦ www.pagulasabi.ee

Olulisemad mõisted

Varjupaigataotleja – välismaalane, kes on esitanud varjupaigataotluse, mille suhtes ei ole Politsei- ja Piirivalveamet otsust teinud.

Rahvusvaheline kaitse saaja – välismaalane, kes on tunnistanud pagulaseks või täiendava kaitse saajaks ja kellele on antud teises riigis elamisluba.

Pagulane – inimene, kelle kaitsevajadus on tuvastatud. See tähendab, et tal on põhjendatud tagakiusukartus rassi, usu, rahvuse, ühiskondlikku rühmitusse kuulumise või poliitilise meelsuse alusel ning talle on antud kaitse 1951. aasta Genfi pagulasseisundi konventsiooni alusel.

Täiendava kaitse saaja – välismaalane, kes ei kvalifitseeru pagulaseks, kuid kelle väljasaatmine või kodumaale tagasisaatmine võib talle kaasa tuua tõsise ohu (näiteks surmanuhtlus, piinamine, muu ebainimlik või inimväärikust alandav kohtlemine ja karistamine, rahvusvaheline või riigisisene relvakonflikt).

Ümberasustamine (ingl *resettlement*) – puudutab inimesi, kelle ÜRO on pagulasteks tunnistanud, aga kes ei ole veel Euroopa Liitu jõudnud.

Ümberpaigutamine (ingl *relocation*) – puudutab inimesi, kes juba on Euroopa Liidus (Itaalias või Kreekas).

Pagulased ja nende staatus

Gaabriel Tavits

Dotsent, Tartu Ülikool

Euroopa Liidu tasandil saavutatud kokkuleppe kohaselt võtab Eesti vastu järgmise kahe aasta jooksul 150–200 pagulast. Vabariigi Valitsuse seisukoht on, et Eesti võtab vastu niisugused pagulased, kellel on juba pagulase staatus antud. See tähendab, et Eesti ei pea enam hakkama välja selgitama, kas isikul on üldse õigus pagulase staatusele või mitte, vaid võtab vastu need, kellele on antud õigus legaalselt Euroopa Liidu (Eesti Vabariigi) territooriumil viibida. Artiklis selgitan lühidalt, kes on pagulane ning missuguseid tugiteenuseid võib tal vaja minna. Samuti osutan praktilistele probleemidele, millega nii tugiisikutel kui ka sotsiaaltöötajatel tuleb kokku puutuda, kui võimalikud pagulased Eestisse jõuavad.

Pagulase mõiste ja staatus

Eestis reguleerib pagulase staatust välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus. Nimetatud seaduse § 4 lg 1 kohaselt on pagulane „välismaalane, kes põhjendatult kartes tagakiusamisi rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast viibib väljaspool päritoluriiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha nimetatud riigilt kaitset saada ning kelle suhtes ei esine pagulasena tunnustamist välistavat asjaolu.” Pagulasseisund on staatus, mis antakse välismaalasele, keda tunnustatakse pagulasena.

Pagulasseisundi taotlejale, kelle suhtes on tuvastatud pagulasseisund ning keda tunnustatakse pagulasena, antakse rahvusvaheline kaitse ja tähtajaline elamisluba kolmeks aastaks. Kui pagulasele on antud elamisluba, võib ta Eestis töötada samadel õiguslikel alusel nagu Eesti alaline elanik.

Eelpool öeldust tulenevalt on pagulane isik, kes on saanud pagulasstaatuse ning sellega koos tähtajalise elamisloa. Nii on pagulane saanud endale õiguse viibida seaduslikult Eesti riigi territooriumil.

Politsei- ja Piirivalveamet ei saada pagulast välja ega tagasi riiki, kus tema elu või vabadus on ohus mingisse rassi, rahvusesse, usku, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste tõttu. Eelpool öeldust hoolimata saab pagulast välja saata, kui:

- 1) on põhjendatud alus pidada välismaalast ohtlikuks riigi julgeolekule
- 2) välismaalase suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus eriti raskes kuriteos ja ta on seetõttu ühiskonnaohtlik.

Enne reaalsel väljasaatmist teeb Politsei- ja Piirivalveamet pagulasseisundi kehtetuks tunnistamise otsuse.

Pagulase õigused

Pagulast saab pidada tähtajalise elamisloaga isikuks (välismaalaseks). Seetõttu on pagulasel õigus kõigile sotsiaalteenustele ja -toetustele, mida pakutakse nii Eesti elanikele kui ka

teistele välismaalastele.

Sotsiaalhoolekande seaduse (edaspidi SHS) alusel on vajalik sotsiaalteenuste ja -toetuste saamiseks täita kahesugused kriteeriumid: 1) sisulised kriteeriumid ehk eelkõige abivajadus 2) Eesti riigis viibimise õiguslikud eeldused. SHS alusel on õigus sotsiaalteenuseid, sotsiaaltoetusi ja muud abi õigus saada: 1) Eesti alalisel elanikul 2) Eestis elamisloa või elamisõiguse alusel elaval välismaalasel 3) Eesti viibival rahvusvahelise kaitse saajal. Hoolekande korraldamine on jäetud suures osas kohalike omavalitsuste kanda. Nii on ettenähtud sotsiaalhoolekande seaduse alusel, et kohalik omavalitsus tegeleb sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldamise ning sotsiaaltoetuste määramise ja maksimisega ka pagulastele.

SHS alusel on võimalik eristada kahte liiki sotsiaalteenuseid: 1) sotsiaalteenused, mida finantseeritakse riigieelarvest ning 2) sotsiaalteenused, mida finantseeritakse kohaliku omavalitsuse eelarvest. Teenused ja toetused, mida finantseeritakse kohaliku omavalitsuse eelarvest, eeldavad muuhulgas, et isiku elukoht rahvastikuregistri kohaselt on kohaliku omavalitsuse territooriumil. Seega, kui pagulane viibib seaduslikult Eesti territooriumil ning tema elukoht on registreeritud rahvastikuregistris, ei ole pagulasel põhimõtteliselt mingisuguseid piiranguid saada ligipääsu erinevatele nii riigi kui ka kohaliku omavalitsusüksuse finantseeritud sotsiaaltoetustele ja teenustele.

Õiguslikult vaadatuna ei saaks pagulastel tulla takistusi Eestis toimetulemiseks. Probleemid võivad aga tekkida praktilist laadi. Esimene küsimus seisneb selles, kas ja kuidas ollakse kohalikes omavalitustes

reaalselt valmis pagulasi vastu võtma. Oluline on praktiline valmisolek pagulastega tegeleda. See eeldab pagulastega tegelemist eelkõige arvestades nende keeleoskust ning nii pagulaste kui kohalike omavalitsusüksuste elanike harjumust võõramaalastega suhelda. Siin on oluline kohalike omavalituste ametnike võimekus pagulastega suhelda ning nende vajadusi mõista. SHS kohaselt tuleb igasugused otsused õigustatud isikule teatavaks teha talle arusaadaval viisil, arvestades ka tema arengutaset. SHS iseenesest ei näe ette, kuidas nimetatud arusaadavus tuleb tagada, kuid see ei tähenda, et kohaliku omavalituse töötaja peaks suutma vajaliku otsuse edastada ükskõik mis võõrkeeles. Piisab ka sellest, kui vastav otsus on edastatud tõlgi vahendusel¹. Osundada tuleb siinkohal veel erisusele, mis puudutab nn negatiivse otsuse tegemist. SHS § 34 lg 2 kohaselt peab otsus, mille kohaselt keelduti abi andmisest, olema tehtud kirjalikult ning see tuleb teatavaks teha viie tööpäeva jooksul arvates otsuse tegemise päevast. Nimetatud protseduurireeglite järgimine on oluline, et vältida pagulaste õiguste rikkumist ning sellega kaasnevat võimalikku kohtumenetlust.

Lisaks eelpool öeldule tuleb hoolekannet puudutavates küsimustes arvestada isiku tahet ning küsimuste lahendamisel kaasata sobivama abi leidmiseks abivajav isik ja tema nõusolekul isiku pereliikmed. Eelpool nimetatud protseduurireeglite järgimisel tuleb arvestada, et osal juhtudel ei pruugi niisuguste protseduurireeglite järgimine olla pagulastele arusaadav ning sellega kaasneb kohaliku omavalitsusüksuse intensiivsem selgitamiskohustus.

Järgmine probleem on seotud pagulastele

¹ Vabariigi Valitsuse koostatud kava kohaselt tagatakse EList tulevale pagulasele tugi eluruumi üürimisel, eesti keele õpe ja hädavajalik tõlketeenus. Siiani ei ole täpsustatud, missuguses ulatuses on tegemist hädavajaliku tõlketeenusega.

ravikindlustuse tagamisega. Kuna Eesti ravikindlustuse süsteem on suuresti seotud kindlustuspõhimõttega (maksad kindlustumakset, saad vastava kaitse), siis tähendab see eelkõige, et otsest ravikindlustuskaitset pagulasele ei teki. See saab tekkida üksnes seaduse alusel või kui pagulane asub tööle, mille puhul ta kas maksab ise sotsiaalmaksu või makstakse sotsiaalmaks tema eest. Senikaua, kui pagulasel tööd ei ole, on võimalik ravikindlustuse kaitse saada töötukassa kaudu. Praegu kehtiv ravikindlustuse seadus näeb ette, et kui inimene võtab ennast töötuna arvele, on temale tagatud ka ravikindlustuse kaitse.

Praeguse seisuga on pagulaste paigutamine elama kohalike omavalitsuse üksusesse seotud vabatahtlikkuse põhimõttega. Seega need kohaliku omavalitsuse üksused, kes on andnud või annavad nõusoleku pagulaste paigutamiseks nende territooriumile, saavad teha selleks vajalikke ettevalmistusi. Senised Vabariigi Valitsuse ettevalmistatud seisukohad ja dokumendid ei anna vastust küsimusele, mis juhtub siis, kui pagulane või pagulase pere soovib elukohta vahetada. Kui üheks eesmärgiks on pagulased võimalikult kiiresti tööturuga liita, siis on paratamatu, et mingi aja pärast pagulased liiguvad nendesse piirkondadesse, kus on tööd pakkuda. Seetõttu see kohalik omavalitsusüksus, kes on valmis pagulasi vastu võtma, peaks arvestama, et pagulane ei pruugi jääda selle kohaliku omavalitsuse üksuse territooriumile, kuhu ta esialgu paigutati.

Kokkuvõtteks

Pagulaste tulek Eestisse ei ole midagi uut ega eriskummalist. Pagulasi on ka varem Eestis olnud. Praeguse olukorra teeb erinevaks aga asjaolu, et Euroopa Liidu pagulased n-ö suunatakse Eestisse solidaarsusaktsiooniga, millest peavad osa võtma kõik Euroopa Liidu liikmed. Need inimesed suunatakse Eestisse solidaarse vastutuse korras, et vähendada kahe Euroopa Liidu liikmesriigi, Kreeka ja Itaalia koormust pagulaste vastuvõtmisel ja integreerimisel. Pagulase puhul on tegemist välismaalasega, kes saab viibida Eesti territooriumil. Kui välismaalane satub Eestis olles hätta, on tal õigus saada kohalikult omavalitsuselt erakorralist sotsiaalabi. Seepärast on juba praegu kõigil kohalikel omavalitsustel olemas olnud vähemalt teoreetiline võimalus kokkupuutumiseks välismaalastega ning neile abi osutamisega.

Pagulaste puhul on tegemist ka ühe teise eripäraga – kehtib eeldus, et nad jäävad Eestisse pikemaks ajaks. See tähendab, et neil on olemas tugiisik või tugiisikud, kes aitavad neile selgitada, missugune on elu Eestis ning missuguseid dokumente neil Eestis hakkama saamiseks vaja läheb. Pagulaste saabumine Eesti kohalike omavalitsusüksustesse võib osutuda väljakutseks sotsiaaltöötajatele, kuid tegemist ei ole niisuguse väljakutsetega, mis on ületamatu. Kui kohaliku omavalitsuse üksus on teinud otsuse pagulasi vastu võtta, on piisavalt aega ettevalmistusteks. **S**

Muljeid Euroopa Sotsiaaltöö Koolide Assotsiatsiooni Milano konverentsilt

Reeli Sirotkina

Lektor, Tartu Ülikool / Tallinna Ülikool

Euroopa Sotsiaaltöö Koolide Assotsiatsiooni (ingl *European Association of Schools of Social Work*, EASSW) konverentsi peeti sel aastal 29. juunist kuni 2. juulini Milanos teemal sotsiaaltöö haridus 2025. aastal. Kuluaarides vesteldi lisaks konverentsi teemadele ka Kreeka kriisist ja Ukraina sõjast ning uute EASSW komitee liikmete valimisest. Jagan artiklis oma isiklikke muljeid neljast intensiivsest konverentsipäevast.

Konverentsi korraldajate seas olid lisaks Euroopa Sotsiaaltöö Koolide Assotsiatsioonile ka Itaalia Sotsiaaltöö Õpetajate Assotsiatsioon, ühendus *PowerUs*, mis on sotsiaaltööd õpetavate koolide ja teenusekasutajate ühenduste esindajate võrgustik Rootsis ja Suurbritannias ning Bicocca Ülikool Milanos. Sotsiaaltöö õpe pole Itaalias nii iseseisev nagu Põhjamaades või Suurbritannias, kuid Bicocca Ülikoolis on siiski sotsioloogia ja sotsiaaluuringute osakonnas eraldi sotsiaaltöö professorid. Omamoodi meeldiva aura lõi see, et kõigil soovijatel oli konverentsil võimalus mõtteid vahetada selliste tuntud sotsiaaltöö teoreetikutega nagu Lena Dominelli ja Annamaria Campanini. Viimane on ka Bicocca Ülikooli üks sotsiaaltöö professoreid.

Mida täpsemalt konverentsil räägiti?

Peamised teemad olid uued ja vanad õpetamismeetodid, ratsionaalne versus emotsionaalne sotsiaaltöötaja, rahvusvahelise mõju sotsiaaltöö õppele ja õpetamisele, sotsiaaltöö uurimuse kasutamine õppekavas ning praktika korraldus. Kindlasti oodati palju juhtivatelt kõnelejatelt, kelleks olid konverentsi alguses Jan Fook Leedsi Trinity Ülikoolist ja Margaretha Wohlström ÜRO juures tegutsevast riskide vähendamise üksusest. Jan Fooki loeng refleksiivsest praktikast oli konverentsil osalenud õpejõududele tuttaval teemal, pigem oleks see huvi pakkunud õppijatele, viimaseid oli aga konverentsil väga vähe. ÜRO esindaja ettekandega kaasnes publiku arutelu selle üle, miks ei tehta erinevate katastroofide ja kriiside haldamisel piisavalt koostööd sotsiaaltöötajatega.

Töötubades käsitleti mitmeid teemasid ning tuleb mainida, et alati polnudki professorite ettekanded huvitavamad alles õppejõu tööd alustavate sotsiaaltöö magistrите omadest. Mitu ettekannet olid sotsiaaltöötaja emotsioonide reflekteerimisest ning sellest, kuidas seda teadlikult teha. Louise

O'Connor Londoni South Bank Ülikoolist kirjeldas põnevalt, milleks üldse on vaja lisaks tegevusele reflekteerida ka emotsioone, sellele tuleks ka sotsiaaltöö õppes enam tähelepanu pöörata. Emotsionaalselt tuim sotsiaaltöötaja võib mõjuda klienditöös eemaletõukavana, sotsiaaltöötaja peaks julgema oma emotsioone rohkem väljendada. Sellele, kuivõrd pöörata tähelepanu emotsioonide peegeldamisele, peaks mõtlema iga õppejõud juba oma aine kavandamisel.

Kollegid Vilniuse Ülikoolist on teinud kvantitatiivse uuringu sotsiaaltöötaja identiteedi kujunemisest ja enesehinnangust ning jälgivad uuringu tulemustele tuginedes sotsiaaltöö professiooni arengut. Nende ettekanne tekitas mitme riigi esindajas huvi sarnane uurimus läbi viia, sest küsimustik on juba piloteeritud ning andnud häid tulemusi.

EASSW juhtkomitee tööst

30. juunil toimusid üldassambleel uue presidendi, asepresidendi, sekretäri ja laekahoidja valimised. Samuti valiti viis uut komitee liiget. Üldassamblee ehk hääleõigusliku liikmeskonna moodustavad kõigi EASSWsse kuuluvate kõrgkoolide esindajad. Uueks presidendiks valiti Nino Žganec Zagrebi Ülikoolist. Pärast valimisi lõppes ka Eesti esindaja Marju Medari mandaat juhtkomitees, kes oli teinud eelmisel perioodil tublit tööd projektide koordineerijana.

Ja veel kuluaaridest ehk kas sotsiaaltöötaja on ka poliitik

EASSW juhtkomitee arutles ka Ukraina ja Kreeka sündmusi ning EASSW töös ilmnes samuti Euroopa lõhestatus. EASSW tegi pöördumise, avaldades toetust Kreekas toimuva suhtes ja taunides kärpeid, mida riik peab tegema. Toetuse avaldus oli mõistetav arvestades konverentsi toimumiskohta. Ukraina sõja suhtes aga avaldust konverentsi jooksul ei

tehtud, EASSW seisukoht Ukrainas toimuva kohta avaldati organisatsiooni kodulehel konverentsi järel. Ukraina sündmuste kohta esitas küsimuse Kanada kõrgkooli üliõpilane, päritolult ukrainlane, küsides konverentsi peaesinejatel Iain Fergusonilt ja Walter Lorenzilt otse, miks ei räägita midagi Ukrainas toimuvast. Vastusest oli tunda ebamäärasust, mille põhjust võib otsida eelkõige vähesest teadlikkusest. Paljudel kolleegidel puudus info Ukrainas toimuva kohta.

Uute mõtetega Pariisi

Milanos toimunud konverentsi eesmärk polnud panna ülikoole kohe teistsuguseid õpetamismeetodeid rakendama või uusi lähenemisi omaks võtma, pigem ergutas see arutlema ja andis häid ideid, kuidas koju tagasi jõudes kolleegidega tõhusamalt koos töötada ning õppetööd korraldada nii, et üliõpilastel oleks kõrgkoolist saadud teadmistest ka kümne aasta pärast kasu.

Konverentsi lõpus pidas Bozeni Ülikooli professor Walter Lorenz kokkuvõtva ettekande, mis lõi visiooni 2025. aasta sotsiaaltöö haridusest. Ta väljendas lootust, et sotsiaaltöötajad nii praegu kui tulevikus väldivad ühiskonna lõhestamist. Kogu vastutust ei saa ainult indiviidile panna, samuti ei saa oodata, et kõigi sotsiaalsete probleemide lahendamine oleks vaid riigi ülesanne. Siinkohal ütles ta ka Eesti jaoks midagi väga olulist – kogukonna abi pole kõigi probleemide lahenduseks. Lorenz rõhutas, et sotsiaaltöö haridus peab olema laiapõhjaline ja ei tohi keskenduda suundadele, mis jõuavad kõrgkoolidesse poliitikadokumentidest. Kõrgkooli õppejõud peavad eelkõige õpetama mõtlema ning andma sotsiaaltöötajatele vahendid, et nad saaks igapäevaseid olukordi mitmekülgsest lahendada. Lorenz julgustas sotsiaaltöötajaid mõtlema sotsiaaltööle kui erialale teiste väärikate professionide kõrval. **S**

Eesti Sotsiaalvaldkonna Foorum 2015

Andero Teras

Vahetult enne esimese suvekuu saabumist toimus Tallinnas mitmekülgne sotsiaalvaldkonna koolitus- ja konverentsiüritus „Eesti Sotsiaalvaldkonna Foorum 2015”. Foorumi ellukutsujad ja korraldajad SA Maarja Küla ja OÜ Mõttemaru soovivad juba traditsiooniks saanud foorumiga pakkuda sotsiaalvaldkonna spetsialistidele võimalust saada juurde teadmisi, mis aitavad lahendada igapäevaseid tööprobleeme ja mõtiskleda teemadel, mis nende tööelu rikastavad.

Neljas saalis toimus päeva jooksul kokku 14 koolitust nii juriidilistel, psühholoogilistel kui ka sotsiaalpoliitilistel teemadel. Enne koolitussessiooni peetud konverentsil esinesid meediaasjatundjad Marko Reikop ja Linnar Priimägi, kes lisaks oma meeleolukatele ideele pakkusid ka mõtteainet ja kasulikke nõuandeid. Marko Reikop jagas näpunäiteid, kuidas meediaga suhelda ning Linnar Priimägi manitses leidma sotsiaalvaldkonnale kuvandit. Konverentsi tasakaalustasid oma esinemisega sotsiaalkaitseminister Margus Tsahkna ning õiguskantsleri büroo laste õiguste osakonna juhataja Andres Aru, kes rääkisid prioriteetidest sotsiaalvaldkonna arendamisel ning laste arvamuse arvestamisest ühiskonnas.

Kuigi 150 osalejat jagunesid eri teemadel korraldatud koolituste vahel üsna võrdselt, jäi silma Bärbel Vapperi ja Sirlis Sõmer-Kulli ettekannete populaarsus. Bärbel Vapperi deinstitutionaliseerimist käsitleva ettekande

põhisõnum oli, et erivajadustega inimesed on ühiskonna täisväärtuslikud liikmed ning ühiskond peab selleks võimalused looma. Sirlis Sõmer-Kull andis ülevaate uuest aastast käivituvast tööalasest rehabilitatsioonist. Osalejaid köitsid ka juriidilised teemad: selgitati, kuidas toimida, kui klient soovib parandada sotsiaaltöötajale oma vara; räägiti eestkostearuande esitamisest ning kohtu ja kohaliku omavalitsuse koostööst hooldusõiguses.

SA Maarja Küla juhataja Ly Mikheim leidis pärast õnnestunud üritust, et kindlasti tuleb ka Eesti Sotsiaalvaldkonna Foorum 2016. Mikheimi sõnul on suur vajadus sellise koolitusürituse järele, kuhu saab koondada just need teemad, mille üle sotsiaaltöötajad pidevalt mõtlevad. OÜ Mõttemaru teeb foorumil käsitletavate teemadega tõsist celtööd, et pakkuda osalejatele 45-minutiliste intensiivkoolitustega hetkel kõige vajalikumaid ja praktilisi teadmisi. Selline foorumi formaat, kus intensiivkoolitustega on kaetud lai ring teemasid, võimaldab igal osalejal koostada endale sobiva koolitusprogrammi ning ka vahetada mõtteid teiste sotsiaalvaldkonna inimestega.

Järgmine foorum toimub 2016. aasta esimeses pooles. Lisaks asjalikele koolitustele tasub oodata uuenduslikke lahendusi ja üllatusi. Sotsiaalvaldkonna inimesed teevad oma rasket tööd väga hästi ja vajavad piitsa kõrvale ka präänikut! **S**

DUO kirjastus – kogemus maksab

MTÜ DUO kirjastus on loodud Eesti Psühhosotsiaalse Rehabilitatsiooni Ühingu ekspertide ja kogemusnõustajate ühisalgatusena 2014. a novembris. Avatud tööturul tegutsev DUO kirjastus on arenev sotsiaallettevõtte, mis vastustab häbimärgistamist, aitab kaasa stereotüüpide vähenemisele ning toetab kogemusnõustamise arendamist, kaasaegset rehabilitatsiooni ja kaasamist.

Kirjastuse üldesmärgiks on ühiskondliku väärtuse loomine avalikkuse harimise kaudu vaimse tervise häirete valdkonnas ja taastujate toetamise nii nõu ja eeskujuga, kui ka praktiliselt, töökohtade loomisega. Meie põhiväärtusteks on taastumiskeskne mõtteviis ja usk psüühikahäiretega inimeste võimekusse. Hoiakute muutmiseks tuleb meie hinnangul kaasata kindlasti erivajadusega inimesi endid.

Kirjastuse põhitoodeteks on kaasaegsed õppematerjalid ning kootööpartneritele vajalike trükiste koostamine, kujundamine, tõlkimine ja väljaandmine. Kirjastuse tegevusaladesse on alates septembrist lisandunud kogemusnõustamise teenuse arendamine, koolituste korraldamine ja taastujate huvikaitse. Kirjastuse üheks eesmärgiks vaimse tervise häiretega inimeste kaasamisel on ka võimaluse andmine omaloomingu avaldamiseks ja levitamiseks, tugi ja autoriõiguste kaitsmine. Arendusmeeskonda kuulub viis töötajat.

Esimene välja antud raamat „Kuidas klientidest saavad kodanikud. Taastumise ja kaasatuse toetamine CARE metoodika abil” ilmus 15.01.2015. Tegemist on Hollandist

pärit kõikehõlmava rehabilitatsioonimeetodika ja praktikaraamatuga. Raamatu autoriteks on Jean-Pierre Wilken ja Dirk Hollander, kes andsid raamatu eesti- ja venekeelse väljaande litsentsi Duo kirjastusele sotsiaallettevõtte käivitamiseks. CARE Europe toetas raamatute tõlkimist; vahendid küljendamiseks, kujundamiseks, trükkimiseks ning kodulehe ja e-poe loomiseks tuli kirjastusel endal leida.

Kirjastus pakub tööd eelkõige psüühiliste erivajadustega inimestele, kasutades maksimaalselt nende potentsiaali tõlkimisel, toimetamisel, illustreerimisel, küljendamisel, müügitööl jne. Napilt alla aasta tegutsenud sotsiaallettevõttes on tööd saanud kuus taastujat. Tööd tehakse nii litsentsilepingu alusel kui osaajaga töökohtadel endale sobival ajal kodus. Omavaheline suhtlemine toimub peamiselt telefoni teel ja Skype'i ning e-posti võimalusi kasutades. Kirjastuse kodulehelt www.duokirjastus.eu tellitud tooted jõuavad klientideni peamiselt pakiautomaatide kaudu. Lisaks aitavad koolitustel raamatuid müüa meie head kootööpartnerid Eesti Psühhosotsiaalse Rehabilitatsiooni Ühingust ja Heaolu ja Taastumise Koolist.

Seni on müüdud on 284 raamatut.

Meil on hea meel teatada, et septembri lõpus ilmub CARE metoodika käsiraamat ka vene keeles.

Zsolt Bugarzski
Katrin Grünberg

Hoolekande aastakonverents

3.–4. novembril Tallinnas,
Eesti Rahvusraamatukogus

Konverentsi peateema on

SOTSIAALTÖÖTAJA TÖÖKOORMUS

Arutame ootusi sotsiaaltöötajatele nii Eestis kui mujal maailmas, tutvustame häid näiteid sotsiaaltöö korraldusest. Kava ja registreerimise info Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni kodulehel www.eswa.ee

Info: Annika Rannamets, ESTA tegevjuht,
tel **517 9710**, e-post tegevjuht@eswa.ee

Osale rahvusvahelises sotsiaaltöötajate vahetusprogrammis!

CIF-Estonia võtab vastu taotlusi sotsiaaltöötajatelt või sellele lähedaste erialade spetsialistidelt, kes soovivad osaleda 2016. aastal rahvusvahelistes vahetusprogrammides.

Taotlusi saab esitada kuni **10. novembrini** (kevadell-suvel 2016 toimuvad programmid) või jooksvalt kaks nädalat enne korraldava CIF organisatsiooni seatud tähtaega (sügisel toimuvad programmid).

Rahvusvahelised vahetusprogrammid pakuvad võimalust erialaseks ja kultuuriliseks enesetäienduseks. Praktiline ja teoreetiline teave on seotud võõrustajamaa sotsiaalse ja kultuurilise keskkonnaga. Osalelajale koostatakse tema erialaseid huve arvestades individuaalne praktika võõrustajamaa sotsiaaltööga seotud asutustes ja organisatsioonides. Kuna osalejaid on mitmest riigist, siis olulisel kohal on kultuurialane enesetäiendamine. Programmis osalemisega seotud kulud sõltuvad riigist. Majutuskulud ei kaasne, sest elatakse peredes.

Lisainfot osalemise tingimuste kohta ja täpse nimekirja vahetusprogrammidest koos programmide toimumisaegade ja kandideerimise tähtaegade leiad CIF-Estonia kodulehelt <http://cifestonia.info>